

24 МАЯ 1996 г.

№ 21 (3845)

Кошт 2 500 руб.

ДАЛЕЙ УЖО БЕЗДАНЬ...

Леанід ЛЫЧ: "Ніводная нацыя свету, нават з самымі багатымі духоўнымі традыцыямі, не развіваецца ў адначасе на дзвюх культурах. Мы, беларусы, насуперак гэтай разумнай логіцы робім — і не адно дзесяцігоддзе! — дыяметральна процілеглае: на сваёй практычна аднароднай у этнічных адносінах зямлі паралельна развівалі не толькі беларускую, але і рускую культуры".

5

АНКЕТА "ЛіМа"

Мар'ян ДУКСА: "Цікавасць у людзей да беларускамоўнай паэзіі, відаць, з'явіцца толькі тады, калі Беларусь будзе нешта значыць палітычна і эканамічна, калі патрыятызм пашырыцца далей "культурнага пласту" насельніцтва".

6—7

БЕЛАРУСЫ Ў КАРАЛЕЎСКІМ ГОРАДЗЕ

Міхась СКОБЛА: "Рызыкаючы быць ссаджаным на беларуска-летувіскай мяжы і ўяўляючы сваё сумнае вяртанне па шпалах у сталіцу суверэннай Радзімы, я нервова запіхваў далей пад вагонную лаўку ладную тарбіну. Яе змесціва складалі кнігі..."

16

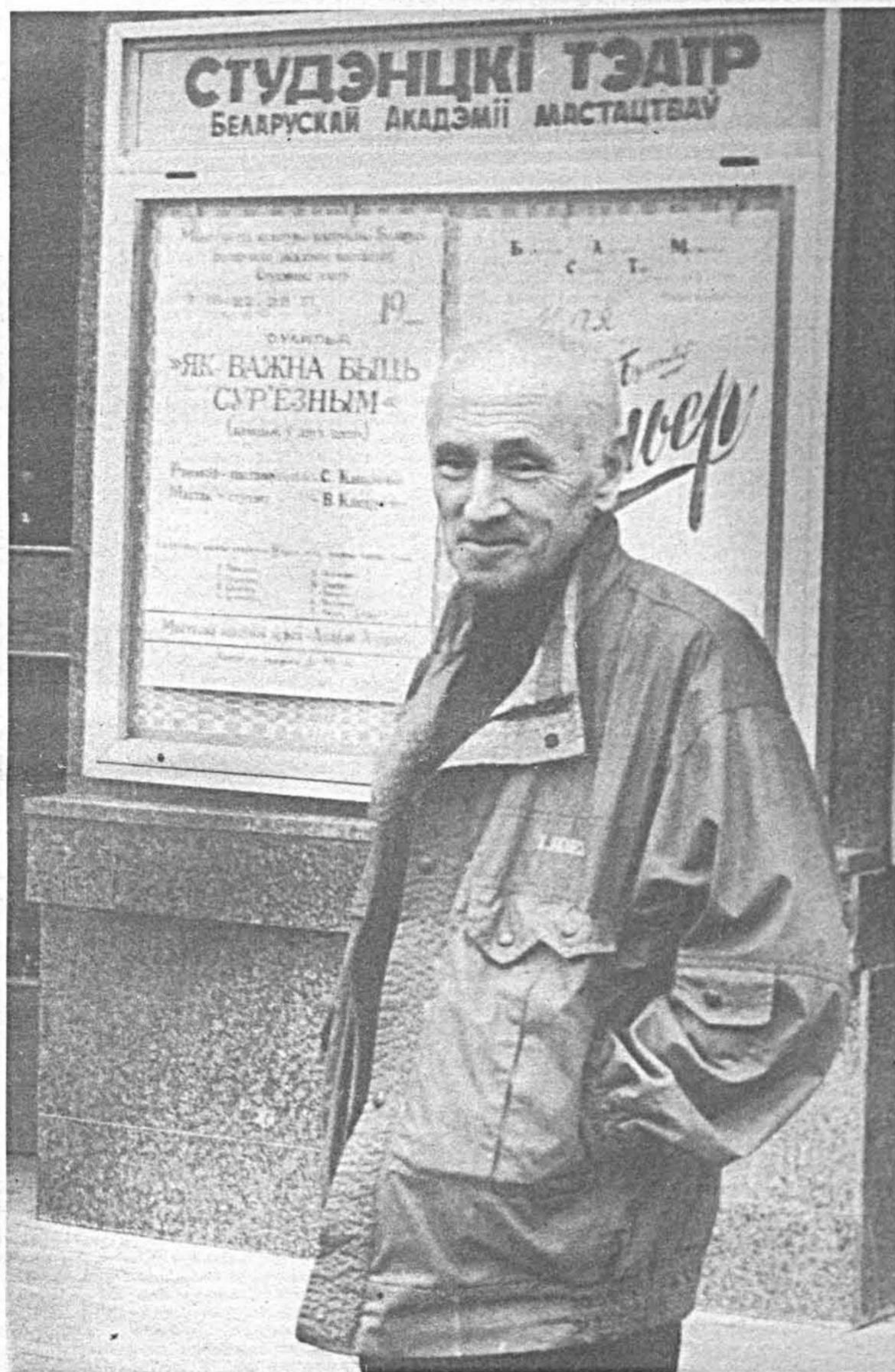
ПРАЦЯГВАЕЦЦА ПАДПІСКА!

Дарагія чытачы, працягваецца падпіска на наш штотыднёвік на другое паўгоддзе 1996 года.

Падпісачца на "ЛіМ" можна ў любым паштовым аддзяленні нашай краіны. Падпісны кошт на адзін месяц — **7000 рублёў**; на квартал — **21000 рублёў**; на паўгоддзе — **42000 рублёў**.

Аформіць падпіску, калі не выпадае адразу на паўгоддзе, можна спачатку на тры месяцы, нават на месяц, а затым працягнуць.

Наш індэкс — **63856**

З ДНЁМ НАРАДЖЭННЯ, НАСТАЎНІК!

Паслязаўтра заслужанаму артысту Беларусі, прафесару Беларускай акадэміі мастацтваў Іллю Кургану — спаўняецца 70 гадоў.

Ілля Курган — з'ява ў беларускай культуры. А калі ўлічыць, што ўсур'ез можна гаварыць толькі пра нямногія ацалелыя на сягонняшні дзень праталінкі сапраўднай духоўнасці, Ілля Курган — з'ява унікальная. Ён адзін з нямногіх дзеючых цяпер майстроў, якія ведаюць і спавядаюць асноватворныя прынцыпы старой (класічнай) школы выхавання Мастака-Грамадзяніна. Бліскучы майстра-выканаўца, Ілля Львовіч з'яўляецца выдатным педагогам. І тут

лепшым доказам служыць асабісты прыклад Настаўніка. Яго жыццё ў мастацтве, яго мастацкі метад, яго шматлікія вучні.

У дзень 70-годдзя маэстра мы, яго вучні, схіляемся да яго падножожа (Курган жа!) з бясконцай удзячнасцю і пажаданнямі здароўя на доўгія гады.

З днём нараджэння, дарагі Настаўнік!

Валеры АНІСЕНКА,
вучань І.Кургана, мастацкі кіраўнік
Беларускага радыё, лаўрэат Дзяржаўнай
прэміі, заслужаны дзеяч мастацтваў
Рэспублікі Беларусь

Не сказаць, каб палітычнае жыццё на Беларусі заціхла ў чаканні прэзідэнцкіх выбараў у Расіі, але набліжэнне 16 чэрвеня ўжо адчуваецца. Праўда, не столькі ў "нізах", колькі ў "вярхах". Бо і сапраўды, ад выбараў Расіі залежыць будучыня не столькі Беларусі, колькі яе "вялікіх палітыкаў". Перамога Ельцын — амаль нічога не зменіцца, а вось калі перамога Зюгану, альбо нехта іншы, што сёння, як і перад нейкім спартыўным спаборніцтвам, здаецца настолькі верагодным, то... Так і карціць некаторым нашым палітыкам ужо цяпер вылузацца з абоймы і падтрымаць таго ці іншага кандыдата, каб потым заявіць: "я ведаў...", "я адзіны галасаваў..." і г.д. І вылузаюцца. Забываючы пра ісціну, што палітык толькі тады застаецца палітыкам, калі сітуацыю наперад ён не толькі "пралічвае", але, галоўнае, пры гэтым не "пралічваецца"...

"КАМПРАМІС" ТЫДНЯ

Чарговае пасяджэнне Савета кіраўнікоў дзяржаў СНД, на думку многіх аглядальнікаў, збіралася толькі з адною мэтай: выказаць падтрымку Барысу Ельцыну перад прэзідэнцкімі выбарамі. Гэта асабліва не ўтойвалася, тым больш, што, здавалася б, лідэры незалежных краін павінны быць непасрэдна зацікаўленымі ў перамозе якраз Ельцына. Падпісаў заяву ў падтрымку Ельцына і прэзідэнт Беларусі. Вядома, потым не абышлося без апраўдання тыпу: "Як я мог не падпісаць..." (БЕЛТА), ды рэверансаў практычна ў бок іншага кандыдата (ОРТ, РТР).

ВЫСНОВА ТЫДНЯ

Галоўны эксперт штаб-квартиры Сусветнага банка Джон Хансен, пасля амаль месяцовага вывучэння эканомікі нашай краіны, прыйшоў да высновы, што ў Беларусі маюцца ўсе драматычныя сведчанні развалу ў галіне эканомікі, а па дэфіцыту гандлёвага балансу Беларусь дасягнула ўзроўню самых бедных краін свету, якія маюць вялізныя знешнія даўгі... Выйсце — замежныя крэдыты, але хто іх нам дасць. Выйсце — развіццё "малага бізнесу", але ён у нас усяляк душыцца. Выйсце, зрэшты, якраз тое, ад чаго апошнім часам наш прэзідэнт адмаўляецца: дэнацыяналізацыя, прыватызацыя і г.д. Падобная "палітыка" ўжо прывяла да таго, што Беларусь набыла ў свеце "імідж" краіны, у якую нявыгадна — небяспечна — укладваць грошы. Таму замежныя інвестыцыі складаюць зараз усяго 20 цэнтаў на аднаго жыхара Беларусі, у той час, як у іншыя краіны былога СССР — прыблізна 50 долараў, а ў краіны Усходняй Еўропы — 250 долараў на чалавека.

ЧАКАННЕ ТЫДНЯ

Усе апошнія тыдні доллар на Беларусі вісіць над прорвай: на верхняй мяжы свайго "калідора". Розніца паміж купляй і продажам часам складае ўсяго 10 рублёў. Паводле прэзідэнцкага ўказа ў гэтакім становішчы павінен ён трымацца яшчэ аж да 1 ліпеня. Ці вытрымае?.. Банкі "працуюць" зараз толькі на скупку валюты, а "валютчыкі" даўно ўжо выйшлі за межы "калідора" і даюць за доллар да 15 тысяч рублёў... У Расіі, тым часам, "калідор" адмянілі і ўвялі "слізгаючы" курс. Для нас гэтакое ж рашэнне можа азначаць толькі адно: слізганне ў прорву...

ПУБЛІКАЦЫЯ ТЫДНЯ

"Хлусня як спосаб палітычнага выжывання" — так назвалі свой артыкул у "Народнай волі" (N 53) народны дэпутат ВС Беларусі Станіслаў Багданкевіч і палітолаг Валеры Карбалевіч, у якім прааналізавалі "кандыдацыя" і "прэзідэнцыя" абяцання А. Лукашэнкі і супаставілі іх з нашымі рэаліямі. Выснова — у загалуюку.

ПРАПАНОВА ТЫДНЯ

Выступаючы на сесіі Вярхоўнага Савета, дэпутат Анатолий Лябедзька ад імя фракцыі "Грамадзянскае дзеянне" прапанаваў уключыць у парадак дня пытанне аб спыненні паўнамоцтваў Вярхоўнага Савета і прызначэнні новых выбараў на снежань гэтага года, паколькі "сёння Вярхоўны Савет не выконвае ніводнай з функцый вышэйшага заканадаўчага органа краіны". Натуральна, пытанне не "прайшло": "за" прагаласавала ўсяго 27 дэпутатаў. Але, мажліва, ужо само ўзнiкненне яго прымусяць дэпутатаў схамануцца...

ПРЫЁМ ТЫДНЯ

Для таго, каб тваю працу заўважылі і ацанілі на Беларусі, трэба каб спачатку яе заўважылі і ацанілі ў свеце... Сведчанне гэтаму — сустрэча прэзідэнта Беларусі з мастацкім кіраўніком ДАВТА Валерыянам Елізар'евым. Паралель паміж спартсменамі, якіх, пасле поспехаў на спаборніцтвах, таксама прымаў прэзідэнт, відавочна. Бярыце прыклад — літаратары ды мастакі.

ФАКТЫ ТЫДНЯ

"Комсомольская правда" (22 траўня г.г.) паведаміла: "Па версіі Сусветнай арганізацыі аховы здароўя Беларусь уступіла ў зону генетычнай рызыкі. Беларусы п'юць па 25 літраў спіртнога ў год замест васьмі". "Звязда" ж (21 траўня г.г.) інфармавала, што "на мяжы спынення знаходзіцца адно з найбольш рэнтабельных прадпрыемстваў Магілёўшчыны — Клімавіцкі лікёра-гарэлачны завод. Прычына — затаваранасць вырабленымі напоямі". Што, беларусы п'юць не сваю гарэлку? Ды не. Тая ж "Звязда" піша, што ў Магілёве "на прылаўках сёння — цалкам магілёўскія маркі", тая ж "Комсомольская правда" паведамляе, што ў Магілёве бастуюць 50 камерчых магазінаў і кіёскаў, а "Свабода" ўдакладняе, што адна з прычын страйку — забарона на гандаль алкагольнымі вырабамі. Выходзіць, спойвае беларусаў беларуская ж дзяржава. Да Чарнобыля ядзернага і Чарнобыля духоўнага дадаецца і Чарнобыль алкагольны?

САВЕТ СТОРАНЫ!

Загадам міністра культуры Беларусі А. Сасноўскага зацверджаны склад Савета па музычным і тэатральным мастацтве. Савет створаны для каардынацыі дзейнасці Міністэрства культуры з творчымі саюзамі ды іншымі грамадскімі арганізацыямі, накіраванай на развіццё прафесійнага музычнага і тэатральнага мастацтва рэспублікі. Узначалі новую структуру першы намеснік міністра культуры У. Рылатка, намеснікам старшыні зацверджаны начальнік аддзела музычных устаноў і цыркаў А. Кірыенка. У складзе савета — чатыры секцыі: філарманічнага і опернага мастацтва (старшыня — народны артыст Беларусі прафесар М. Дрынеўскі), харэаграфічнага мастацтва (старшыня — народны артыст СССР, прафесар, акадэмік В. Елізар'еў), эстрадна-цыркавога мастацтва (старшыня — А. Кірыенка), тэатральнага мастацтва (секцыю ўзначальвае старшыня СТД А. Дудараў).

НА ПАКЛОН У ЖЫРОВІЧЫ

Кожны год, 20 мая, тысячы праваслаўных паломнікаў з'яжджаюцца ў Жыровіцкі манастыр, каб пакланіцца святой іконе Жыровіцкай Божай Маці. Як ужо стала звычайным, да святой справы далучыўся і прэзідэнт Рэспублікі Беларусь Аляксандр Лукашэнка, што і засведчыў фотакарэспандэнт БЕЛТА Аляксандр Талочка.

Фестывалі

ТАКОГА ЯШЧЭ НЕ БЫЛО...

У свеце мастацкіх з'яў лічбы — рэч не прынцыповая. І ўсё ж больш як два дзесяткі назваў музычна-тэатральнага твораў трапілі ў праграму новага фестывалю, што ўрачыста адкрыўся 22 мая на сцэне сталічнай філармоніі. Каля паловы гэтых твораў прадстаўлена фрагментамі ў канцэртным выкананні або ў аўдыё- і відэазалісах, але граюцца і паўнаватнасныя спектаклі (оперы, балеты, мюзіклы, драматычныя пастаноўкі), дзе "на першых ролях" — музыка беларускіх кампазітараў. Першы такога кшталту фестываль, наладжаны Міністэрствам культуры

Беларусі пры ўдзеле творчых саюзаў, атрымаў немудрагелістую, але салідную назву: "Музыка і тэатр". Аказалася, ёсць што паказаць, пра што пагаварыць: першая ж канцэртная праграма нагадала старонкі нашай музычна-тэатральнай класікі — оперныя ды балетныя творы Я. Цікоцкага, Ю. Сем'янікі, В. Залатарова, А. Багатырова, Г. Вагнера... На афішы ДАВТА — адзначаная Дзяржаўнай прэміяй опера У. Солтана "Дзікае паляванне караля Стаха" і зусім свежы спектакль "Візіт Дамы" на музыку С. Карцэса, ганараваны міжнароднымі лаўрамі

балет В. Елізар'ева на музыку А. Мдзівані "Страсці" ("Рагнеда") і прэм'ера "Кругабегу" А. Залётнева ў харэаграфічным увасабленні Ю. Чурко ды В. Іванова. Купалаўцы згадваюць "Тутэйшыя" з музыкай У. Кур'яна, адзначанай Дзяржаўнай прэміяй, тэатр музычнай камедыі — "Мільянерку" Я. Глебава, Рускі тэатр — адну з апошніх работ Б. Луцэнікі, натхнёную літургічнымі творамі С. Бельцокова і А. Залётнева ў выкананні хору "Санорус" пад кіраўніцтвам А. Шута... Што яшчэ казаць? Трэба прыходзіць ды слухаць!

С. Б.

ШТО ДА МАСТАЦКАЙ ПРАГРАМЫ...

Сёння распачынаецца самы нявызначаны, а мо й няпэўны (у сэнсе фінансавання, складу ды афішы) кінэфестываль "Залаты Віцязь". Пэўнае пакуль што, бадай, толькі адно — прывітанне прэзідэнта А. Лукашэнкі ўдзельнікам V Міжнароднага кінэфестывалу славянскіх і праваслаўных народаў у г. Мінску. "...У нас было і ёсць вялікае кіно, вялікія рэжысёры і акцёры. Іхнія імёны ўжо назаўжды ўвайшлі ў сусветны фонд кінамастацтва", — канстатуе прэзідэнт Беларусі. Пат-

рыярху Маскоўскаму ды Усяе Русі Аляксею, у сваю чаргу, "хоцацца пажадаць... трымацца у вашай рабоце не столькі курсу на адну толькі пастаноўку праблем — сумны досвед паказвае, што такі падыход фармуе, урэшце, толькі пачуццё безнадзейнасці ды роспачы ў людзей, — колькі, перадусім, указання на станючыя шляхі іхняга вырашэння". Застаецца дадаць, што фестываль распачынаецца ў дзень святыя Кірылы ды Мяфодзія, а літургію ў гонар іх, роўнаапо-

сцьных, разам з малебнам пра "Залаты Віцязь" будзе служыць мітрапаліт Мінскі ды Слуцкі Філарэт. На першы — сённяшні — дзень прызначаны хросны ход, слова прэзідэнта Беларусі, слова прэзідэнта "Залатога Віцязя", вынас ды ўдэем сцяга, вітанне мітрапаліта, уручэнне медалёў імя С. Бандарчука... Усё, што датычыць мастацкай, творчай праграмы фестывалю, аргкамітэт абяцае паведаміць у самы бліжэйшы час.

Ж. Л.

Вечарыны

ТВАРЫЎ, БАГАТВАРЫЎ, ВЫДАВАЎ...

Гэтак дакладна вызначыў сутнасць таго, што рабіў у жыцці і творчасці Барыс Сачанка, А. Вярцінскі, зазначаючы, што дзякуючы Барысу Іванавічу надзіва шмат зроблена дзеля беларускасці і ў імя беларускасці, дзеля нацыянальнага Адраджэння. Ён тварыў вельмі плённа і натхнёна, выдаючы кнігу за кнігай. Ён багатварыў кнігу, друкаванае слова, ледзь не ператвараючы іх у святыню, пацвярджаючы чаму — і унікальна асабіста бібліятэка Б. Сачанкі, што налічвае не адну тысячу тамоў, прытым сярод іх нямала рэдкіх выданняў. А яшчэ Б. Сачанка кнігу выдаваў. Працуючы ў выдавецтве "Мастацкая літаратура", але асабліва на пасадзе галоўнага рэдактара выдавецтва "Беларуская энцыклапедыя" імя Петруся Броўкі, дзе дзякуючы яго апантанасці, улюбёнасці ў кнігу за кароткі час пабачылі свет многія энцыклапедыі і энцыклапедычныя даведнікі, якімі не можа не ганарыцца нацыя.

чанкі, што праходзіла ў мінулыя пятніцу ў Доме літаратара. У зале сабраліся тыя, каму дарагія імя і памяць гэтага выдатнага грамадскага дзеяча, пісьменніка, чалавека. Адкрыў і веў вечарыну дырэктар выдавецтва "Мастацкая літаратура" С. Андраюк. І сам Серафім Антонавіч, і тыя, хто выступілі пасля яго, а гэта намеснік дырэктара Інстытута літаратуры імя Янкі Купалы Акадэміі навук Беларусі У. Гніламедаў, дэпутат Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь П. Краўчанка, той жа А. Вярцінскі, адзначаючы важкасць творчых набыткаў Барыса Іванавіча, запыталі ўвагу і на тым, што іх асабіста лучыла з Б. Сачанкам, што яшчэ пры жыцці яго дазваляла пераконвацца, наколькі гэта цудоўны і неардынарны чалавек і пісьменнік. М. Мятліцкі нагадаў пра адну з паездак разам з Б. Сачанкам і М. Лужаніным па грыбы і прачытаў свой новы верш "Салёныя рыжыкі", прысвечаны памяці Барыса Іванавіча. Дачка Б. Сачанкі паэтэса С. Явар пазнаёміла прысутных са сваёй пазмай "Слова пра бацьку", у якой паяднаны шчымы і боль па незваротнай страце і гонар за тое, якім выдатным чалавекам ён быў.

Уважліва слухалі прысутныя жонку Б. Сачанкі. Тамара Андрэеўна прыгадала нямала момантаў з іх сумеснага жыцця, і дзякуючы яе шчырасці, непасрэднасці, адкрытасці вобраз Б. Сачанкі, найперш чалавека, набыў яшчэ больш выразную акрэсленасць. Адначасова тыя, хто сабраўся ў зале, змаглі як бы зазірнуць і ў яго пісьменніцкую лабораторыю. І, канечне ж, у час вечарыны гучалі творы пісьменніка, выконваліся народныя песні, чулася сцішана-журботная музыка, што і нагадала прысутным, што гэта і на самай справе "горкая радасць вяртання", бо не было ў зале таго, каму яшчэ жыць бы ды жыць, тварыць і тварыць... 15 мая, у дзень 60-годдзя Барыса Іванавіча, яго родныя і блізкія, сябры, прадстаўнікі выдавецтва "Беларуская энцыклапедыя" імя Петруся Броўкі, Саюза беларускіх пісьменнікаў, прыхільнікі таленту пісьменніка наведлі магілу Б. Сачанкі, на якую ўсклалі жывыя кветкі.

Н. К.

ДА КАГО Ё АБДЫМКІ?

РАСІЯ, ДА ЗБРОІ?

ВОРАГІ ЎЖО "ПА ЎСІМ ПЕРЫМЕТРЫ ГРАІЦ"

Як вядома, нядаўна сумеснымі намаганнямі ўсіх галін улады прыняты закон аб прадаўжанні службы ў арміі з пўтара да двух гадоў. Акрамя таго, людзі, што скончылі вышэйшыя навучальныя ўстановы, за невялікім выняткам абавязаны цяпер год праслужыць у арміі. Такого не было ў Расіі з самага канца вайны з Германіяй!

Цікава, як выглумачвае неабходнасць такога павелічэння колькасці прызыўнікоў і часу службы міністр абароны Грачоў. Ён параўноўвае, колькі салдат прыпадае на кіламетр граўцы ў Расіі і ў адных краінах — ЗША, Германіі і г.д., і высвятляецца, вядома, што менш за ўсё ў Расіі. Як жа інакш, калі працягласць граўцы ў Расіі ў некалькі разоў большая, чым у ЗША. Па гэтай логіцы і армія ў Расіі павінна быць адпаведна ў такую ж колькасць разоў большай!

Сёння ў сілавых міністэрствах Расіі налічваецца больш за 7,5 мільёна чалавек. У СССР, пры параўнанні, было 8 мільёнаў для тым, што колькасць насельніцтва была ў два разы большай! Важна, што ва ўнутраных войсках МУС служыць больш людзей, чым у сахалунскіх войсках Міністэрства абароны. У 1,5 раза вырасла ў параўнанні з савецкім часам колькасць міліцыі. Тлумачыцца гэта неабходнасцю ўзмацнення барацьбы са злочыннасцю. Але калі раней з гэтай мэтай выкарыстоўвалася дзве трэці колькасці складу міліцыі, дзёк зараз — толькі адна шостая частка! Астатнія вартаўнікі парадку — рэзерв для забеспячэння бяспекі ўлады на выпадку "масавых беспарадкаў" і для аховы дзяржуктаной, вышэйшых чыноўнікаў і г.д. Такім чынам, як мінімум кожны другі штык скіраваны ўнутр краіны.

Мілітарызацыя сказваецца і ва ўзмацненні "флангаў" па поўдні і паўночным захадзе Расіі больш, чым тое належыць па дамоў аб скарачэнні звычайных узбраенняў і арміі, і ў наладжванні вытворчасці новага пакалення ракет і цяжкіх атамных крэйсераў. Сімптаматнае і выглумачэнне неабходнасці ўзмацнення "абароны" ў вуснах таго ж Грачова. "Па ўсім перыметры нашых граўц, — гаворыць ён, — у сумежных краінах маюцца да Расіі тэрытарыяльныя прэтэнзіі, а ад такіх

прэтэнзіяў да вайны, як вядома, адзін крокі!"

Тут міхволі згадваецца слава прапагандысцкі пастулат царскай арміі. "Якія ёсць у Расіі знешнія ворагі?" — пытаецца афіцэр у салдата, і салдат павінен быць адказаць: "Усе сумежныя краіны!" (Пасля гэтага ішло пытанне: "А хто ёсць ворагі ўнутраныя?" Адказ: "Жыды, палякі і студэнты!")

А вось як тлумачыць неабходнасць мець магутны флот і вялікія ўзброеныя сілы ў Балтыйскім моры і ў Калінінградскай вобласці былы міністр замежных спраў, "ліберал" Андрэй Козыраў: "Яны неабходныя для абароны вобласці ад намаганняў Германіі і іншых краінаў".

Выпадкова я наткаюся (летам 1995 г.) на тэлевізійную перадачу Цэнтральнага ТБ (РТ), у якой гаварылася аб тым, што "экспансія можа спрыяць наладжванню стабільнасці ў рэгіёне". Аказваецца, гаворка ішла аб імкненні царскай Расіі захапіць Басфор і Дарданеллы, пралівы з Чорнага мора ў Міжземнае. Расія ўжо рыхтавалася гэта зрабіць у 1917 годзе, "але перашкодзіла лютаўская рэвалюцыя". Калі б гэта ўдалося тады Расіі, захапіць пралівы, разважаў нейкія военны гісторык, то гэта прынесла б стабільнасць усім краінам рэгіёна.

Такой прапагандай не было асабліва смерці Сталіна!

На вядомасцёржальную мілітарызацыю святкаванні людзей біла скіравана і ўся пышная і даражэзная цырымонія святкавання 50-годдзя "перамогі рускай зброі" у вайне з Германіяй. Першым элементом у параўнанні з камуністычным часам стаў актыўны ўдзел у гэтых урачыстасцях іерархаў праваслаўнай царквы і ўкараненне праваслаўнай сімволікі разам з камуністычна-рэвалюцыйнай.

Кіраўнікі праваслаўнай царквы, верныя сваёй традыцыі, падключылі ўва ўсім памагачь кесару, уладу маючым, у тым ліку і ў мілітарызацыі краіны. Улады прадаўжаюць тэрмін войскай службы і вядуць кампанію супраць маладых людзей, якія ўхіляюцца ад прызыву, і кіраўнік праваслаўнай царквы патрыярх Алексій Другі выступае са зваротам "да праваслаўных юнакоў-прызыўнікоў", заклікае іх "паслужыць Радзіме, абараняючы яе ад

(УВАГА!) ворагаў знешніх і ўнутраных".

"Армейская служба, — угадвае патрыярх, — будзе спрыяць духоўнай (?) сталасці". "Ваша знаходжанне ў арміі будзе спрыяць яшчэ больш глыбокаму ўзаемадзеянню з царквою". І г.д. ("Известия", 12.10.95).

Між іншым, тое, што ў расійскай арміі служыць людзі розных нацыянальнасцей, розных канфесій і рэлігій, рускае военнае кіраўніцтва не турбуе.

У дзень 65-годдзя Ельцына (1.2.96) Алексій II, уручаючы прэзідэнту ў якасці падарунка ад царквы залатую статуэтку князя Уладзіміра Кіеўскага, хрысціцеля Русі, сказаў: "Пры вас ажыццяўляецца другое хрышчэнне зямлі рускай".

Што сіе азначае — загадка. Але відавочна іншае: праваслаўе, густа відавочнае на вялікадзяржаў і шавінізме, ідзе зараз на змену інстыту камуністычных прапагандыстаў і камуністычнай ідэалогіі.

Мілітарызацыя і рэвалюцыя ў пазіцыі ўсіх галін улады па адносінах да вайны ў Босніі. У СМІ вядзецца прапаганда ў падтрымку сербаў і супраць НАТА, ЕС, ААН. Сербы — ахвяра агрэсіі з боку мусульман і харватаў, і гэты свет супраць сербаў. Кульмінацыяй гэтай супраці была істэрыйная рэзалюцыя Дзярждумы ў момант налётай авіяцыі НАТА на пазіцыі прапаганда ў падтрымку сербаў і супраць НАТА, ЕС, ААН. Сербы — ахвяра агрэсіі з боку мусульман і харватаў, і гэты свет супраць сербаў. Кульмінацыяй гэтай супраці была істэрыйная рэзалюцыя Дзярждумы ў момант налётай авіяцыі НАТА на пазіцыі прапаганда ў падтрымку сербаў і супраць НАТА, ЕС, ААН. Сербы — ахвяра агрэсіі з боку мусульман і харватаў, і гэты свет супраць сербаў.

І гэтая рэзалюцыя была прынята пераважнай большасцю галасоў! "За" галасавалі і такія "заходніцкія" фракцыі, як "Яблык" Яўлінскага і "Дэмакратычны выбар Расіі" Гайдара.

Не аслабла прасербская прапаганда ў СМІ і пасля заключэння дэйтанскіх пагадненняў.

І гэта прытым, што большасці насельніцтва краіны не да сербаў! Пра стору дзюба Расіі з Сербіяй нікто ў народзе німа не памятае і не ведае. З той пары ў Расіі адбылося гэтак шмат падзей і пераменаў, што тыя часіны

цалкам забыты. Успомніла пра іх толькі хворая, трагічная розум інтэлігенцыя. А наменклатура абрадавалася нагодзе адцягнуць увагу народа ад яго цяжкай долі і стварыць зноў ворага ў абліччы заходніх краін.

Антызаходняя істэрыя выбухнула стралам з гранатамі па будынку гасольства ЗША і дэманстрацыяй калых часу і характарнай для яго перавернутасцю ўсіх паняццяў. На дэманстрацыі плакат "ЗША логавя фашызму" неслі побач са сцягам РНА Баркашова, на якім красавалася стылізаваная свастыка!

Істэрыя нагнаеца і з выпадку імкнення краін Усходняй Еўропы і Балтыі ўвайсці ў НАТА. Падаецца гэта як намер НАТА падвесці свае войскі "да рубяжы нашай Радзімы"! Пра тое, што гэтага хочыць самі бальшыя саюзнікі Расіі, нахабна замоўчваецца! Расія палітка сваёй вялікадзяржаўнай палітыкай сваёй большай сатэлітаў, і іх намаганні знайсці абарону ў НАТА выдае за агрэсіўнасць апошняга! Апафеозам антынацыйскай істэрыі ўяўляецца заява Ельцына аб тым, што "пашырэнне НАТА на ўсход запаліць пакар вайны ва ўсёй Еўропе!"

Назавіваючы па перадачамі Цэнтральнага ТБ, разумееш, што ў галіне прапагандаў ўжо пачата новая "халодная вайна". Куба зноў называецца "воствам свабоды" і рашуча асуджаецца правакацыя ЗША супраць яе.

Унутраную сувязь з антызаходняй палітыкай мае і рашэнне МУС правесці новы абмен замежных пашпартаў па новых правілах, такіх ускладненых, што для шараговых грамадзян атрыманне загранпашпартаў зробіцца амаль немагчымым. "Расія ўводзіць жалежны заслон!" — пад такою назваю змясціла аб гэтым матэрыял "Независимая газета" (22.11.95).

Улады Расіі, як бачым, няхільна ідуць да таго, каб зноў стварыць у краіне псіхалогію абложнай крэпасці "па ўсім перыметры граўц"...

Вадзім БЕЛАЦАРКОЎСКІ
("Літаратурная газета", 27.11.96)

Варункі

ЗНАЁМЫЯ ВЕРШЫ

У канцы 1995 года з'явіўся ў зборніку першы том поўнага збору твораў Янікі Купалы. У ім выдрукаваны вершы, якія паст напісаў у 24-25 гадоў свайго жыцця. Вершы ўвогуле знаёмыя, але, прачытаўшы іх зноў, адначасна надзвычайна сталасць думкі паэта для такіх гадоў:

Я буду маліцца і сэрцам і думамі,
Распетаю буду маліцца душой,
Каб чорныя долі

з мяцільцаў шумамі
Ўжо больш не шалелі
над роднай зямлёй.

Гэтак пісаў Купала,
думаючы за ўсю Беларусь, а
сённяшнія ягоныя аднагодкі
паказваюць ягоныя грукочыць у
такіх. Моладзь сёння не надта
хоча сталець і браць хоць
якую там адказнасць на свае
плечы.

Яшчэ што ўражае ў ягоны
пазіі бісмон і штур —
багаце і нязмушанасць
купалюўскай мовы, якую ён
выслухаў у падмінскіх,
літоўскіх у вадмінскіх,
акумуляваў і заспяваў на ёй,
паказаўшы, што яму ўсё
даступна. Якая напеўная
магутнасць, якая веліч
звініць у Купалавых радках:

Іграюць сурмы баявых радках:
Віхор разносе іхні звыч,
І песні дзіўныя такія
Ад іх лятуць да ўсіх старон.

Які дзіўны, старасвецкі і
таямнічы свет беларушчыны
раскрывае ён! Яшчэ не
прайшло і стагоддзі, а ад
гэтага свету засталіся адныя
аспенкі.

"Ворагамі беларушчыны"
Купала называў тых асоб, якія
выступалі супраць беларускай
мовы і зневажалі яе.
Пагодзімся, што прайшлі
час не змяніў гэтае азначэнне,
хоць бы і "ворагі",
узгадаваныя янычарамі,
нараслі паміж свайго народа.

Гладка чытаюцца польскія
вершы Янікі Купалы. Яны
нерэшчатыя стаюцца з
ягоньм узростам. Беларускія
вершы паэта — неўтаймаваны
выбух энергіі, польскія —
руплівыя вучнёўскія
практыкаваныя.

Сярод знаёмых вершаў ёсць
адзін і незнаёмы. Верш
"Kobiecie" раней пры саветах
не друкаваўся. Чаму? Бо
гэты верш — беларускі
яўрэй. А гэта ж у нас заўсёды
была далікатная тэма.

Будзем чытаць Купалу. Нам
не стае слоў пракока. Ну не
ўчарашнія ж недавучкі будучы
вучыць нас жыць.

Толькі зараз дабудавалі
другую вежу ў Раданшавіцкім
касцёле, дзе некалі хрысцілі
Купалу. Для гэтага
спатрэбілася больш за
пяцьдзесят гадоў. Колькі ж
гадоў спатрэбіцца нам, каб
дабудаваць будынак
беларускай культуры ў свой
час Купалам і ягонымі
паплечнікамі?

Спраўдзім у нашага
пракока, а ён сказаў:

Пакойна напуса
на лёс нашарокаць,
Скрозь слёзы скаргі сеяць
на зямлі, —

Нам трэба жыць
і доллю напраўляць,
Каб нас патамкі
з часам не клялі.

Алесь БЯЛЯЦКІ

Пашта

"ХАТА КРАЎЦА". ЦІ БЫЦЬ ЁЙ У ЗАСЛАЎІ?

Я думаю, што мала хто з вас, паважаныя чытачы, чуў пра такі музей, як музей кравецтва. Бо такіх музеяў, наколькі я ведаю, у Беларусі пакуль не існуе. А вельмі цікалася б мець такую цікавую экспазіцыю. І падставы для яе стварэння ёсць. Бо кравецкая справа ў Беларусі мае глыбокую гісторыю. Хаця мода ў канцы XIX ст. прыходзіла з Расіі, а дакладней, з Санкт-Пецярбурга, беларускае адзенне адрознівалася ад тых касцюмаў, якія можа было ўбачыць у тагачасных часопісах. Характар касцюма — яго прыналежнасць да заслаў. Напрыклад, існавала сялянскае адзенне, гадаскоў і месцаковае. Асабліва цікавае выклікае адзенне месцакоўцаў канца XIX — пачатку XX стагоддзяў, бо яно несабе адстаіа і гардадзю, а і сялянскага побыту. Тым болей, што насельніцтва ў мястэчках было вельмі разнастайным па нацыянальным складзе і веравызнанні, што таксама адбівалася на месцаковай модзе.

Галоўным "мадэльерам" умястэчку быў кравец ці мадыстка, якія мелі дазвол на выраб адзення з губернскай выравы. У Заслаўі было некалькі краўцоў, якія выраблялі адзенне для жыхароў мястэчка і прыезджых з суседніх хутароў і прыездак. Увогуле, кравецтва ў Заслаўі ў пачатку XX ст. была на даволі высокім узроўні. Аб гэтым расказала нам дачка аднаго з краўцоў

Крулікоўская Алена Феліксаўна, 1909 года нараджэння, якая, на жаль, памерла колькі гадоў назад. Яе бацька, Фелікс Астроўскі, быў адным з лепшых у Заслаўі краўцом. Ён шуў адзенне для заможных жыхароў мястэчка і навакольных вёсак. Працаваў у сваёй хаце і арандаваў у памешчыка Пратасевіча вайны Фелікс Астроўскі быў прызваны ў войска і загінуў на фронце. Яго сям'я засталася жыць у хаце, пабудаванай бацькам яшчэ ў канцы мінулага стагоддзя. Можна сказаць, што даследчыкам культуры пашанцавала, бо і сёння гэта хата захавалася. Гэта дом N 18 па вуліцы Рабочай. У ёй жыве ўнучка Ф.Астроўска Яніна Мікалаеўна. Вонкава хата захавалася цалкам, у інтэр'еры ёсць некалькі змяненні, але трэба адзначыць, што ў хаце захавалася мэбля, інструмент і 2 швейныя машыны, на якіх працаваў кравец. Ёсць і некалькі касцюмаў, пашытых майстрам.

У фондасховішчах Дзяржаўнага гісторыка-культурнага запаведніка "Заслаўе" захоўваецца шмат рэчаў, якія датычацца кравецкай справы, а таксама ёсць на захаванні гэтыя канца XIX — пачатку XX ст. Гэта дае падставу для стварэння ў Заслаўі музея "Хата краўца". У гэтым музеі якімі карыстаўся майстар у канцы XIX — пачатку XX ст., адзенне, вырабленае для месцакоўчых

жыхароў, іншыя унікальныя экспанаты. Але каб мы паказалі толькі рэчы, гэта быў бы музей. Неабходна, каб наведнікі ўбачылі побыт майстра-краўца таго часу, і тэхналогіі, якімі ён карыстаўся. Для гэтага неабходна стварыць музей-майстэрню, так званы "жывы музей", у якім наведвальнік зможа ўбачыць працэс стварэння выраба, сам зможа паспрабаваць у працы інструменты. Неабходна, каб музей стаў не толькі сховішчам каштоўнасцяў, але і актыўна ўплываў на жыццё, у нейкім сэнсе рабіў яго лепшым. Для гэтага распрацавана праграма, якая дазволіла б наведвальнікам адчуваць сябе ў музеі не гошчам, а гаспадаром. Для ажыццяўлення такой праграмы неабходна ў комплекс "Хата краўца" ўключыць: змогу навучыцца кравецкай справе, і "салон-мадысткі", інтэр'ер якога павінен адпавядаць інтэр'еру пачатку XX ст. У салоне можна будзе замовіць сучасную сукенку, альбо касцюм у стылі "рэтра".

Але, на жаль, усе гэтыя добрыя намеры пакуль застаюцца толькі намерамі. Ужо не першы год супрацоўнікі гісторыка-культурнага запаведніка задаюцца пытаннем, ці быць у Заслаўі музейнаму комплексу "Хата краўца". А пакуль адна — грошы. Гісторыка-культурны запаведнік не мае сродкаў нават на тое, каб выкупіць дом N 18 па вуліцы

Рабочай, які так неабходны, каб пакласці пачатак стварэнню першай экспазіцыі музея кравецтва. Не выказваюць цікаўнасці да справы і мясцовыя ўлады. Я спадзяюся, што новы мэр горада Заслаўя Тамара Аляксандраўна Чарнышова зразумее нашы пакуты і дапаможа з выдзяленнем прыстойнага жылля для ўнучкі краўца, якая зараз адна пражывае ў прыгаданай хаце. Стварэнне музейнага комплексу "Хата краўца" ў Заслаўі будзе садзейнічаць пашырэнню культуры і насацыянальна дабрабыту мясцовага насельніцтва.

І яшчэ, як кіраўнік праекта "Хата краўца", я хачу звярнуцца да бізнесменаў, кіраўнікоў банкаў, устаноў і ўвогуле да ўсіх людзей, неабякавых да лёсу нашай краіны і яе гісторыі, якія могуць зрабіць сваю ўнёсак у росквіт старажытнага горада. Дапамажыце, шануюныя, у выкаароднай справе адраджэння беларускай культуры! Бо будзе вельмі крыўдна, калі з-за таго, што гісторыка-культурны запаведнік не мае сродкаў, знікне унікальны помнік матэрыяльнай культуры — "Хата краўца", і нашы дзеці і ўнучкі не прачытаюць цікавую старонку нашай гісторыі.

Івэса КАЗАЧЭНКА,
ст. навукова супрацоўнік
ДГКЗ "Заслаўе"

ЧАРНОБЫЛЬСКАЯ
ТРАГЕДИЯ —
ВАЧАМІ ДЗЯЦЕЙ

Многія з юных мастакоў і не ведаюць, як гэта адбылося — ім не больш за дзесяць гадоў. Але на выставку дзіцячага малюнка ў Магілёўскім абласным Палацы піянераў прадставілі работы дзеці з усіх раёнаў вобласці, якія займаюцца ў студыях выяўленчага мастацтва.

Чёрная боль 1986. 26-27 аўгуста.
На здымках: члены студыі выяўленчай і прыкладной дэкаратыўнай творчасці Палаца піянераў і яе кіраўнік Ірына Сталёва рыхтуюць выставку да экспазіцыі.
Работы юных магіляўчан.
Фота Сяргея ХАЛАДЗІЛІНА, БЕЛТА

РАЗ УСМЕШКА,
ДВА ЁСМЕШКА...

Гэтым разам гасцямі тэатра юнага глядача былі не проста школьнікі, а выхаванцы школ-інтэрнатаў Мінскай вобласці. Тут прайшла дабрачынная акцыя, прысвечаная 10-годдзю чарнобыльскай катастрофы. У фазе дзяцей сустракалі казачныя персанажы — кракадзіл Гена, кот Леапольд... Тут грала музыка, ладзіліся розныя гульні, віктарыны. Не забыліся дарослыя і на падарункі.

Працяг свята адбыўся ў глядзельнай зале. Дзеці сустрэліся з вядомым дзіцячым пісьменнікам і драматургам А. Вольскім. А юныя акцёры тэатра-студыі Л. Горцавай пазнаёмілі гасцей з тым, як жывуць у гэты скрушны час іх аднагодкі. Гучалі вытрымкі з лістоў дзяцей, што пацярпелі ад Чарнобыля.

Канечне, пасля гэтага пасур'езнелі твары. Але дзеці ёсць дзеці... Пачаўся спектакль "СуперША" (пастаўлены акцёрам тэатра Ю. Вутан па сваёй п'есе) і сум як рукою зняло...

БАЛЕТНЫЯ ВЕСЦІ...
"ВЕСТНИКА"

Беларускі балетны часопіс "Вестник", як вядома, выходзіць перыядычнасцю чатыры выпускі ў навучальны год, часам — са спазненнем. Тым не менш чаканая сустрэча — заўсёды свята. Пацярпенне таму і пяты з часу выхаду "Вестніка" нумар.

Пад рубрыкай "Беларуская Тэрапія" ў ім змешчана паведамленне пра чарговы фестываль "Я люблю балет". У раздзеле "У Вялікім тэатры балета Беларусі" апублікавана карэспандэнцыя "Занатаваныя імгненні танца", у якой расказваецца пра выпушчаныя тэатрам пры дапамозе Белзнешэканомбанка набор каларовых насценных календароў і паштовак, аддрукаваных у ЗША. Тут жа Т. Мушынская ("Лепшая ў тэатры Адэта...") знаёміць з артысткай балета С. Гарбуновай.

Ю. Чурко ("Палюбіце балет!") рэцэнзуе кнігу Т. Мушынскай "Гаркавы смак ісціны", што выйшла ў "Бібліятэцы часопіса "Маладосць".

Выкладчык харэаграфічнага танца Дзяржаўнага харэаграфічнага вучылішча Рэспублікі Беларусь П. Сталінскі выступае з артыкулам "Роздум настаўніка танцаў".

І, як заўсёды, "Вестник" не абмяжоўваецца беларускімі матэрыяламі.

УШАНУЕМ
БАГДАНОВІЧА

У суботу 25 мая а 12 гадзіне адбудзецца ўскладанне кветак да помніка Максіма Багдановіча ў Мінску. Запрашаюцца ўсе аматары паэзіі класіка беларускай літаратуры.

РАЗВАЖЛІВА,
ДАКЛАДНА, ЗРАЗУМЕЛА

АБ БЕЛАРУСКАЙ МОВЕ

26 студзеня 1990 года ў Беларусі адбылася вялікая падзея, якую, на мой погляд, можна аднесці да гістарычных падзей нашай краіны. Менавіта ў гэты дзень Вярхоўны Савет БССР 11 склікання прыняў Закон "Аб мовах у Беларускай ССР". Хачу падкрэсліць, што гэты закон быў прыняты дэпутатамі, якія абіраліся ў Вярхоўны Савет у 1985 годзе, пад неспрэчным кіраўніцтвам КПБ, і яны зацвердзілі ў другім артыкуле закона, што "...дзяржаўнай мовай Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі з'яўляецца беларуская мова".

У народзе кажуць, што, каб крыху заглянуць наперад, трэба спачатку паглядзець назад. І сапраўды, калі мы азірнемся назад, то павінны адзначыць: камуністы, якія ў тыя гады складалі пераважную большасць у Вярхоўным Савеце, добра разумелі, што азначае вырашэнне гэтага пытання для развіцця роднага краю, для нашай любай Радзімы.

Мне цяжка зараз уявіць, што знойдуцца людзі, якія не пагодзяцца са словамі, запісанымі ва ўступнай частцы закона: "Мова — не толькі сродак зносін, а і душа народа, аснова і важнейшая частка яго культуры. Жыве мова — жыве народ. Кожная мова, яе літаратурная, жывая мясцовая і гістарычная разнавіднасць — неацэнны скарб, які належыць не аднаму народу, а ўсяму чалавецтву".

На мой погляд, закон атрымаўся ўзважанным і добра падрыхаваным. Складаецца ён з шасці раздзелаў і ўключае 36 дэталева распрацаваных артыкулаў. У законе вызначаецца статус не толькі беларускай мовы як дзяржаўнай, але і рускай мовы як мовы міжнацыянальных зносін народаў Саюза ССР, а таксама іншых моў, якія ўжываюцца ў Беларусі.

У Пастанове Вярхоўнага Савета "Аб парадку ўвядзення ў дзеянне Закона Беларускай ССР "Аб мовах у Беларускай ССР" дэпутаты Вярхоўнага Савета вырашылі ўводзіць у дзеянне палажэнні закона паступова, на працягу 10 год — з 1 верасня 1991 года да 1 верасня 2000 года.

Гэты дзесяцігадовы тэрмін у сваю чаргу разбіты паартыкульна на чатыры перыяды, з якіх вынікае наступнае: артыкулы 1, 2, 3, 5, 6, 9, 21, 30, 36 уводзяцца ў дзеянне з 1 верасня 1990 года; артыкулы 11, 27, 28, 29, 31, 32, 35 уводзяцца ў дзеянне на працягу трох гадоў; артыкулы 4, 7, 12 — на працягу 3—5 гадоў; артыкулы 8, 10, 13, 14, 23 — на працягу пяці гадоў; артыкулы 15, 16, 17, 18, 19, 20, 22, 24, 25, 26 — на працягу 10 гадоў з моманту ўступлення ў сілу закона.

Усё зроблена вельмі разважліва, дакладна і зразумела.

Але дэпутаты Вярхоўнага Савета на гэтым не спыніліся, а пайшлі далей і прынялі Закон "Аб дапаўненні артыкула 68 Канстытуцыі (1978 г.) (Асноўнага Закона) Беларускай ССР", у якім запісалі: "Дзяржаўнай мовай Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі з'яўляецца беларуская мова".

Беларуская ССР забяспечвае свабоднае карыстанне рускай мовай як мовай міжнацыянальных зносін народаў Саюза ССР.

Парадак ужывання беларускай, рускай і іншых моў у Беларускай ССР вызначаецца заканадаўствам Беларускай ССР".

Як грамадзянін Рэспублікі Беларусь, як былі Старшыня Вярхоўнага Савета і як сённяшні дэпутат Вярхоўнага Савета, я глыбока ўдзячны дэпутатам XI склікання за гэты закон і буду адзначаць гэта ўсюды і заўсёды.

Я сумняваюся, што сённяшнія дэпутаты здолелі б прыняць такі закон. Хаця справа і не ў гэтым.

Было б усё добра, каб не адно слова, як кажуць на Беларусі — але... Вельмі складана распрацаваць і прыняць дакладны закон па такім важным пытанні, але яшчэ больш складана, занадта складана правесці яго ў жыццё.

Аналізуючы стан выканання артыкулаў Закона "Аб мовах у Беларускай ССР" пасля шасці год з дня яго прыняцця, можна зрабіць ужо пэўныя вывады, на вялікі жаль, вельмі і вельмі несучасальныя.

Што датычыцца дзевяці артыкулаў, якія ўведзены ў дзеянне з 1.09.90 года, то трэба звярнуць увагу на тое, што большасць рэспубліканскіх і мясцовых дзяржаўных органаў, прадпрыемстваў, устаноў і грамадскіх арганізацый за шэсць год так і не стварылі грамадзянам неабходныя ўмовы для вывучэння беларускай і рускай моў і дасканалага валодання імі, як гэтага патрабуе пункт 5 артыкула 2.

Артыкулам шостым арганізацыя выканання Закона аб мовах ускладзена на Кабінет Міністраў і выканаўчыя камітэты мясцовых Саветаў, якія ў апошні час гэтай справай не займаюцца, а калі што і робяць, то складаецца ўражанне, што не на карысць закона, а супраць яго.

З сямі артыкулаў, якія прадугледжвалася выканаць да 01.09.93 года, застаюцца часткова не выкананы тры артыкулы за нумарамі 28 (мова ў сферы культуры), 29 (мова сродкаў масавай інфармацыі) і 31 (мова аб'яў і паведамленняў).

Тры артыкулы, якія прадугледжвалася выканаць у перыяд з трох да пяці гадоў, засталіся часткова не выкананымі.

Частка першая артыкула 4 (Абавязак службовых асоб, іншых работнікаў дзяржаўных органаў, прадпрыемстваў, устаноў і грамадскіх арганізацый валодаць беларускай і рускай мовамі) не выканана.

Не выконваюцца п. I і II артыкула 7 (Мова актаў органаў дзяржаўнай улады і кіравання), п. I артыкула 12 (Мова з'ездаў, канферэнцый і іншых форумаў).

Выкананне артыкулаў за нумарамі 15, 16, 17, 18, 19, 20, 22, 24, 25, 26 прадугледжана да 2000 года і можна было б падрабязна не разглядаць ступень іх выкананасці, але ж неабходна адзначыць, што прайшло ўжо шэсць гадоў з моманту прыняцця Закона "Аб мовах у Беларускай ССР", а з гэтых 10 артыкулаў пакуль што толькі чатыры артыкулы — 22 (Права на выхаванне і атрыманне адукацыі на нацыянальнай мове), 24 (Мова навучаня і выхавання ў агульнаадукацыйных школах), 25 (Мова навучаня ў прафесійна-тэхнічных вучылішчах, сярэдніх спецыяльных і вышэйшых навучальных установах), 26 (Уступныя экзамены на мове) — часткова выкананы.

Але ў апошні час многае тое, што было дасягнута, страчана, а фактычна незаконна адменена.

На мой погляд, да майскага рэфэрэндуму 1995 года адносіны да Закона "Аб мовах у Беларускай ССР" былі больш уважлівыя, патрабавальныя і строгія. Нават адзначаліся перабольшванні патрабаванняў і злоўжыванні пры ўвядзенні беларускай мовы ў школах і іншых навучальных установах.

Напрыклад, у большасці сельскіх раёнаў наогул не засталася сярэдніх рускіх школ. Хоць пэўная колькасць бацькоў і дзяцей выказвалі жаданне вучыцца ў рускіх школах. Можна было б прыводзіць і больш падобных прыкладаў. Такія падыходы людзі не разумелі. Нельга далікатнаму справу рабіць хуткімі тэмпамі, таму што будзе многа памылак, якія абавязкова выкарыстаюць тыя людзі, якія выступаюць супраць беларускай мовы. На вялікі жаль, так у нас і здарылася.

Пасля правядзення майскага рэфэрэндуму адносіны да закона і асабліва да беларускай мовы рэзка змяніліся ў іншы бок.

Зараз у школах пачалі пераводзіць дзяцей, якія чатыры гады правучыліся на беларускай мове, у класы з рускай мовай, што, вядома, не можа адмоўна не адбіцца на навучанні дзяцей.

Адпаведныя падыходы робяцца і ў іншых навучальных установах.

На вялікі жаль, не адстаюць ад дзяцей і моладзі ў гэтым накірунку і дарослыя.

Я маю на ўвазе дзяржаўныя ўстановы, прадпрыемствы і іншыя арганізацыі. У розных установах і арганізацыях практычна нічога не робіцца ў арганізацыйным і тэхнічным плане для выкарыстання беларускай мовы ў якасці дзяржаўнай.

Ніхто належным чынам не кантралюе гэта пытанне. Усё радзей і радзей гучыць беларуская мова ў вышэйшых дзяржаўных установах.

Нават у Вярхоўным Савеце Рэспублікі Беларусь яе рэдка можна пачуць. Дэпутаты Вярхоўнага Савета, якія добра ведаюць беларускую мову, далёка не заўсёды карыстаюцца ёю пры выступленнях, не стала абавязкам рыхтаваць праекты дакументаў на беларускай мове.

Няўжо трэба ехаць за мяжу, каб выступаць на роднай мове? Пэўна, некаторыя лічаць, што лепш, а галоўнае прасцей, карыстацца звыклай "трасянкай", чым дасканала валодаць беларускай, а таксама і рускай мовай. Таму што мову пэўнай часткі нашага насельніцтва аднесці да чыстай рускай мовы таксама нельга. І я ўпэўнены, што ніколі чыстай рускай мовы ў Беларусі не будзе.

Дарэчы, аб рэфэрэндуме, які адбыўся 14 мая 1995 года, дзе ставілася пытанне: "Ці згодны Вы з наданнем рускай мове роўнага статуса з беларускай?" у галасаванні прынялі ўдзел 4830582 чалавекі, або 64,8 працэнта. 2615238 чалавек (35,2 працэнта) не ўдзельнічалі ў галасаванні. Акрамя таго, 613516 (12,7 працэнта) чалавек прагаласавалі супраць і 192 693 (4,0 працэнта) бюлетэня аказаліся несапраўднымі.

Такім чынам, станюцца не выказаліся за роўнасць рускай і беларускай моў 3421447 чалавек — гэта амаль што палова выбаршчыкаў, якія былі ўключаны ў спісы для галасавання. Таму я лічу, што няма грунтоўнай падставы ўсюды заяўляць аб рашучай перамозе, бо тры з паловай мільёны насельніцтва — гэта нашы людзі, і не лічыцца з іх думкай нельга.

Акрамя таго, нядрэнна было б улічыць, колькі рускіх па нацыянальнасці грамадзян Рэспублікі Беларусь прынялі ўдзел у галасаванні. Тады вынікі гэтага галасавання ўвогуле стануць адмоўнымі.

Мяркую, Вярхоўнаму Савету Рэспублікі Беларусь трэба дэталева вывучыць гэту праблему і прыняць адпаведнае рашэнне.

Але пакуль што дэпутатам Вярхоўнага Савета і ў першую чаргу Камісіі па адукацыі, навуцы, культуры неабходна ўзяць пад кантроль выкананне Закона "Аб мовах у Беларускай ССР", прынятага ў 1990 годзе, і патрабаваць ад выканаўчай улады выканання запланаваных мерапрыемстваў.

Спадзяваюцца на тое, што гэта зробіць сама выканаўчая ўлада, нельга.

Тым больш, што ні Канстытуцыя Рэспублікі Беларусь, ні вынікі рэфэрэндуму не змянілі статус беларускай мовы як дзяржаўнай. У артыкуле 17 Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь запісана: "Дзяржаўнай мовай Рэспублікі Беларусь з'яўляецца беларуская мова".

Рэспубліка Беларусь забяспечвае права свабоднага карыстання рускай мовай як мовай міжнацыянальных зносін".

Я цвёрда перакананы, што ў Беларусі, як і ў любой іншай дзяржаве, павінна быць свая родная мова, бо калі ёсць мова — ёсць нацыя, ёсць краіна! Няма мовы — няма нацыі, няма краіны!

На мой погляд, гэтыя вывады для нас, беларусаў, маюць асабліва сэнс і асаблівую значнасць.

Цяжка знайсці ў свеце краіну, якая будзе прававую дзяржаву і ў якой ствараюцца розныя таварыствы па абароне ці ў падтрымку роднай мовы, мовы нашых бацькоў.

Мечаслаў ГРЫБ,
дэпутат Вярхоўнага Савета
Беларусі ад 129-й Дзятлаўскай
выбарчай акругі

2. ДАЛЕЙ УЖО БЕЗДАНЬ...

У русіфікацыі беларускай культуры мы ўжо даўно і так далёка зайшлі, што не толькі простыя смяротныя, але і высокія дзяржаўныя асобы, больш таго, нават многія перадавыя прадстаўнікі мастацкай інтэлігенцыі канчаткова змірыліся з нашай бядой, не стараюцца рабіць аніякіх практычных захадаў па выратаванні ад рэальнай пагібелі той культуры, якая толькі адна і мае права быць на нашай зямлі ў якасці ўсеагульнай, усенароднай, у поўным сэнсе слова дзяржаўнай. Але самае страшнае ў тым, што сярод гэтай элітарнай часткі людзей ёсць такія, што цалкам апраўдваюць усё, што адбылося і адбываецца з беларускай культурай на яе этнічнай тэрыторыі і працягваюць з былой актыўнасцю і размахам пашыраць, развіваць на ёй рускія пачаткі. Яны і прамавіць не даюць, каб усе тыпы дзяржаўных устаноў культуры, навукі, асветы, сродкі масавай інфармацыі перавесці на беларускую мову, г.зн.

Навалоплацка. На пытанне "У чым сутнасць тваёй канцэпцыі" пасті і кампазітар, выканаўца ўласных песняў адказаў: "Зрабіць беларускую мову такой, якой я яе бачу: мяккай, мілагучнай, зразумелай усім людзям славянскага паходжання, украінцам, расіянам, беларусам. Я хачу, каб людзі, народы разумеліся. І я не хачу быць, каб беларусы сталі мамантамі, якія вымруць. Я не хачу быць нахшталт індзейца ў рэзервацыі. Я хачу быць, каб усе былі роўнымі і ўсё было неяк гарманічна" ("ЛіМ", 28.VII.95).

Трэба думаць, што колькасць такіх людзей у нас, як Ален, будзе расці, хаця, на вялікі жаль, можа беларускай нацыі — інтэлігенцыя — у аснове сваёй яшчэ не павярнулася тварам да адраджэнскага працэсу. Яна жыве інтарэсамі тых ідэалаў, на якіх некалі выхоўвалася ў беларушчынадукацыйных школах, тэхнікумах і інстытутах ці сфармавала ў сябе нацыянальны нігілізм, чытаючы пракауністычную літаратуру, хаатычна спажываючы савецкую шматнацыянальную культуру. Ведаю, што сярод сённяшніх дзеячаў культуры, для якіх зусім нічога не азначае яе

— склаліся крайне неразумна, з вялікай перавагай апошняй, і назваць віноўніка такога становішча. Шукаць жа яго трэба не толькі тут на месцы, але і ў бальшавіцкім Крамлі Масквы.

Ніводная нацыя свету, нават з самымі багатымі духоўнымі традыцыямі, не развіваецца ў адначасе на дзвюх культурах. Мы, беларусы, насуперак гэтай разумнай логіцы робім — і не адно дзесяцігоддзе! — дыяметральна процілеглае: на сваёй практычна аднароднай у этнічных адносінах зямлі паралельна развіваем не толькі беларускую, але і рускую культуры. Больш таго, і на дзяржаўным узроўні і ў найбольш важных сферах духоўнай творчасці грамадства аддавалі і працягваем аддаваць прыярытэт апошняй, нібыта ў яе няма сваёй гістарычнай тэрыторыі, сваіх прыродных госьцінчых. Бесперспектыўнасць такіх падыходаў дзяржавы і самога грамадства да праблем культуры відавочная: сапраўднай адмыслова нацыянальнай прафесійнай беларускай культуры ў нас практычна не існуе з-за яе працяглага саперніцтва з рускай. Аднак нягледзячы на ўсё гэта, мы ніяк не

жыць і развівацца і ў беларускай, і рускай культурна-моўных сферах. Трэба з іх выбраць штосьці адно, інакш можам надарвацца. Заўважаецца, што апошнім часам гэта ўсё больш і больш усведамляюць прадстаўнікі творчай інтэлігенцыі Беларусі і, зразумела, пачынаюць яны самі ўзагадваць не ў духу нацыянальнай культуры яе карэннага насельніцтва, аддаюць свой талент ледзь не цалкам рускай культуры і не ў апошнюю чаргу яшчэ і таму, што спадзяюцца такім шляхам здабыць для сябе большую вядомасць.

Хачелася б памыліцца, але мне здаецца, што наша палітыка, некаторыя прадстаўнікі мастацкай інтэлігенцыі наўмысна ўхіляюцца развіваць усё нацыянальна-спецыфічнае ў беларускай культуры не ў малой ступені яшчэ і таму, што разлічваюць гэтым самым пасадзейнічаць паглыбленню сяброўства паміж беларускім і рускім народамі. Гэта вялікая і недаравальная для такіх паважаных катэгорыяў людзей памылка. Наадварот, ступень сяброўства гэтых народаў у найбольшай ступені залежыць і будзе залежаць ад таго, наколькі высока ўздымуць беларусы ў сваім жыцці ролю нацыянальнай культуры і мовы. Калі ж на змену ім па віне палітыкаў і дзеячаў культуры прыйдуць рускія духоўныя адпаведнікі, гэта пасее ў беларусаў пачуццё крыўды, вялікай незадаволенасці ад такой культурна-моўнай палітыкі, будзе клікаць людзей да розных форм змагання за сваё выжыванне і што самае горшае — шукаць віноўнікаў такой трагедыі ў самой рускай культуры і мове, якія ж на самай справе не маюць ніякага дачынення да нашых бедаў.

Мне могуць запярэчыць, што моцная дэнацыяналізацыя беларускай прафесійнай культуры з лішкам кампенсуецца багаццем нашага аўтэнтычнага фальклору, шырокім развіццём мастацкай самадзейнасці, з'яўленнем даволі вялікай колькасці і прычым досыць папулярных вакальна-інструментальных ансамбляў з ярка акрэсленай накіраванасцю на ўсё беларускае, таму, маўляў, становіцца ў нашай культуры ў цэлым не такое ўжо і паражальнае, безнадзейнае. Значэнне і роля аўтэнтычнага беларускага фальклору, мастацкай самадзейнасці, народных вакальна-інструментальных ансамбляў мне добра вядомыя. Я ніколі не жадаю іх прынізіць, больш таго, з'яўляюся іх вялікім і шчырым прыхільнікам. Ведаю, што ў гэтых відах культурнай дзейнасці ў нас справы ніколі не горшыя, а можа, нават і лепшыя, чым у іншых народаў. І ўсё ж для гарантывання, развіцця самабытнага беларускага нацыянальнага культурнага жыцця гэтага вельмі і вельмі мала. Ужо адшлі далёка ў гісторыю часы, калі беларускі народ мог быць спакойным за свой лёс, надзейна замкнёны ў фальклорна-эпіграфічных формах культуры. Зараз яны, нават дасягнуўшы самых высокіх вышынёў дасканаласці, не выратуюць нас ад культурнай асіміляцыі. Нам сёння да зарэзу патрэбна самая развітая ва ўсіх сваіх жанрах прафесійная беларуская нацыянальная культура, у аснове якой ляжаць нашы нацыянальныя матывы, наша родная мова. Удумайцеся, калі ласка, якую бліскую да зместу нашай гаворкі думку выказаў амаль чвэрць стагоддзя таму вядомы грамадска-палітычны дзеяч беларускай дыяспары, старшыня Рады Беларускай Народнай Рэспублікі Вінцэнт Жук-Грышкевіч: "І наўны быў бы той, хто б думаў, што хоціць нам мець свае рэлігійныя (дарэчы, іх у нас на сёння яшчэ няма. — Л.Л.), грамадскія й культурныя арганізацыі, апрача беларускай вопратку і спяваць беларускія песні, каб быць нацыяй, а ня толькі этнічнай групай. Так, без сумніву, усё гэта нам вельмі патрэбна як духовай і нацыянальнай асновы, але, апрача гэтага ўсяго", ён лічыў яшчэ больш патрэбным для беларусаў мець дзяржаўную незалежнасць. Цалкам пагаджаюся, толькі дабаўлю, што для таго, каб беларусам быць паўнаважнымі народамі, а не этнічнай масай, трэба яшчэ абавязкова мець высокаразвітую прафесійную нацыянальную культуру, галоўным стрываем якой павінна быць беларуская мова. Таму вельмі небяспечна супакойваць сябе тым, што наша нацыянальная культура вельмі добра адчувае ў музеях, у выступленнях фальклорных ансамбляў, святочных народных строях, якімі мы цешым саміх сябе, пераконваем свой урад, што беларусы яшчэ, дазважаў Богу, жывуць на свеце. За такую фасадную нацыянальную культуру беларусаў можна было б не крытыкаваць, а дзяржаву хваліць толькі тады, калі б у нас на належным узроўні знаходзіліся ўсе віды прафесійнай культуры і мастацтва. Гэтага, на жаль, мы не маем. Зрабіць іх такімі — гістарычная місія таленавітай мастацкай інтэлігенцыі і перадусім беларускай па паходжанні.

Мы далучым вялікую памылку, калі паспрабуем увесць цяжар па выкананні гэтай місіі ўскласці на людзей небеларускай нацыі, няхай нават і вельмі таленавітых. Яшчэ раз паўтараю — гэта справа калі не выключна, дык пераважна саміх беларусаў. Ні рускія, і ўкраінцы, ні палякі і яўрэі, ні немцы і італьянцы, ні негры і арабы не зробіць нашы оперны і тэатр музыкальнай камедыі, абласныя і гарадскія драматычныя тэатры, вакальна-інструментальныя ансамблі, палаты і клубы асяродкамі беларускай нацыянальнай культуры, бо для гэтага, акрамя таленту, патрэбны яшчэ беларуская ментальнасць, беларускі дух. На што здольныя запрашэння з-за межэй Беларусі, навочна сведчыць уся пасляваенная практыка. А яна ж вельмі жаліва, бо ў нашай прафесійнай культуры ледзь не поўнасцю дэфармаваліся нацыянальныя асновы. Запрашаць з боку таленты добра тады, калі прафесійная культура мае трывалы нацыянальны падмурк, а калі яго трэба яшчэ толькі ствараць — гэта павінна быць справай яе прыродных носьбітаў.

(Працяг будзе.)

УРАБЛЯЦЬ СВАЮ НІВУ!

ЯШЧЭ РАЗ ПРА ДЭНАЦЫЯНАЛІЗАЦЫЮ НАШАЙ КУЛЬТУРЫ

зрабіць іх здольнымі працаваць у рэчышчы беларускай культуры.

Немалую небяспеку ўяўляюць людзі, якія практычна страцілі ўсялякую надзею паправіць становішча і з цвёрдай упэўненасцю заяўляюць, што ўжо нельга нічога змяніць, беларуская нацыянальная культура накіравана поўна на захад, наш край павінен цалкам стаць арэалам існавання рускай культуры з часовым захаваннем толькі беларускага аўтэнтычнага фальклору. Ва ўмовах вайны такую катэгорыю людзей залічваюць да панікёраў і ўжываюць супроць іх самыя строгія меры пакарання. Зараз у нас мірны час, таму з усімі тымі, хто прарочыць непазбежную пагібель беларускай культуры, павінна праводзіцца зусім іншага парадку работа, галоўным чынам растлумачальная. Прычым вельмі грунтоўная, таму што нам непатрэбны ні панікёры, ні нышкі. Народ павінен быць упэўнены, што яго культура выжыве, калі вырашэнню гэтай праблемы надаць дзяржаўны характар, узяцца за яе ўсёй грамадой, робячы асаблівы ўпор на творчую, навуковую, педагагічную інтэлігенцыю. Моцная занепакоенасць празмернай дэфармацыяй нацыянальных асноў беларускай культуры, жаданне даламагчы выцягнуць яе з гэтай багні і прымуслі аўтара данага артыкула ўзяцца за пера, каб выказаць свае думкі па гэтай лёсавызначальнай для нашага народа праблеме. Наколькі яны пададуцца слухнымі, няхай мяркуючы чытач.

Я цалкам дыстанцыруюся, прычым на вялікую адлегласць, як ад тых, хто лічыць, што нічога не трэба мяняць у кірунку развіцця беларускай культуры з мэтай вызвалення яе ад русіфікацыі, так і ад тых, хто сцвярджае, што апошня так глыбока запала ў нутро беларускай культуры, што ўжо аніякія сілы не выратуюць яе ад поўнай асіміляцыі. Гісторыя вядомыя выпадкі, калі народы траплялі ў такія ці прыкладна такія варункі, але, які след ўсвядоміўшы небяспеку, знаходзілі ў сабе сілы для пераадолення ўсіх тых з'яў, што прычынілі да іх культурна-моўнай асіміляцыі. Проста не веру, што ў нашага народа і ў цесна знітанай з ім часткі інтэлігенцыі і найперш мастацкай, навуковай, педагагічнай ужо цалкам выпетрыліся іх самыя здаровыя сілы. Не выключна, што любоў да нацыянальнага ў беларускай культуры засталася і ў пэўнай частцы нашых палітыкаў, кіруючых работнікаў сферы эканомікі, прадпрыемальнікаў, камерсантаў, фермераў і іншых катэгорыяў людзей, роля якіх у іншых краінах бывае вельмі адметнай у справе адраджэння і развіцця нацыянальнай культуры. І калі мы хоць палову таго, што робіцца ў нас дзеля забеспячэння прасторы рускай культуры, хоць палову таго, што робяць нашы сродкі масавай інфармацыі дзеля ідэалагічнай падрыхтоўкі народа палітычна інтэгравацца з Расіяй ці ўступіць у адноўлены СССР, скіруем на беларускую культуру, дык зможам прыкметна паправіць яе стан, каб затым больш упэўнена сягаць да новых рубяжоў. Радуе, што і ва ўмовах, калі вельмі нерашуча па лініі саміх дзяржаўных органаў штосьці робіцца па нацыянальным адраджэнні, да гэтай высакароднай справы ўсё больш людзей далучаецца па закліку свайго сэрца. І галоўнае, што лёс роднай культуры кранае іх самыя маладыя, юныя пласты, якія не хочучы, як іх бацькі і дзяды, жыць цалкам ці пераважна з культуры суседніх народаў. Сведчаннем таму можа служыць інтэрв'ю пераможцы трэцяга Нацыянальнага фестывалю песні і паэзіі (правадзіўся ў 1995 г.) Сяргея Хамякова-Алена з

нацыянальны аспект і нават не хвалюе пытанне, ці магчыма далейшае існаванне беларускага народа як самабытнай этнічнай супольнасці, — ёсць асобы, творчае і духоўнае сталенне якіх адбывалася яшчэ пры жыцці Юсіфа Сталіна, што, магчыма, нават адбілася на іх поглядах на нацыянальную праблему. Дык вось, гэты яшчэ досыць папулярны для ярых інтэрнацыяналістаў камедыя з поўным правам могуць насіць назвы "рускія" і нават прэтэндаваць на пэўнае субсідзіраванне з боку Расіі. Думаецца, статус "рускі" заслугуюць насіць і многія іншыя тэатры ці культурныя ўстановы абласных цэнтраў краіны. Калі мы зацвердзім за імі такую назву, адразу высветліцца, а што ж з культурных устаноў у нас дома маецца ўласна свайго, беларускага? Шмат іх будзе — сёе-тое зачнім, мала — адчымі. Замашаваўшы за такімі ўстановамі статус "беларуская", ужо не будзем займацца тут якой прыйдзе ў галаву яе кіраўніка культурнай, а толькі сваёй нацыянальнай, беларускай. Хоціць трэніравацца ў культурна-моўным скрываванні, якое ледзь не пад мятлу вымела з большасці ўстаноў культуры, навукі і асветы, а таксама з сэрцаў многіх прадстаўнікоў мастацкай інтэлігенцыі наш нацыянальны дух, а ў каго яго не было, не даламаглі пасяліцца. Давайце будзем распаўсюджаць ці развіваць на сваёй зямлі чужыя культурныя каштоўнасці ў такой меры, як гэта ў сябе дома робяць з імі рускія, палякі, літоўцы, латышы, французы, немцы... Нам так далёка да гэтых народаў па частцы трываласці нацыянальнага падмурку духоўнага жыцця, а мы, нягледзячы на ўсё гэта, больш увагі аддаём чужой культуры, чым роднай, памылкова думаючы, што толькі такім чынам пракаладзем сабе шлях у свет цывілізацыі.

Бадай ніхто, як мы, беларусы, яшчэ не прычыніў і не прычыняе такой велізарнай шкоды агульначалавечай культуры, агульначалавечым духоўным каштоўнасцям, недастаткова выкарыстоўваючы дзеля іх узбагачэння свой нацыянальна-духоўны патэнцыял. У большасці сваёй нашы прафесійныя тэатры, асабліва оперы і балета, музыкальна-эстрадныя калектывы, амаль цалкам вытворчасць мастацкіх фільмаў — гэта ёсць ні што іншае, як самы горшы, цымяны, пашарпаны адбтак з рускага. На нашай этнічнай тэрыторыі трэба ўгадоўваць толькі беларускую нацыянальную культуру, а духоўныя каштоўнасці іншых народаў тут павінны займаць лабонае значэнне, быць не больш, як звычайнымі ўкраінцамі. Цывілізацыя свету не ведае народа, які ў аднолькавай ступені мог бы на высокім узроўні адначасова развіваць сваю нацыянальную і яшчэ якую-небудзь культуру. Няўжо наш папярэдні шматгадовы горкі ўласны вопыт мала нас пераконвае ў тым, што калі ў перыяд Рэчы Паспалітай, а затым у XIX—XX стагоддзях многія — а часамі большасць — таленавітыя людзі працавалі на карысць адпаведна польскай і рускай культур, дык свая перажывала сапраўды застой? Сёння з яго мы ніколі не выйдзем, калі будзем імкнуцца ў большай ступені развіваць рускую, чым беларускую культуру.

Пры ўсёй павазе, любові да ўсяго роднага мне, беларускага, пры досыць добрым зарадзе ў сэнсе гэтага слова я ўсё ж не стаўлю свой народ у духоўным развіцці вышэй за рускі, польскі, нямецкі, французскі... А таму зусім не веру, што, калі пералічаныя вышэй народы ў стане развіваць толькі адну сваю, нацыянальную культуру і мову, што яны і робяць, дык нам падуладна ў адначасе

ДЗВЕ СУСТРЭЧЫ Ў ЧЭРВЕНІ

Бадай, у кожнага чалавека ёсць, своеасаблівая, хай сабе і не бачная старонняму воку, карта памятных мясцін. Думаецца, Анатоль Зэкаў цяпер з поўным правам можа нанесці на яе і горад Чэрвень, бо менавіта тут упершыню ажыццёўлена пастаноўка яго п'есы-фантазіі "Як Гаўка ў космас збіраўся". А зрабілі гэта навучэнцы тэатральнага аддзялення мясцовай дзіцячай школы мастацтваў пад кіраўніцтвам выкладчыцы Вольгі Назарук.

Спектакль, на якім прысутнічалі намеснік старшыні Чэрвеньскага райвыканкама Надзея Краўцова і дырэктар школы мастацтваў Васіль Капцэлаў, відаць, асабліва запомніўся юным акцёрам яшчэ і тым, што яго глядзюў сам аўтар п'есы. Анатоль Зэкаў, шчыра падзякаваўшы выканаўцам за іх таленавітую ігру, уручыў кожнаму ў падарунак сваю апошнюю кнігу "Дуэль-2" з аўтографам, а для юных глядачоў прачытаў новыя вершы. У той жа дзень спектакль быў паказаны і ў час сустрэчы А. Зэкава з чэрвеньцамі ў мясцовым РДК, дзе, дарэчы, працавала і ярмарка, арганізаваная сталічным дзіцячым кніжным клубам "Лукомор'е", які дзейнічае пры Дзяржаўным тэатры лялек.

Мерапрыемствы ў Чэрвені паклалі пачатак акцыі па прапагандзе беларускай літаратуры "Пісьменніцкія вандрожкі", ініцыятарам і кіраўніком якой стаў прыватны выдавец і журналіст Міхась Расолька.

Наталля СІДАРЭНКА

ДОБРАЕ ПАЧЫНАННЕ

З мэтай аказання метадычнай дапамогі настаўнікам агульнаадукацыйных школ рэдакцыя часопіса "Адукацыя і выхаванне" пры падтрымцы Міністэрства адукацыі і навукі Рэспублікі Беларусь распачала выпуск спецыяльных навукова-метадычных часопісаў шаснаццаці назваў, што выходзяць як штоквартальнікі. Адзін з іх называецца "Беларуская мова і літаратура". Як і ў іншых штоквартальнікаў, аб ём яго 8 лістова-выдавецкіх аркушаў, ці 128 старонак. Няма сумнення, што новае выданне спатрэбіцца тым, хто зацікаўлены, каб вучні як мага лепш ведалі родную мову, нацыянальную літаратуру.

У НАС, У ГЛУСКУ...

УНІВЕРСІТЭТ ЗДАРОЎЯ

Кожную нядзелю ў горадзе праходзяць канцэрты народных ансамбляў Глускага раёна. З дня прысваення клубу ветэранаў вайны і працы "Зносіны" ганаровага звання народнага (а гэта адбылося 25 лістапада 1995 года) пад кіраўніцтвам Н. Бычкоўскай на сцэне РДК дадзена звыш 30 выступленняў мастацкай самадзейнасці. Выдатна паказалі сваё харавое майстэрства калектывы беларускай народнай песні "Крынічанька", "Слаўкавічанка" і іншыя. Дом культуры стаў свайго роду ўніверсітэтам здароўя ў глыбінцы.

ХОРАША СПЯВАЮЦЬ У ЗАВАЛОЧЫЦАХ

Народнаму хору саўгаса Завалочыцы больш чым 20 гадоў. І дзе б ні выступаў гэты самадзейны калектыў, у зале заўсёды шматлюдна. Кіруе саўгасным народным хорам дырэктар мясцовага Дома культуры Т. Дубашынская. Нядаўна самадзейныя артысты наведлі Глускі РДК і выступілі з канцэртам. Вялікім поспехам карысталіся ў глядачоў сямейныя дуэты сем'яў Цыганковых, Храпко, Кулік, што выступалі пад акампанемент баяна настаўніка А. Карпа.

ВЫСТАЎКА ЖЫВАПІСУ

мастака Сяргея Алухоўскага адкрылася ў салоне Глускага Дома культуры. Тут прадстаўлены карціны, якія адлюстроўваюць прыгажосць Глуска і раёна: "Вечар дагадае", "Стары клён", "Ля ракі Пцічы", "Бэз" і інш. За апошнія 15 гадоў лепшыя работы глускага мастака экспанаваліся ў Мінску, Прыбалтыцы, Расіі і Польшчы.

В. ЛАЎРЫНОВІЧ

Працягваем друкаваць матэрыялы "ЛіМаўскай" анкеты.

Рэдакцыя прасіла адказаць на наступныя пытанні:

1. Што такое "паэзія чыстае красы" ў кантэксце сучаснай беларускай літаратуры — васілёк, які прыўкрашае ніву, званіца, якая ўзвышаецца над мітуснёй быцця, ці нешта іншае?
2. Ці варта сёння творцу думаць пра сваю папулярнасць, і як у цяперашніх варунках дамагчыся папулярнасці беларускамоўнага твора?
3. Што такое змена пісьменніцкіх пакаленняў? У вас ёсць папярэднікі і наступнікі ў літаратуры?

СМУТАК ВЕРШАВАНАГА РАДКА

Што такое паэзія ўвогуле і "паэзія чыстае красы" ў прыватнасці? Гэта пытанне ўзнікала і будзе ўзнікаць. Але дзе той геніяльны знаўца, той літаратурны эксперт, хто адразу знойдзе катэгорычны і правільны адказ, спавясаціць ісціну і назаўсёды "закрые пытанне"?

Спробы вызначыць месца паэзіі ў грамадстве, адвесці ёй "стойла" ў палітычным жыцці, як вядома, ужо былі ў недалёкім мінулым. Але яе роля пекнай прыслугі пры "будаўніках гвалтоўнага шчасця" была двухсэнсоўнай і ганебнай. Тое, што насывала паэзія, глядзячы ў рот фанабэрыстым правадырам, ляжыць зараз мёртвым грузам у бібліятэках, збірае пыл і марыць аб афіцыйным статусе макулатуры, каб пайсці на перапрацоўку і хоць нейкім чынам паслужыць людзям.

Паэзія сёння зноў хоча ведаць, хто яна, можа, дарэмна ёсць хлеб ці "Снікерс" і павінна хуценька сысці "з яснай рынкавай явы", як тая вёска 20-х гадоў, у якую ўварваліся на будзёнаўскіх конях бальшавіцкія рэфарматары.

Але зараз мы хочам весці гаворку перш за ўсё пра паэзію "чыстай красы". Тое, што мы бяром менавіта гэты аспект, гаворыць аб нашай стомленасці ад так званай актуальнай, грамадзянскай паэзіі. Лістаючы свае шматлікія "злабадзённыя" вершы 85-95 гадоў, сёння я адчуваю пэўную прырасць, нейкі непрыемны асадак у душы, нібы я далучыўся да нечага мітуслівага, нізкага, злога. Хоць добра ведаю і помню, што вершы такога кшталту былі выкліканы добрым жаданнем унесці свой сціплы ўклад у абнаўленне жыцця, адраджэнне нашай здратаванай Бацькаўшчыны. Ніякай тут позы ці фарысейства не было, магу яшчэ раз засведчыць. Усё пісалася, як дыхалася. Але чаму такое адчуванне? Можа, таму, што спадзяванні былі празмернымі, ілюзорнымі, патрыятычная энергія аказалася марнай, рэальнае жыццё адвергла нашы паэтычныя рэцэпты? Што ж, мяне, як і іншых "лірычных трыбунаў", можна зразумець. А зрэшты, ці з'яўляецца мастацкай крамолай тое, што паэзія заўсёды мусіць прамаўляць самую што ні ёсць шчырую праўду, на якую здольны той ці іншы паэт? Але сказаўшы праўду, яна ўрываецца ў сферу маралі і палітыкі.

Паэзія застаецца актуальнай, злабадзённай і тады, калі ўзнімае фундаментальныя пытанні быцця, не звязаныя з палітыкай, ідэалогіяй і сацыяльнымі праблемамі. А як сапраўдная паэзія можа абыйсціся без філасофскага асэнсавання месца чалавека на зямлі і ў космасе?

Апошнім часам я ўсё больш пачынаю сумнявацца, быццам вершамі можна палепшыць свет. Колькі расчараванняў прынесла нам гэта месіянерская апантанасць! Небаракі-паэты, як яны часам вераць у магію паэтычнага радка! Як ім хочацца "народнай любові!" А што народ? А народ, здаецца, нават слухае нас, "любімцаў Муз", моцна пляскае ў ладкі. Але варта паэту зрабіцца "кандыдатам у дэпутаты", як удзячнае людства адразу ж нас адвергне, аддаць перавагу нейкаму аграрыю з рэпутацыяй злодзея, хоць у прынцепах яно верыць у нашу сумленнасць і прыстойнасць. Гэты сумны парадокс павінен засвоіць кожны творца, не лезці ў палітыку і не чакаць, што яго будучы насіць на рукаў. Што ж, з біблейскіх часоў усіх прарокаў — а паэтам хочацца быць імі — б'юць каменнем. Тут і дзіўнага няма нічога: хіба людзі любяць чуць пра сабе праўду, якую, як правіла, вясчае прарок?

Гаворачы пра "місіянерскую ролю" паэзіі ў жыцці, варта, аднак, пагадзіцца, што яна нясе магутны этычны зарад, робіць вялікі ўплыў на свядомасць чалавека, як і хрысціянская рэлігія. Хоць тут трэба бачыць

розніцу ва ўспрыманні яе дарослымі людзьмі і дзецьмі. Дзеці больш даверлівыя, больш уражлівыя — гэта бясспрэчна. Таму роля паэзіі ў школьнай праграме надзвычай важная. Вельмі шкада толькі, што падручнікі, хрэстаматыі па беларускай літаратуры дасюль забіты рознай вершаванай лухтой, безгустоўнай, з мілітарысцкім і камуністычным душком. Што ж, гэта магчыма ў нас, дзе Міністэрства асветы, якое павінна арганізоўваць працэс падрыхтоўкі новых падручнікаў, цалкам залежыць ад ідэалагічных дзівацтваў нашых кіраўнікоў, не знае, якая каманда паступіць ад іх заўтра, таму не ўяўляе, як кампанаваць падручнік па літаратуры.

Адно я скажу: паэзія будзе жыць, прынамсі, датуль, пакуль жыве школа. Няма адукацыі і школьнага выхавання без паэзіі!

Ці з'яўляецца паэзія васілёком, які аздабляе жытні палетак? Пытанне, памойму, рытарычнае. Вядома ж, з'яўляецца! Паэзія — гэта вабная кветкачка, дзіўны арнамент, вышыты творцам на шэрым палатне будзённага чалавечага існавання. Але не ўсё так проста. Захапляцца васілёком стала цяжэй, бо яго татальна выкасілі гербіцыды перыяду развітога сацыялізму. Але супакоімся: васілёк яшчэ не стаў рэліктавым, сям-там адраджаецца, бо хлебаробам не па кішэнні атрута, якую мяшкамі сыпалі раней на нашы айчыныя палеткі.

Васілёк — сімвал "чыстай красы"? Так. Але калі я гляджу на яго, ён асацыіруецца ў мяне з нашай беднай, змардаванай Беларуссю, якая можа, як васілёк, знікнуць па волі тутэйшых герастратаў, не гаворачы ўжо пра Чарнобыль, які абвясціў нам генацыд.

Спакойнага любавання "чыстай красой", на жаль, не атрымаецца...

Два гады назад я зрабіў спробу наведаць свой хутар, месца, якое некалі ўпершыню далучыла мяне да белага свету. Я доўга блукаў па дрымучых джунглях неверагодна высокай для нашых месц кукурузы, але так і не знайшоў ніводнага каменя ад фундаменту былога дома. Відаць, была каманда калгасных кіраўнікоў "расчысціць тэрыторыю", і валуны некуды пасцягалі. Я стаяў, стомлена абалёршыся на кукурузіну, і горка думаў аб лёсе нашай сям'і, што была рэпрэсіраваная, як "кулацкая", у 1939 годзе, але выпадкова не вывезеная ў Сібір. Здавалася, што душы маіх памерлых бацькоў знаходзяцца недзе побач і смуткуюць разам са мной. А над самай галавой заліваўся-звінеў непаўторны жаўранак. Я міжволі аддаўся ўвесь слуханню гэтай нябеснай птушкі. Але з якой жальбой уваходзіла ў сэрца сонечная песня жаўранка! І ці была яна "чыстай красой"?

Калі мы любемся кветкай, паэтызуем яе надзіва дасканалую форму і колерную гаму, у нас узнікае замілаванасць да яе, да ўсяго таго, дзе ёсць завершанасць і гармонія, але мы пачынаем востра адчуваць дэфіцыт такой гармоніі ў саміх сябе, перш за ўсё ў душы, і прыходзіць невясёлае ўсведамленне таго, што нам бракуе прыгажосці ў адносінах паміж людзьмі. А гэта ўжо і мараль, і палітыка... Мусіць, нельга аддзяліць аб'ектыўную прыгажосць ад чалавека і яго праблем — усё узаемазвязана.

Вядома, у прыродзе можна заўважыць і паэтычна выказаць нейкі фармальны ідэал, і ён, не суаднесены з людскай рэальнасцю, можа здацца для паэта "чыстай красой", вартым эстэтычнага перажывання без надрыву і ўтраплення. "Чыстая краса" выклікае ў душы мір, спакой, дабрыву, а гэта ўжо маральныя катэгорыі. А там, дзе пачынаецца мараль, адразу ж узнікаюць праблемы...

Адным словам, бяхсмарнага, безмяцежнага захаплення наяўнай прыгажосцю няма — заўсёды тут прысутнічае элігічнасць, лёгкі смутак, бо чалавек маральна адчувае, што ў яго паўсядзённым жыцці гэтая прыгажосць дэфармаваная. Ці можна захапляцца выключна "чыстай красой", усімі фібрамі душы і цела аддацца ёй, калі твой розум дакладна ведае, што ў дадзены момант тысячы людзей у анкалагічных бальніцах курчацца ад болю? Калі гэта ўдаецца каму, ну, што ж...

Аб'ект любавання прадугледжвае суб'ект, які заўсёды адчувае сваю індывідуальную часовасць, сваю прыжыццёвую драму. Не бывае аб'якавага сузірвання. Любое сузірнанне непазбежна выклікае ў душы праблему чалавечага існавання. А праблема сэнсу жыцця — гэта самая злабадзённая, веча актуальная праблема. Куды дзецца ад яе?

Праўда, ёсць у паэты тэма, якая далучае іх да найвялікшай красы ў нашай шэрай штодзённасці, — гэта тэма кахання. І хоць каханне — не толькі сонечны бляск, але і боль, я вельмі зайздросчу паэтам, якія "спецыялізуюцца" ў гэтай тэме, — таму ж Леаніду Дранько-Майсюку, у якога шмат цудоўных "любоўных" вершаў. Паэты! Пішыце пра каханне больш, бо няма больш сонечнай тэмы.

Гаворачы пра сутнасць паэзіі і яе месца сярод нас, трэба мець на ўвазе і светапогляд творцы: ёсць у яго вера ў Бога ці ён атэіст? Гэта канцэптэуальны прынцып, бо ён істотна вызначае дух паэзіі. Як разумеецца паэтам душа: ці гэта складаная гама псіхічнай дзейнасці, ці прынесена звонку нябачная субстанцыя Бога? Калі паэт — вернік, ён спрабуе неяк справіцца з апантанасцю сваёй душы, стварыць у ёй выратавальную яснасць і далучыць да гэтай яснасці іншыя душы, выконваючы тым самым тэрапеўтычныя функцыі. Вершы такога паэта — як малітвы, якія памагаюць некаторым людзям "выцерпець" жыццё.

Для нас, выхаваных усё-ткі на хрысціянскіх пастулатах, галоўнае ў паэзіі — паняцце добра і зла. І нічога тут не паробіш. Хрысціянская культура заклала ў нас этычны стрыжань, і змяніць нас можна толькі "хірургічным шляхам", выняўшы гэты стрыжань. Але кім мы станем пасля такой "аперацыі" — можа, эстэтамі-цынікамі?

Ёсць такое памкненне ў беларускай паэзіі: халодным розумам даследаваць самую розную "рэчы і з'явы", вышукваць у іх скрыты містычны сэнс, каб нейкім чынам датуліцца да ісціны і далучыць да яе іншых — вядома, пры наяўнасці ў апошніх здольнасцей... Жаданне зразумелае. Але нездарма кажуць мудрыя людзі: ісціна — страшная, яна непатрэбная людству, бо не суаднесена з чалавечым успрыманням свету. Яна можа толькі траўміраваць. Калі ёсць вера ў Бога, тады з ісцінай прасцей: яна — гэта Хрыстос. А як быць атэісту: за што ўхапіцца, чым супакоіць, гарманізаваць душу? Усведамленнем "касмічных заканамернасцей", асэнсаваннем "зямной велічы" выпадковага жыцця? Атэістычная ісціна проста так у рукі не дасца, яна абавязкова спараджае душэўны хаос.

Паэзія — гэта не лабараторыя з колбамі, прабіркамі для даследавання сутнасці жыцця. Некаторыя нашы маладзейшыя паэты з аналітычнымі схільнасцямі часам сваёй паэзіяй нібы клічуць у цёмнай пакоі, у якім яны шляхам вялікіх намаганняў мадэлююць шкілет невядомай істоты, якой з'яўляецца Быццё, і запрашаюць чытача памацаць косці гэтай істоты...

Паэзія — гэта суцэльнае святло, у якім вырастаюць самыя цудоўныя кветкі, вядомыя пад назвай "Прыгажосць", "Добро" і "Любоў".

Ці варта сёння творцу думаць пра сваю

папулярнасць і як у цяперашніх варунках дамагацца папулярнасці беларускамоўнага твора? Думаць можна, але стаць папулярным зараз беларускаму паэту — гэта тое самае, што спартыўнаму прафану ўзвысіці на Эверэст. Вядома, можна "нешта ўчыніць" у літаратурным асяроддзі, і рэха гэтай "падзеі", пакінуўшы сталіцу, дойдзе да "абласных і раённых цэнтраў", зрабіўшы маладога альбо ў гадах паэта "героем дня". Але што з гэтага? Заўтра ж цябе забудуць.

Паззія — няўдзячны жанр для папулярнасці. Іншы малады спявак ці спявачка паскачуць, патрасуць каляровымі сукнямі, праляюць нейкую пустышку — і ўсе іх ведаюць! А тут хоць найлепшы верх нашы ці глыбокую па змесце кнігу — і нуля увагі. Аднак хай гэты парадокс аналізуець сацыёлагі.

Але чаму нам так хочацца мець шырокую чытацкую аўдыторыю, быць яе любімцам? Можна, хопіць і "вузкай кампаніі", сяброўскага кола сапраўдных аматараў паззіі? Мы ж, здаецца, прыбралі з фасадаў лозунг, што "мастацтва належыць народу", паводле якога цябе павінен чытаць "уесь працоўны люд", а гэта тысячы і мільёны... Не чытаюць — і добра! Паззія — элітарны жанр. Ці ёсць патрэба ўлагоджваць рыфмай замбіраванага беларуса, якому яна — да лямпачкі? У імя ўласнай папулярнасці паэт не павінен быць трубадуром люмпена і лямантаваць разам з ім з нагоды адсутнасці таннай каўбасы. Сёння я спакойна і "мудра" рэкаменду ю: не па кішні табе каўбаса — не еш яе. Проста і геніяльна. Я, напрыклад, вельмі рэдка ўжываю яе і не збіраюся па гэтай прычыне ныць і плакаць.

Можна, у нас зашмат трагізму з выпадку адсутнасці масавага чытача? Рамантычна-патрыятычны перыяд у беларускай паззіі, здаецца, закончыўся пасля апошняга рэфэрэндуму. Феномен нашага нацыянальнага нігілізму варта прызнаць за аб'ектыўны факт. Мы жывём у краіне, якой правілі і правяць дэмані, якія ўсе рабілі і робяць, каб вытруціць з душы суайчыннікаў нацыянальную свядомасць.

Не чытаюць нашы беларускамоўныя кнігі? Як гаворыцца, воляна — воля. Мы, беларускія пісьменнікі, як-небудзь выжывем, хоць гэта і горкае прызнанне. Але разумеем і па-ранейшаму будзем гаварыць, што народ, які цураецца сваёй мовы, сваёй літаратуры — непаўнаважны, у яго няма будучыні. Гэта вельмі сур'ёзная выснова, да якой не можа не прыслухацца наш зрусфікаваны люд. У нас ёсць вялікае спадзяванне на маладых беларусаў, у якіх яшчэ не знік інстынкт нацыянальнага. Дай Бог ім душэўнага прасвятлення!

А мы самі, тыя, каго не вельмі ці зусім не чытаюць "тутэйшыя людзі", усё-ткі не сьдзем са сваіх пазіцый і будзем займацца сваёй няўдзячнай справай, на экзістэнцыяльным узроўні ўпарта захаваем сваю асабістую нязгод з аб'ектыўным ці выпадковым ходам гісторыі ў дачыненні да гістарыі. У нас не павінна быць пакорнасці гістарычнаму фаталізму. Сізіфаў камень беларускай літаратуры мусіць быць узняты на вяршыню гары, хоць яго мо і скопцяць уніз нашы айчыныя дыверсанты, але гэта не павінна адбіць нашу ахвоту падымацца зноў.

Цікаваць у людзей да беларускамоўнай паззіі, відаць, з'явіцца толькі тады, калі Беларусь будзе нешта значыць палітычна і эканамічна, калі патрыятызм пашырыцца далей "культурнага пласту" насельніцтва. Калі ж Беларусь зліецца з Расіяй, баюся, што наша паззія будзе ўяўляць толькі этнаграфічны інтарэс для вучоных.

Але не ўсё, мусіць, так кепска, як я напярочыў. Не толькі Бог, але і мы, усе свядомыя суайчыннікі, паспрыяюць таму, каб беларускі карабель шчасліва плыў у вечнасць і пвучымі ветражыямі на ім трапяталася наша паззія...

Пісьменніцкія пакаленні ў літаратуры рэальна існуюць. Яны адрозніваюцца не толькі ўзростам, але і сваім стаўленнем да творчасці. Маладзейшае пакаленне творцаў заўсёды мае вялікую цягу да рэфарматарства, да абнаўлення літаратуры, што можна толькі вітаць. Яно нярэдка адносіцца да старэйшых пісьменнікаў празмерна крытычна, але гэта не заўсёды апраўдана, бо "маладая" і "немаладая" літаратура заўсёды неадназначна. А "склейваюць" гэтыя пакаленні таленавітасць асобных яе прадстаўнікоў і традыцыя. Я люблю і шаную сваё пакаленне — гэта А. Разанаў, С. Законнікаў, Р. Баравікова, Т. Бондар, В. Коўтун, Н. Мацяш, Г. Каржанеўская, Ю. Голуб, ну і, вядома ж, Ж. Янішчыц і Р. Семашкевіч, якія так рана пайшлі з жыцця.

А што тычыцца маіх блізкіх па духу папярэднікаў у літаратуры — гэта Бадлер, Верхарн, Рыльке, Блок, наш Вярцінскі.

Мае наступнікі ў літаратуры? Гэтым не цікавіўся.

Мар'ян ДУКСА

Сярод кніг

ПРА ЧАС І ПРА СЯБЕ

"Старонкі інтэрв'ю, дыялогі" — такі падзаглавак мае кніга Міколы Мікуліча "На зломе часу", толькі што выпушчаная выдавецтвам "Навука і тэхніка". Як вядома, жанр інтэрв'ю, дыялогу — мабільны, дазваляе таму, хто сустракаецца з людзьмі, якія трапілі ў поле яго зроку, дастаткова поўна выявіць і ўласную пазіцыю, а разам з тым даведацца аб пазіцыі суб'ядніка, а калі гэта чалавек творчы, то — лепей высветліць асноўныя бакі яго мастакоўскай дзейнасці, разабрацца ў сімпатыях і антыпатыях, даведацца пра гісторыю ўзнікнення пэўных твораў. А гэта ўжо цікава для самага шырокага чытача.

М. Мікуліча "лімаўскі" чытач больш-менш ведае. У тым ліку і праз асобныя інтэрв'ю, гутаркі, што змяшчаліся на старонках штотыднёвіка, але, магчыма, больш па рэцэнзіях, літаратурна-крытычных артыкулах. Ён чалавек параўнальна малады. Нарадзіўся ў 1960 годзе на Любаншчыне. Скончыў філалагічны факультэт Мінскага педагагічнага інстытута імя М. Горькага, аспірантуру Інстытута літаратуры імя Янкі Купалы Акадэміі навук Беларусі, працаваў у Гродзенскім дзяржаўным універсітэце імя Янкі Купалы, дактарант Інстытута літаратуры. У 1994 годзе выдаў манаграфію "Максім Танк і сучасная беларуская літаратура", у якой здохле ў многім па-новаму глянуць на творчасць ці не самага выдатнага нашага паэта, разгледзець яе ў кантэксце літаратурнага працэсу.

Асобныя моманты жыцця і творчасці Яўгена Іванавіча, яго стаўленне да сённяшніх падзей (гутарка адбылася ў маі 1993 года) можна высветліць, пазнаёміўшыся з матэрыялам "На этапах", якім і адкрываецца кніга. Свядома адмяжоўваюцца ад жанравага ўдакладнення, бо перад намі ўсё ж не інтэрв'ю і не гутарка і не традыцыйным разуменні. Дарэчы, і ў некаторых іншых публікацыях М. Мікуліч не вельмі прытрымліваецца жанравай "чысціні". Гэта, бадай, ідзе на карысць матэрыялам, бо перад тым, чым пачаць уласна гаворку, аўтар дае сваё разуменне творчасці таго, з кім гутарыць. У некаторых жа выпадках і ў сярэдзіне матэрыялу прысутнічаюць сваёго роду адступленні — аўтарскія ўдакладненні, тлумачэнні, а тым самым відаць і літаратурнаўчы момант.

Але — пра матэрыял "На этапах". М. Мікуліч, трэба аддаць яму належнае, паспяхова пераадолеў супраціўленне багатага дакументальнага матэрыялу. Ён пайшоў шляхам высвятлення тых момантаў гісторыі беларускай літаратуры і нацыянальнага жыцця ў цэлым, пра якія пакуль вядома не шмат, а М. Танк мог выступіць аўтарытэтным і аб'ектыўным сведкам. Прынамсі, з матэрыялаў можна шмат даведацца пра стасункі творчай інтэлігенцыі ў Заходняй Беларусі і ўвогуле пра тамтэйшае жыццё. Дзякуючы М. Мікулічу, Яўген Іванавіч раскажа пра Н. Арсенневу, А. Станкевіча, чые імёны сёння, як кажуць, на слыху. М. Танк карыстаецца не эмоцыямі, а фактамі, таму і гаворыць, скажам, пра тую ж Н. Арсенневу прыязна. Разам з тым ён шчыра прызнаецца: "Цяпер, разумееце, мяне насцярожвае ўсеагульная амністыя людзей, нават тых, якія адыгралі вельмі непрыглядную ролю ў адраджэнскім руху Заходняй Беларусі. Ну вось, скажам,

Астроўскі. Я вучыўся ў гімназіі тады. Калі разгарнуліся забастоўкі супроць паланізацыі беларускіх школ і закрыцця, ліквідацыі іх, гэты самы Астроўскі, які потым, падчас нямецкай акупацыі, стаў прэзідэнтам Беларускай цэнтральнай рады, выклікаў цэлы атрад шпікоў і пальцам торкаў, каго з нас хапаць. Відаць, чалавек з паўсотні ўзялі ў той час. З яго даламогай пры універсітэце Стэфана Баторыя была арганізавана студэнцкая карпарацыя Ф. Скарыны, якая мела задачу адцягнуць моладзь ад нацыянальна-вызваленчага руху".

І ў час гаворкі з М. Танкам, і пры сустрэчах з іншымі пісьменнікамі М. Мікуліч, як правіла, цікавіцца іх стаўленнем да творчасці Янкі Купалы і Якуба Коласа. Што ж, гэта не можа не выклікаць ухвалы. Праўда, хацелася б, каб дзе-небудзь (відаць, лепей было гэта зрабіць у першым матэрыяле) усё ж з'явілася аўтарская агаворка наконтак таго, чаму менавіта на гэтых двух волатаў нацыянальнага духу скіравана ўвага. Аднак гэта — між іншым. І М. Танк, і С. Грахоўскі ("З Купалам у сэрцы"), канечне ж, не абмяжоўваюцца гаворкай толькі пра мастакоўскія набыткі песняроў, а і згадваюць аб сустрэчах з імі. У гэтым сэнсе, не адмаўляючы сказанага М. Танкам, шмат даюць згадкі С. Грахоўскага, бо ён дазваляе адчуць саму атмасферу 30-ых гадоў. А ў выніку буйным планам паўстае не толькі Я. Купала, а і іншыя нашы пісьменнікі. І бачацца ж яны найперш жывымі людзьмі, а не "хрэстаматыінымі", як падаюцца ў падручніках і дапаможніках па літаратуры.

Сам час з яго супярэчлівай хадай, грамадская атмасфера ў краіне (у тым ліку ў гады вайны) выразна ажываюць у гутарцы з А. Семяновічам "Помніцца многае...". Доктар філалагічных навук А. Семяновіч ведаем як крытыка і літаратурнаўцу, даследчыка гісторыі беларускай драматургіі, а гэтым разам Антон Аляксандравіч паўстае і захопленым апавядальнікам, які валодае цудоўнай памяццю і здатны не проста паведаміць значныя звесткі з жыцця (і не толькі са свайго), а і даць тлумачэнне многім падзеям, што адбыліся ў грамадстве і сёння патрабуюць не столькі ацэнкі, колькі пераацэнкі, у прыватнасці, звязаныя з дзейнасцю партызан.

Вострай публіцыстычнасцю, а то і палемічнасцю вызначаецца гаворка з І. Шамякіным "На востры час". Іван Пятровіч, як вядома, выказваецца шмат і па розных пытаннях, прытым заўсёды мае ўласнае меркаванне, не баіцца гаварыць праўду, якая сямю-тату сёння не падабаецца. М. Мікуліч, не паўтараючы тых, хто меў магчымасць паразважаць з І. Шамякіным аб надзённых праблемах сучаснасці раней, таксама не абыходзіць вострых вузлоў і супярэчных момантаў. А Іван Пятровіч не ўхіляецца ад прамога адказу. У выніку і на самай справе атрымліваецца дыялог — жывы, дзейсны, патрэбны...

Як відаць з даты, што пазначана ў канцы матэрыялу, з Н. Гілевічам аўтар сустракаўся двойчы: у ліпені 1987 года і ў кастрычніку 1994-га. Бадай, калі б і не стаяла менавіта такая назва ў загаловку — "У імя нацыянальнай ідэі", той, хто добра знаёмы з творчасцю Ніла Сымонавіча, знаёмы з яго

грамадскай дзейнасцю, наўрад ці засумняваўся б, што гаворка павінна была пайсці менавіта ў гэтым кірунку. На сённяшні дзень Н. Гілевіч, як вядома, належыць акурат да тых, хто паслядоўна, мэтанакіравана і рашуча змагаецца за тое, каб беларусы ў сваёй краіне заставаліся беларусамі, каб усё нацыянальнае своечасова падтрымлівалася, а дух адраджэння не згасаў, авалодаў душами новых і новых людзей. Н. Гілевіч перакананы: "Адзіная сіла, якая магла б хоць у нейкай меры аб'яднаць разнамасных і рознагалосых, — гэта беларуская нацыянальная ідэя, ідэя адраджэння Беларусі як незалежнай дзяржавы — са сваім уласным абліччам, уласнай мовай і культурай, уласнай, самастойнай, унутранай і міжнароднай палітыкай. Праз гэта абавязкова праходзілі ўсе дзяржавы, якія вырваліся з-пад апекі магутных дабрадзей і якія сёння маюць высокі аўтарытэт. У нас павінен перамагчы курс на ўсенароднае ўсведамленне гэтай ісціны, на ўсеахопную беларусізацыю душ і сэрцаў мільёнаў "тутэйшых", бо толькі свядомыя патрыёты Беларусі зрабюць сваю краіну сапраўды свабоднай, багатай і ўтульнай для сумленнага працоўнага чалавека. Архараўцы і тарбахваты — не зрабюць. Але такі магiстральны курс, на вялікі жаль, у нас яшчэ не ўзяты, яшчэ не авешчаны тымі, у каго сёння ўлада. Значыць, выкарасканне з прорвы сацыяльна-эканамічнага і грамадска-палітычнага хаосу будзе і вельмі доўгім і вельмі пакутлівым".

Чытаецца гутарка з А. Лісам "Трохі пра спадчыну: літаратурную, гістарычную, фальклорную". Зноў жа Арсеня Сяргеевіча, як і А. Семяновіча, ці не ўсе мы больш ведаем як даследчыка, а ў асноўным, ён "прывязаны" (у лепшым сэнсе гэтага слова) да заходне-беларускага матэрыялу. У гэтым кірунку і вядзе гаворку М. Мікуліч, але не абмяжоўваецца толькі гэтым: можна даведацца і пра работу супрацоўнікаў Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору, найперш фалькларыстаў, да якіх належыць і А. Ліс.

Глыбока-роздумнымі атрымаліся інтэрв'ю з В. Зуенкам ("У высокай нябеснай "заземленасці") і У. Паўлавым ("Гаспадаром у сваёй хаце..."), багатым на фактычны матэрыял развагі А. Іверса ("І дарога, і бездарожжа..."). А яшчэ ж ёсць і гутарка з П. Панчанкам "Не адчураюся, не адракуся". Праўда, яна па ахопу падзей больш звужаная, ды як не пагадзіцца з М. Мікулічам: "Хворы паэт. Ведаючы гэта, ашчаджаючы яго здароўе, на многае не разлічваю, пытаюся пра самае пільнае, тое, што даўно змывала, не давала спакою" (гаворка адбылася ў чэрвені 1994-га). А яшчэ гэта магчымасць услухацца ў развагі Пімена Емяльянавіча і прыслухацца да іх...

"На зломе часу" — кніга патрэбная і своечасовая і яна не пакіне абывакавым усіх, хто любіць літаратуру, культуру. Спатрэбіцца яна і настаўнікам. Вось толькі дзядзёцка ў асноўным разлічваюць на бібліятэкі, бо тыраж яе — 500 экзэмпляраў!

Ды добра, што і гэта ёсць. Бо тое ж выдавецтва "Навука і тэхніка" з 1 сакавіка, як ужо былі звесткі ў друку, і зусім закрываецца.

Тамаш ВЯРЭЙКА

СВЕТЛЫ РЭКВІЕМ

Пяру Аркадзя Капілава належыць нямаля аповесцяў і апавяданняў. Нядаўна выйшаў зборнік яго вершаў, які быў заўважаны чытачамі і крытыкай. І вось новая кніга гэтага аўтара — "Замкавая, 2/7". У нашай літаратуры даўно не было твораў, якія адлюстроўвалі б жыццё беларускіх яўрэяў з такой шчырасцю, праўдзівасцю і цеплынёй.

Першая аповесць, якая дала назву зборніку, гэта светлы рэквіем на даваенных насельніках дома на рагу ўжо неіснуючых вуліц Замкавай і Старамясніцкай, па тысячы і тысячы яўрэяў і неяўрэяў, што загінулі ў акупаваным фашыстамі Мінску. Уваскрашаючы ў памяці вобразы мінулага, уражанні дзяцінства, аўтар пераносіць іх у сённяшні дзень, дзе ёсць свае клопаты і трывогі. І робіць ён гэта лёгка, свабодна, у духу лепшых узораў лірычнай прозы.

У гэтых ацэнках няма перабольшання. У кнізе Капілава арганічна сплучаюцца дакументальнасць і мастацкасць. Замкавая, 2/7 — гэта адрас у Мінску, дзе жыла большасць герояў аўтара. Ён праўдзівы ў паказе гэтых людзей, у апісанні побыту, перадачы духу часу, бо жыві разам з імі. І здаецца, што са старонак кнігі гаворыць

сама гісторыя. Мы бачым людзей, якія жылі тут, чым іх галасы, інтанацыя гаворкі, мову мінскай ускраіны. І міжволі пачынаеш жыць іх клопатамі і трывогамі, сумненнямі і страхамі, радасцю і горам, нібы ты сам перасяліўся на Замчышча.

Замчышча заселена простымі людзьмі — хатнімі гаспадынямі, рамеснікамі, рабочымі, служачымі. І, вядома ж, дзецьмі, а значыць бацькамі і мацярыямі, дзядулямі і бабулямі. Гэта не шырокі свет, дзе людзі і месца так цесна звязаны, што само Замчышча робіцца галоўным героем аповесці.

Аўтар жыві тут усяго шаснаццаць гадоў, потым была вайна, было гэта, у якім загінулі і само Замчышча, і амаль усе насельнікі дома N 2/7, а з імі яшчэ тысячы яўрэяў і неяўрэяў. Але дзякуючы аповесці яны нібыта ўваскрэслі з небыцця і прадстаюць такімі, якімі былі, калі жылі, верылі, любілі...

Тая эпоха, тыя людзі пайшлі з жыцця назаўсёды. Але тым больш каштоўная гэта кніга — помнік нашым бацькам і дзядам, помнік мінскаму Замчышчу.

Героём другой аповесці, якая быццам прадаўжае папярэднюю (аўтар называў яе "Апошняе танга"), з'яўляецца Мішка Рытаў,

хлалчук з Мінска. Лёс пашкадаваў яго, ён уцёк ад жахаў гэта, пакінуў з бацькамі палаючы горад і апынуўся ў Сярэдняй Азіі. Ва ўзбекскім калгасе разам з дэжканамі Мішка вырошчвае бавоўну, а потым робіцца салдатам. У яго біяграфія шмат ад біяграфіі самога аўтара, які паспытаў і цяжкую працу, і салдацкае ліхалецце: знясіляваючы вучэнні, цяжкія маршы, бяссонныя ночы ў караулах...

Фінал аповесці радасны і сумны. Мішка вяртаецца ў родны горад, але там няма ўжо ні сяброў, ні суседзяў, ні дома, дзе жыў. Усе трэба пачынаць зноўку.

Тэму, пачатую ў аповесцях, аўтар прадаўжае ў апавяданнях. Гэта "Аўрэмел" і "Мотке-беларус", "У ноч на Піліпаўку" і "Доўгажыхар з Шчадрына" і іншыя. Як і аповесці, яны прасякнуты лірызмам, цеплынёй і любоўю да людзей. Іх лёсы раскрываюцца ў нялёгкіх жыццёвых сітуацыях, тым не менш, у апавяданнях ёсць месца жарту, анекдоту, трапнаму слову.

Аўтар назваў свой зборнік, на мой погляд, досыць удаля. Замкавая, Замчышча — гэта яго Сцяна Плачу і наша — тутэйшая, асязальная. Гэта ўсё, што засталася ад Замкавай і Старамясніцкай, ад яўрэйскіх могілак, ад усяго мінулага жыцця. Гэта Яма на Ратамскай, гэта тое, што баліць у нашых сэрцах, гэта боль, які нас не пакідае.

А. ЛЕЙЗЕРАЎ,
прафесар

ЖЫВЕ ПАЭТЫЧНАЕ СЛОВА

Літаратурныя святы на Ганцаўшчыне, падобна, становяцца добраі традыцыяй. Яшчэ на памяці многіх прэзентацыя кнігі "Наўсцяж вясковай вуліцы" лаўрэата Дзяржаўнай прэміі Беларусі, заслужанага работніка культуры рэспублікі Васіля Праскурава, а нядаўна гэты палескі куток сустракаў чарговых гасцей, што прыехалі адсвяткаваць 60-годдзе з дня нараджэння паэта Міхася Рудкоўскага.

Урачыстасці пачаліся вечарынай у Ганцавіцкім гарадскім Доме культуры. Людзей было шмат, зала была перапоўнена. Гэта яскравай любых слоў гаварыла аб тым, што паэта помняць і любяць, што яго паэтычны спадчына і светлы вобраз тут нікога не пакідаюць раўнадушнымі.

Вяла вечарыну Тамара Аляксандраўна Валевіч — дырэктар раённай цэнтралізаванай бібліятэчнай сістэмы. Шчыра і пранікнёна пра свайго даўняга сябра і настаўніка гаварылі паэты Аляксандр Каско і Мікола Пракаповіч, брэсцкія мастакі Генадзь Сурма і Пётр Зарэцкі. Яны не толькі згадвалі паэта, але і з захапленнем дэкламавалі яго вершы. Свае творы на роднай мове прачытала юная паэтка з Ганцавіч Валяціна Мохар. А потым гучалі песні на словы Міхася Рудкоўскага.

На другі дзень свята доўжылася ў Востраве — на радзіме паэта. Яно пачалося з сустрэчы ў Востраўскай сярэдняй школе, якая носіць яго імя, з членамі школьнага літаратурнага аб'яднання "Верасок". У склад яго ўваходзяць 25 вучняў, а кіруе ім чалавек, нераўнадушны да паэзіі, шчыра ўлюбёны ў родную мову — настаўніца Вера Уладзіміраўна Паляшчук. Адбылося знаёмства гасцей і з літаратурным музеем Міхася Рудкоўскага, які створаны ў Востраўскай школе.

Пасля наведвання магілы паэты і ўскладання кветак свята праходзіла пад адкрытым небам. Слова пра М. Рудкоўскага сказалі старшыня Ганцавіцкага раённага Савета дэпутатаў І. Стальмашок, сястра паэта Л. Рудкоўская, ягоная першая настаўніца Л. Кірэйчык, загадчыца літаратурнага музея М. Якімчык, дэпутат Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь А. Свірыд і іншыя. Напрыканцы ўдзельнікаў літаратурнага свята парадавалі выступленнямі самадзейных артыстаў Ганцавіцкага гарадскога Дома культуры, суседніх вёсак Кукава, Будча.

Кастусь МОХАР

У ПАЭЗІІ — ШКОЛЬНЫ ЎЗРОСТ

Гэта было сапраўднае свята паэзіі. У сярэдняй школе N 53 г. Мінска ўшаноўвалі юных паэтаў — школьнікаў Савецкага раёна. Нагодай таму стала прэзентацыя іх паэтычнага зборніка "Родничок", выдадзенага на беларускай і рускай мовах інфармацыйна-метадычным цэнтрам "Інфартрумф" пры садзейнінні адміністрацыі раёна і раённага аддзела адукацыі.

Аўтараў "Родничка" (а ў ім пад адной вокладкай сабраны творчасць 60-ці вучняў 1—11 класаў) шчыра віталі намеснік кіраўніка адміністрацыі раёна Міхаіл Ціцінкоў, сакратар рады Саюза беларускіх пісьменнікаў Аляксандр Пісьмянкоў, паэт Анатоль Закаў, удзельнікі мастацкіх калектываў школ раёна. Прагучалі таксама і вершы юных паэтаў.

... У прадмове да кнігі народны пісьменнік Беларусі Іван Шамякін назваў яе першай ластаўкай. Дык няхай жа яна пакліча за сабой цэлы паэтычны вырай!

Наталля СІДАРЭНКА

"ПЕРШАЦВЕТ", N 4

Проза прадстаўлена імёнамі І. Міхайлавай, Ю. Алесінай, Л. Вашко, А. Сугака, Н. Валынец. У "паэтычным шматку" — творы В. Гурло, Р. Баёка, З. Падліпскай, Т. Аляксандравай, В. Савуцінай, В. Алісевича, М. Касцялецкай.

"Фрэскі" (аўтарскае вызначэнне жанру) Я. Пархуты змешчаны ў традыцыйным раздзеле "Гасцеўня". Тут жа сусветна вядомая "Песня аб звоне" Ф. Шылера, пераўвасоблена на беларуску А. Лойкам.

Наследаванне Мальеру ў творах Уршулі Радзівіл — тэма артыкула М. Шавыркіннай "Пра месцічковых парыжан". Над старонкамі кнігі паэзіі В. Стрыжак "Рэха журбы" разважае М. Віч ("У руках маіх — кніжка..."). З. Лемеш ("І загучала слова...") аналізуе пераклад "Слова пра паход Ігаравы", зроблены ў свой час Я. Крупенькам. А яшчэ ў раздзеле "Крытыка" артыкул К. Бруевай "Уводзіны ў ілюзію, або Філасофія вакол аднаго вобраза".

"Салодкае няшчасце" — развагі Х. Жычкі прапануюцца ў раздзеле "Семинар". Гэта роздум аб уласным творчым шляху і адначасова жаданне разабрацца, а што ж такое паэзія, літаратура.

А яшчэ ў нумары — успаміны А. Гутнікавай, гумарыстычныя творы Максіма Капыловіча і Віктара Жыбуля.

ДОЎГІ І НЯЛЁГКІ ШЛЯХ ДА БОГА...

● Не паспрачаешся з доляю...
Нават прайшоўшы праз смерць,
Здолеем тое, што здолеем
Здзейсніць, уцяміць — паспець!

Мужнасць — адзежына ноская,
Толькі я яе данасіць...
Што ж, на зямлі гэтай Боскае
Што нам у Бога прасіць?

Шчодра, па-царску адораны
І незямным, і зямным:
Дзень не абярнецца воранам,
Ноч не сажне нашы сны.

● Там жа, у снах недагледжаных,
Тэціца бязмежны абшар
Далей, нічым не заследжаных,
Дзе ўваскрасае душа.

● Таму, хто прывойвае права
На Ісціну, не зразумець,
Чым вабіць ігчаслівага слава,
Што дорыць пакутніку смерць.

● І што ў ёй, у смерці, — за кругам,
Нябачным і страшным спрадвек,

Казімір КАМЕЙША

Адзор'і. Такое вызначэнне формы ўзнікла неяк само сабой. Гэта зусім не самамэта. Гэта — тое, што між іншым з'яўлялася, асацыятыўна адгаліноўвалася, адслывалася пры напісанні вершаў. Думаю, што і яно мае права на існаванне.

АЎТАР

АДЗОР'І

● Паляна на лесапавале
Даўно ўжо сталася могільнікам.
Як помнікі, пні іржавеюць.
І нават чытаюцца даты
На зрэзе кругоў гадавых.

● Пропуск патрабуючы у вечнасць,
Абавіў мой сябра ўсе парогі.
Ну а там на век ці, можа, болей
Аб'явілі, кажуць, перапынак.

● Рас'я ў гэтай раніцы малавата
Нават каб вераб'ю пакупацца
І салаўю — прамачыць горла,
І мне на слязу,
Каб аплакаць няшчасную нашу прыроду.

● Адрунела зямля,
А цяпер рунец халоднае неба,
І адразу ж цяплее
У зялёных тваіх вачах.

● Шляхам адным у вырай
Гусі ляцяць і вяртаюцца.
А вырай гадоў маіх

Чыя там гуляе папруга
Па спінах духоўных калек.

● Па спінах... Зусім па-зямному!
Усменка ўяўлення, не больш,
Адно каб згадаць аксіёму:
Рэальнасць — заўсёды крадзёж.

● Крадзёж у спрадвечнасці, ў духа,
У Бога! Працяг — як прасцяг,
Дзе ўсё абумоўлена рухам
Па крузе, у крузе жыцця.

● Зноў здаецца: пчэ крок —
І абрушыцца неба...
Насунор прамінулым
І зніклым гадам,
Кроў па-зверску забітых
Барыса і Глеба —
На руцэ, што з натоўпу
Знаёмец падаў.

● Кроў Хрыста — на крыжах
І на плітах кладзішча,
На якім мы жывём,
Заклінаючы смерць,
Кроў на крылах вятроў,
Што над будучым свішчуць,
Не пражытым
І ўжо амрыцельным на трэць.

● Кроў, агонь яе чорны,
На сонечным вецці,
Што правізвае
І асвятляе прасцяг...
І хто бачыць яе, гэту кроў,
Той імкнецца
Прэч, далей, хоць далей —
Гэта значыць, з жыцця...

● Божы люд... Адна для ўсіх крыніца...
Чый бы і куды б ні вывёў шлях,
Не суджу, пакуль магу маліцца
За душу, пагразлую ў грахах.

● Не суджу я пасля. Адно з пакутай,
З горкім смуткам пазірае ўслед:
Згінула, згібе ў цемры лютай
Не душа, а ў ёй ускрэслы свет.

● На жыццё, або на міг, ускрэслы,
Каб прадоўжыцца і прадоўжыць круг
Хоць на крок, які агучыць песня,
Хоць на ўздых, на ледзь прыкметны зрух.

● Столькі знаходзіў шляхоў
І ўсе... без вяртання.

● Высокая брама ў гэтым двары
І злосны выжлятнік самы.
І злосную запаведзь "Не зайдзі!"
Двор гэты мае таксама.

● На кірмашы найбагатым
Лёгка адчуць,
Які ты ёсць бедны усё ж,
Чалавеча.

● Чыноўныя дзверы
Збіты з пішны, хітрасці,
Паслушэнства
І страху,
Што іншы чыноўнік іх завае.

● Мурашыны рух па зямлі —
Гэта і ёсць рухомасць мая,
Якая, ў адрозненне ад нерухомасці,
Не прадаецца.

● Якая хоць там гадзіна ў вас
На цыферблане нацы? —
Пытаю нашчадка
І чую адказ:
— Яшчэ не ўзыходзіла сонца.

● Была тут калісьці грэбля.
Тут гразлі людзі і коні.
І ў памяці думка завязла:
Хай бы была тут грэбля.

● У забытых дварах
І забітых вокнах
Жыве чаканне.
А які ў яго век?
Сам век і адкажа.

● Яшчэ пры жыцці
Яму паставілі помнік.
Яшчэ пры жыцці
Яго пахавалі.

● Які скупы пайшоў чалавек,
Нават папкадаваў "Дзень добры".

● Лічыць гады мае не зязюля,
А тая бяроза, якую
Я пасадзіў у дзяцінстве.

● Доўгі і нялёгкі шлях да Бога,
Мо й не ўсім, не кожнаму дайсці...
Памагчы б! — не прымуць дапамогу,
Паказаць бы! — веры не знайсці.

● А без веры... Нельга пад прымусам
Стаць відучым, і ступіць за край,
Змогшы і адпрэчыўшы спакусу
Як заўгодна, а здабыць свой рай.

● Рай без Бога? І цяпер? І тут?!
Бедны, заблукалы ў цемры люд!

● Як дапаможаш тым, хто не прымае,
Не прыме дапамогу ад мяне,
Засвоішы, што лепшы шлях — прамая,
Якая ўсе сумненні абміне?

● Прамая... Бы ўзапраўду лгя правесці
Прамуоу з пункту А ў бязмежнасць Б
І ёй, на ёй, дайсці, дацяць, далезці
Як не да зор, то хоць бы да сябе.

● Бы і ўзапраўду лепшы шлях — падманны,
Падманны, але звяклы для сляпых,
Калі на жменю абяпанню танных
Выменьваецца будучыня ўсіх.

● І зноў спадзеўкі... На цара. На змены,
Якія змена трона прынясе.
На новы час, такі ж, як скрозь, разменны
На новы "авось" і "пакрысе".

● Як дапаможаш тым, хто дапамогу
Адштурхваў скрозь і зноўку адштурхнуў,
Хто адварнуўся ад сябе і Бога,
Забывшыся на даўнюю віну?

● Цень птаха, што ўстаў на крыло
І ў руху, самім гэтым рухам
Адсек, адцясяне святло,
Раптоўна ўяўляецца духам.

● Не духам бязмежных вышынь,
А духам Зямлі — апраметнай,
Дзе сёння няма ні душы,
Гатовай сустрэцца з Сусветам,

● Гатовай адпрэчыць, адцяць
Усё, што агорана і зжыта
За тысячагоддзі жыцця
Над чорнаю прорвай Нябыту.

● — О, як пастарэў ты, браце! —
Сягоння яна мне сказала.

● Той, хто моду стварае, —
Трыумфатар часовы.
А хто крочыць за ім,
Нават след свой губляе.

● Згубіў я ўсе шанцы
Знайсці сваё ігчасце.
Дурань, некалі ігчасце шукаў,
А цяпер яшчэ й шанцы шукаю.

● На першую споведзь я мог бы не ісці —
Грахоў не было за душою.
А сёння, калі іх прылбаны цяжар, —
Ісці — не ідзецца.
Ды і хто іх адпусціць?!

● Самаадданасці вучыцца трэба ў кветак,
А працавітасці — у пчол,
А дабрыні і ласкі — ў маці.
Настырнасці ж навучаць графаманы.

● Цягнік гадоў маіх
Імчыць імкліва,
А доля недзе ў тамбуры трасецца.

● Ноч...
Неба прымерзлае да зямлі.
А возьмешся ранкам за клямку —
Руку аякую халодныя зоры.

● Рэчка — як доўгая рыбіна.
З блакітнаю лускою хваляў,
З плаўнямі чорных чаротаў.
Баюся ў жыцці аднаго:
Калі-небудзь хвост яе ўбачыць.

● Бязладдзе розуму й душы
Уладаю ніякай не паправіць.
Тут мусіць быць і прага ладу.

● Заўсёды баяўся сустрэць дзівака,
Што крочыць з пустым вядром
Ад калодзежа.
Баяўся... пакуль не высах калодзеж:

● На бяду многа й не трэба,
Часам дастаткова пра яе падумаць.

● Ці не жабрачкай зямля мая сталася:
Летам просіць дажджу,

Проза

Цень птаха, што ўстаў на крыло,
Трывогу адно павялічыць...
Цень смерці? Адкуль жа святло?
Куды яно вабіць і кіліца?

Праз тоўшчу аблокаў зіхоціцца, ззяе
Бязмежжа, ў якім патане пагляд —
Пагляд, і дарога, і ціша скразная,
І гэтаю цішай засыпаны сад.

І мрояцца вёсны, што ўжо прашумелі,
І доўжыцца, доўжыцца, доўжыцца рух
У далеч, праз згадкі,
Праз цёмны іх вэлюм, —
На ззянне, якім замыкаецца круг.

Не чуе душа ні трывогі, ні жалю,
Бы ведае пэўна, як ведала скрозь,
Што ўсё — і ўзвышэнне —

Ідзе на спіралі,
Спрадвек нанізана на гнуткую вось.

Куды яна гнецца, чым намаганнем
Трымаецца Зоркі Паўночнай, не нам,
Не мне высвятляць,
Перад новым выгнаннем...
Уцягвае далеч, знаёмая снам.

Праз тоўшчу аблокаў зіхоціцца, ззяе
Бязмежная, поўная музыкі шыр,
Што толькі ў імгненне сустрэчы пазнае
Калі не мяне, то памкненні душы.

Жыццё падганяе, ці смерць,
Не ўведаць, не скінуўшы путаў,
Усё, што спадобіцца мець,
Займееш праз кроў і пакуту.

Праз кроў і пакуту... Прасцей,
Здаецца, адпрэчыць дарогу!
А ношка сумненняў расце,
І ўжо не вытрымаеш змогу.

І мусіш вытрымаць! Няхай
Палае і гасне за спінай
Цяжкі ад грамоў небакрай,
Гучыць: ты павінна! павінна!

Павінна! — адно, каб і тут,
Сярод несціханае бітвы,
Адбыўся для некага цуд
Любові, натхнення, малітвы.

А зімою — снегу
І вечно — літасці.

Тры будзільнікі будзюць вясковую раніцу:
Спачатку — невень,
Пасля — гаспадыня
І нарэшце — калодзеж.

Не пушчанскі ты хлапец —
Тут няма сумневу, —
Бо ў мелодыі пілы
Плач не чуеш дрэва.

Калі пойдзеш спаць на сена,
Не праспі травы малітву.
Ну і там, бліжэй да неба,
Сам яшчэ раз памаліся.

Гора маё
Аб ішчасце тваё спатыкнулася.
І не здзівілася ішчасце тваё,
І не сумелася,
А гору майму яшчэ больш забалела.

Колькі б гадоў ні пражыў ты на свеце,
Вечнасьць аддаць табе
Толькі хвіліну.

Пад ляжачы камень не цячэ вада —
Пад ляжачы камень цячэ бяда.

Калі ўжо й зязюля з гадзінніка
Хлусіць табе пачынае,
Значыць, нешта не тое
Дзеецца з нашай Праўдай.

Усім дзяліўся я з табой —
Святлом, цяплом і слотай.
Што не падзеліш на дваіх,
Дык гэта адзіноту.

Мы часта адступаем.
Адступаць
Зусім, зусім не справа герайчна.
Калі ўжо і згадзіўся адступаць,
Дык адступленне будзёй хай
Лірычнае.

Кола заўсёды хоча
Перахітчыць дарогу.
А чалавек — сваю старасць.
Ды ў Часу свае законы,
Ён, Час наш, — хітрэй чым хітрасць.

“УСЁ ПРАДАМ...”

Прыбіўся гэты чалавек у Вішнякі несяк адразу пасля вайны. Ліхалецце і гора пакінулі адбітак у выцвілых Максімавых вачах: у іх амаль заўсёды стаяў сум. Прыстаў ён да ўдавы Ульяны.

То быў хударлявы мужчына з моцна пасівелай чупрынай. Нягоды пакінулі сляды на яго прадаўгаватым твары. Спачатку Максім некай цураўся мужчын, усё наравіў не быць навідавоку. Толькі калі прыносіў Ульяне палучку з бліжняга торфазавада, дзе тады працаваў, дык быццам перайначваўся. Браў гармонік, што пыліўся ў кутку каля печы (першы Ульянін муж, які не вярнуўся з вайны,

апынуўся.

Праз месяц-другі “Усё прадам” вярнуўся ў Вішнякі. Але, здавалася, гэта быў зусім іншы чалавек. Перад Ульянай стаяў прыгорблены сівы дзядок. Рукі трэсліся, і ён сарамліва хаваў іх у кішэні галіфа.

Цяпер гармонік, як і непатрэбная рэч, вісеў каля печы. Максім спраўна хадзіў наразаць торф (уручную), сёе-тое рабіў па гаспадарцы. Ён амаль ніколі ўжо не спяваў “Усё прадам, гармонь пакіну...”

Памёр ён у адзін з ціхіх асенніх дзён, калі на клёне, што рос перад Ульяніным домам, барвай пакрылася лістота. Якраз тады на гарадах вішнякоўцы спалвалі сухі бульбоўнік і траву. Белы дым слупамі цягнуўся ў неба. На вішняку

здавалася, для жыхароў гэтай вёскі час застыў некалькі дзесяткаў гадоў назад. Тут амаль не глядзелі перадач па тэлевізары, нават навін. Адкрыта зайздросцілі адзін аднаму. Складвалі на ашчадныя кніжкі рублі, а пасля — “зайцы”. Урэшце, як думаў Анатоль Іванавіч, многія з іх проста былі злыднямі. А гэта было дзіўна бачыць у наш час. Анатоль Іванавіч ведаў: грошай у іх было больш, чым у яго, кандыдата навук. А ніводзін жа не паспытаў каньяку ці шакаладу.

У бліжнім двары, дзе жылі Адам і Стася, Анатоля Іванавіча сустрэла гаспадыня — поўная, пудоў на сем.

— Можа, па якой патрэбе да нас завітаў, Іванавіч? — ветліва сустрэла

Міхась ДАНИЛЕНКА

АБРАЗЖІ

няблага на ім іграў), расцягваў мяхі, звешваў над планкамі галаву і заводзіў: Усё прадам, гармонь пакіну...

Мусіць, далей гэтых слоў Максім не ведаў. Ён тузаў мяхі ў гармоніку, матляў галавой, бы конь, які адбіваецца ад аваднёў, але ні ладу, ні складу ў чалавека не атрымлівалася: не ўмеў іграць.

Затое вішнякоўцы адразу ж прыляпілі Максіму мянушку. Звычайна адзін у другога пыталіся:

— Ты не бачыў сёння “Усё прадам”?

— Не. А што? Ён абяцаў мне пачак махоркі з торфазавадскай крамы прывезці. Штосьці запазніўся. Можа, заробтак абмывае?

Сказаць, каб Максім злоўжываў тым абмываннем, нельга. Амаль усё, да апошняга рубля, аддаваў Ульяне.

— Бяры, жонкачка, — гаварыў Максім. — Я вось, грэшная справа, удвух з брыгадзірам апаражніў бутэльку. Але ж, ліха матары, нарэзаў столькі тарфяных цаглін — не раўнуючы гару. Ледзь спіну разагнуў. Няхай сохне цяпер.

Зрэдку ў такія хвіліны Максім расказваў Ульяне пра далёкую Францыю, пра вінаграднікі, пра шчырых, добрых французцаў.

Жонка ўважліва слухала, а потым пыталася:

— Дык чаго ж ты не застаўся сярод французцаў, калі табе з імі было так любя?

Радасць на Максімавым твары ўмомант змянялася ценем. Здавалася, на ім паяўлялася нябачная павуціна.

— Нічога ты не разумеш, жонка, — хрыплым голасам гаварыў “Усё прадам”. — Не чула ты ні пра макі, ні пра горы, ні пра вінаграднікі. Не ведаеш і слоў “Бонжур, камарад...”

Урэшце, тое, пра што расказваў муж, для Ульяны было, як кажуць, за “сямю замкамі”. Яна не цяміла ні пра горы, ні пра ратушу, пра якую часам успамінаў Максім. За сваё жыццё Ульяна толькі раз ці два пабывала ў абласным горадзе. Адзін раз, калі яшчэ да вайны дзяўчынай набывала з бацькам пасаг, а пасля — як трэба было афармляць пенсію...

А праз нейкі час Максіма затрымалі ў раённым аддзеле дзяржаўнай бяспекі. Казалі, звязілі нават у абласны цэнтр: нешта цёмнае адшукалі ў васнай біяграфіі Максіма. Нейкі маладжавы ў ваенным кіцелі нават прыезджаў да Ульяны і ўсё дапытваўся: пра што расказваў муж, калі выпіваў шклянку і хмялю.

— Не буду браць грэх на душу, чалавечка, — гаварыла Ульяна. — Неблагі ён мужык. Ды быццам на яго зрэдку находзіць што і ўсё пра Францыю ўспамінае. Кажа: ваяваў там...

— Ведаем мы, як ён ваяваў, — крыва ўсміхнуўся ў кіцелі. — Гэта трэба яшчэ разабрацца, як ён у той Брэтані

чародкамі сядзелі шпакі — збіраліся да блізкага адлёту.

Ульяна намнога перажыла другога мужа.

...Праз некалькі гадоў на Максімава імя прыйшоў тоўсты пакет з далёкай Францыі. Аказваецца, “Усё прадам” ваяваў у атрадах Супраціўлення. Аб тым гаварылі дакументы, крыж і медаль, што прыйшлі з пасольства.

— Вось як бывае, — гаварыла жанчынам Ульяна. — А я ж, далібог, думала — блазнае ён... Ды цяпер што аб тым гаварыць! Няхай яму там спакойна спіцца...

ТРОЕ Ў ПЕКЛА

Вясна была ранняя. Снег, якога за зіму выпала мала, на ўгрэвах растаў некай раптоўна, непрыкметна. Колькі дзён са стрэх цурчэлі капяжы, а потым прыйшоў дзень, калі Анатоль Іванавіч пачуў жаваранка. Пачуў, можа, упершыню, хоць жыў у гэтай лясной вёсачцы трэці год — з таго часу, калі пайшоў на пенсію і купіў сабе тут закінутую хату з гарадам.

Птушачка — маленькі цёмны камячок — трапяталася ў празрыстым паветры і рассыпала над зямлёй радасны шчэбет. У апошнія гады Анатоль Іванавіч жаваранкаў чамусьці не сустракаў: мусіць, хімікаты, якія спорна рассявалі над палямі, нішчылі і вывадкі жаваранкаў, і кнігавак, і берасянак.

— Будзем сеяць, — радасна паведаміў жонкі Анатоль Іванавіч.

Яна заўсёды з ім згаджалася. Не здзівілася, калі ён — кандыдат навук — рашыў, можна сказаць, на старасці асесці на вёсцы. У іхняй гарадской кватэры цяпер жыла дачка з зяцем. Наведваліся да іх бацькі толькі зімой.

Жаваранак аж заліваўся над полем. Анатоль Іванавіч рашыў папрасіць у вяскоўцаў барану. каб забаранаваць раллю, дзе сусед пасеяў яму авёс. З жыўнасці былі толькі куры, і трэба было загадзя дбаць, чым іх карміць.

Сусед працаваў даглядчыкам на ферме і без лішніх слоў узараў (плуг ён меў) і пасеяў.

— А барану, Іванавіч, шукай сам, — сказаў ён. — Няма ў мяне яе.

Гэта было сапраўднай пакутай — ісці выпрошваць тую барану. Анатоль Іванавіч з жонкай ведалі, як неахвотна давалі жыхары ці плуг, ці барану, ці якую аброць або пута для каня. Ліха іх ведае, адкуль яны прыдбалі тыя плугі ці бароны. Але наўрад ці куплялі. Урэшце Анатоль Іванавіч з ахвотай купіў бы ў горадзе якую-небудзь патрэбную для гаспадаркі прыладу, ды ні разу ў гаспадарчых магазінах, акрамя пластамавых выбівадал і цяжкіх, быццам адлітых з чыгуну, грабель, нічога не сустракаў.

госця Стася.

— А дзе ж Адам — першы на Зямлі чалавек? — пажартаваў Анатоль Іванавіч.

— Ай, у лес падаўся. Дроў жа няма ні паленца.

Анатоль Іванавіч ведаў: у Адама і Стасі колатамі дрывамі былі набіты, як кажуць, пад завязку і хлявец ля кароўніка, і спецыяльна зробленая для гэтага пуня. Але далікатна прамаўчаў.

— Дык гэта ж я барану хацеў у вас папрасіць: авёс пасеяў.

Стасін твар адразу пасуровеў. Жанчына падціснула вусны, сашчапіла на жываце рукі, адмоўна пакруціла галавой.

— Няма той бараны. Усе кляцы, Іванавіч, павыпадалі. Казала ж свайму лядшчаму, каб загазаў у майстэрні тыя кляцы, дык ён толькі па лесе сноўдаецца.

Калі Анатоль Іванавіч выходзіў з двара, дык каля прыгрэбка заўважыў барану. Зубамі яна блішчэла на веснавым сонцы...

Яшчэ ў двух ці трох дварах Анатолю Іванавічу адмовілі, і ён ужо хацеў ні з чым вяртацца дадому (няхай яе ляд — тую барану). А потым рашыў пайсці аж у далні канец вёскі, да лесніка Івана. “Калі і той адмовіць, — падумаў, — дык буду з жонкай граблямі баранаваць той пракляты авёс...”

Амаль усе жыхары вёскі дажывалі свой век на пенсіі. Калі якая кабета кволілася, дык прыходзіла да жонкі Анатоля Іванавіча і прасіла:

— Дай, даражэнькая, пілюлек.

І вельмі здзівілася, калі даведаліся, што тая ніколі не рабіла фельчаркай, а некалі была настаўніцай.

Анатоль Іванавіч цёсся ў далні канец і ўспамінаў другую барану — жалезную, цяжкую, можна сказаць, смяротную. Іх называлі “трое ў пекла”. Пад Смаленскам немцы іх — палонных — запрагалі ў бароны і працэсвалі міннае поле.

Ніколі Анатоль не верыў у бога, а калі з такімі, як сам, у сорак першым цягнуў барану, дык шаптаў: “Божа, пранясі, не дай наступіць на міну...”

Раз за разам грывелі выбухі. У паветра з непрыемным гарам узяталі то рукаў гімнасцёркі, то аботка, то салдацкі чаравік без абцаса...

Іхняй “тройцы ў пекла” пашчасціла: яны выжылі. Праўда, тыя, хто цягнуў з ім барану, загнуліся ад дызентэрыі ў лагерах. А Анатоль Іванавіч вось ідзе вуліцай да Івана па іншую барану. Ён нават на момант прыпыніўся: здалося, з бліжняга лесу патыхнула на яго тым смуродам з далёкага ваеннага года...

Ляснік Іван, на ішчасце, быў дома. — Калі ласка, — прапанаваў ён. — Я, як буду канём ехаць у лес, ускіну на калёсы і барану. Сам і прывязу...

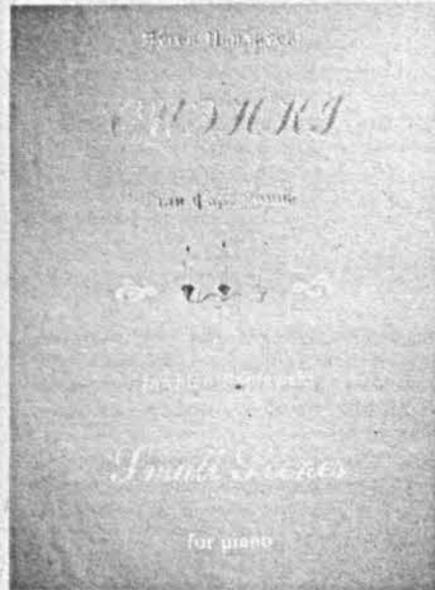
КРАНАЕ І ДУШУ, І СЭРЦА...

ПРЫСВЕЧАНА
ЗАГАДКАВЫМ
ПАНЕНКАМ...

...Але адраасана ўсім, хто вучыцца іграць на фартэпіяна. Пад вокладкай з назваю "Сцэнкі" змешчаны тры фартэпіяныя мініяцюры Яўгена Паплаўскага: "Ганчар", "Па гарэхі" ды "На вяселлі ў вёсцы". П'есы маюць прысвечэнні — над кожнай з іх пазначана канкрэтнае жаночае імя... А яшчэ ёсць арыгінальныя графічныя ілюстрацыі, выкананыя Міхаілам Барздыкам (цікава, што "Ганчару" мастак надаў рысы... аўтара музыкі). Выдадзены гэты прыгожы нотны зборнічак пад эгідай Міністэрства культуры Беларусі накладам 500 асобнікаў.

С. Б.

Так выглядае вокладка і адна з ілюстрацый новага выдання.

СПЯВАЦЬ ДЫК СПЯВАЦЬ!

Творчая фірма "Тэмікс" выпусціла зборнік папулярных у народзе песень "Гуляць дык гуляць!", укладальнікам якога з'яўляецца пазт М. Трафімчук. Усяго змешчана 70 твораў, сярод якіх не абыйдзены ўвагай такія знакіткі, як "Кума, мая кумачка", "А ў полі вябра", "Ой, ляцелі гусі з броду", "Касіў Ясь канюшыну" і многія іншыя. Ёсць тут і аўтарскія, асобныя з якіх таксама па сутнасці ўжо сталі народнымі. Гэта і "Ручнікі" (В. Вярга — М. Пятрэнка), і "Бывайце, здаровы!" (А. Русак — І. Любан), і "Лясная песня" (А. Русак — У. Алоўнікаў), і "Вы шуміце, бярозы" (Н. Гілевіч — Э. Ханок), "Зорачка мая" (У. Кармызна — Л. Захлеўны)... І, канечне ж, "Гуляць дык гуляць!" (У. Някляеў — В. Іванюў)!

ФЕСТИВАЛЬ ЮНЫХ МУЗЫКАНТАЎ

17—19 мая прайшоў сёмы Рэспубліканскі фестываль юных музыкантаў "Сымон-музыка" на радзіме Якуба Коласа. У ім прынялі ўдзел юныя таленты з усяй Беларусі, з Маскоўскай, Уладзімірскай, Калінінградскай абласцей, з Жашкага раёна Чарнігаўшчыны.

На другі дзень у Стаўбцоўскім доме культуры адбылося літаратурна-музычнае свята "Слова пра Коласа". Выступілі дырэктар музея Я. Коласа З. Камароўская, пісьменнікі С. Грахоўскі, В. Коўтун, Л. Дранько-Майсюк, выкладчыца БДУ В. Казлова, малодшы сын песняра М. Міцкевіч, музычныя і танцавальныя калектывы.

На трэці дзень сваё майстэрства дэманстравалі лаўрэаты і дыпламаты фестывалю.

Расказваць словамі пра выбітнага музыканта — ці то пра кампазітара, ці то пра выканаўцу — вельмі цяжка, бо яго творчасць, нябачная для вока, павінна гаварыць сама ад сябе. Мабыць, уражання ад музыкі найбольш дакладна перадае паззія. Вось радкі з верша Сяргея Грахоўскага "На канцэрце Ірыны Шумілінай":

Узлёты лебядзінных рук
Уваскрашаюць ары і скерца,
І кожная мелодыя і гук
Кранаюць і душу, і сэрца...

Гэтыя ўдзячныя словы пазта навеяны ўражаннямі ад сольнага канцэрта піяністкі ў лістападзе мінулага года і напісаны адразу ж, глядзельнай зале філармоніі. Яго захваленне падзяляла і шматлікая публіка, што вітала артыстку стоячы, доўгімі апладысмантамі.

Безумоўна, Ірына Шуміліна — выканаўца вялікай артыстычнай абаяльнасці. Яна захоплівае слухачоў шчырацю пачуццяў, піяністычным размахам, музычным шармам. Салістка філармоніі, заслужаная артыстка Рэспублікі Беларусь, яна — майстра айчынай школы фартэпіянага выканальніцтва. Гэта яшчэ раз засведчыў той сольны канцэрт І. Шумілінай на фестывалі "Беларуская музычная восень", што быў прысвечаны 60-годдзю Рэспубліканскага ліцэя пры Акадэміі музыкі. Ірына, дарэчы, — адна з яго лепшых выпускнікоў.

Праграма таго канцэрта высветліла вялікі дыяпазон музычных вобразаў, падуладных Шумілінай, а бліскавае выкананне найскладаных музычных твораў засведчыла выдатную творчую форму піяністкі.

Прагучала Фантазія до мажор N 17 Р. Шумана — іспыт на сталасць для кожнага выканаўцы як у тэхнічным плане, так і ў стылістычнай трактоўцы. Выкананне працінаў асабліва ўнутраны тэмперамент, што зыходзіць ад яркай музычнай індывідуальнасці. Піяністка валодае цудоўным пачуццём формы, і калі б не філіграннасць апрацоўкі дэталю, яе выкананне набліжалася б да фрэскавага.

Камерная фантазія на тэмы з оперы Ж. Бізэ "Кармэн" Ф. Бузоні прагучала па-

сараўднаму драматычна, але без залішняй патэтыкі ды фальшывай сентыментальнасці. Эмацыянальнасць І. Шумілінай стрыманая і заўсёды накіроўваецца інтэлектам.

Сапраўднай "разынкай" праграмы сталася выкананне Сюіты з балета "Жар-пташка" І. Стравінскага (упершыню гучала ў пералажэнні для фартэпіяна). Уласная інтэрпрэтацыя Шумілінай гэтага складанага аркестравага твора максімальна набліжалася да тэмбравага гучання сімфанічнага аркестра. Майстра прадэманстравала тут лістаўскае, "аркестравае" мысленне, што даступна далёка не кожнаму музыканту. Гэты канцэрт, безумоўна, — вялікая творчая ўдача піяністкі.

Дарэчы, у сваім канцэртным рэпертуары Ірына імкнецца да буйных манументальных форм. Таму яна заўсёды такая арганічная ў працы з аркестрам. Ёй даводзілася працаваць з самымі рознымі аркестравымі калектывамі і дырыжорамі — і на радзіме, і за яе межамі. Выкананне фартэпіянных канцэртаў у суправаджэнні аркестра падкрэслівае яе піяністычны вартасці.

Вось і той, хто пабываў у канцэртнай зале філармоніі 23 лютага, атрымаў сапраўднае задавальненне ад выканання І. Шумілінай Другога канцэрта Я. Брамса для фартэпіяна з аркестрам (дырыжыраваў П'ер-Дамінік Панэл).

Другі канцэрт Я. Брамса вызначаецца эпічнай шырынёй і эмацыянальнасцю. Тут ёсць характэрны брамсаўскі сінтэз класічных і рамантычных рысаў. Выкананне фартэпіяна партыі вымагае ад саліста вялікага напружання. І не толькі ў пасажах ці масіўных акордавых ходах, але і пры неабходным падпарадкаванні складанай сольнай партыі агульнаму сімфанічнаму развіццю канцэрта. Шуміліна паказала тут, што яна не толькі выканаўца-віртуоз, яна і глыбока разумее ідэю твора і дух самога кампазітара. Музыка Брамса — гэта "яе" музыка. У выкананым творы менавіта фартэпіяна з'яўляецца асноўным носьбітам душэўнага хвалявання: у першай і другой частках у пабочнай партыі, у Andante — у рамантычнай імправізацыі. Піяністка выявіла тут свае лепшыя якасці ў плане адчування

аркестра. Фартэпіянная партыя, здавалася, была "ўплаўлена" ў масіў аркестра — тым больш уражвалі яе асобныя прарывы. І як вынік — поўнае зліццё з аркестрам ва ўслаўленні радасці жыцця. Гэты канцэрт як нельга лепей характарызуе выканальніцкую мову І. Шумілінай як стылістычна дасканалую і поўную жыццёвай энергіі.

Ёй заўсёды ёсць што сказаць сваім слухачам. Яе ігра не мае нічога агульнага з выканальніцкімі штампамі, ад якіх часам бывае нялёгка адысці артыстам, што шмат гастралююць. Музыка што-раз нараджаецца непасрэдна ў канцэртнай зале, бо адна з характэрных рысаў Шумілінай як выканаўцы — дэмакратычнасць. Яна імкнецца да шырокай публікі, і што самае галоўнае — не патурае ёй, а вядзе за сабою. І так павінна быць у мастацтва. А шчырае рамантычнасць і духоўная чысціня "яе" мастацтва заўсёды будуць падтрымлівацца невычэрпнай любоўю прыхільнікаў музыкі.

Наталля ЕЎДАКІМАВА

КРЭДА? ІГРАЦЬ ДЛЯ ДУШЫ...

Першае з'яўленне ў Мінску маскоўскага піяніста Міхаіла Лідскага ў лістападзе 1993 года было незвычайным.

Ён выйшаў з-за кулісаў, шырока пакрочыў між аркестравых скрыпак, якія нібы расунуліся ў бакі, адважыў хуткі, трохі няўклудны паклон... І па зале працінаўся нечаканы ветрык дзіцячага смеху. Відаць, юным слухачам постаць артыста нагадала ці Карлсана, ці яшчэ нейкага казачнага героя. Між тым піяніст паважна сеў за раяля, потым, павярнуўшы кучаравую галаву, абякава зірнуў у публіку (вось дык вытрымка!), і нарэшце пачала дзея — Другі канцэрт Чайкоўскага ў рэдкай, аўтарскай рэдакцыі.

Шмат чаго нязвычайна было ў ягонай ігры. Сядзеў ён вельмі высока і блізка да раяля, навісаў над ім, як скала. Плечы былі зусім падцітыя, кісць сабраная, затое пальцы — спрытныя, надзіва ўчэпістыя ў пасажах. Артыкуляцыя і выразнасць ігры суправаджаліся такой жа жвавай мімікай: здавалася, музыку можна было прачытаць па ягоным твары. А тэхнічная дасканаласць не пакінула ніводнага шанцу для крытыкі самым заўзятым скептыкам. Больш свядомыя слухачы па заканчэнні адзначылі асноўнае: мы сустрэліся з Асобай, з музыкантам, які здольны гаварыць на раялі сваёй мовай.

Мінула некалькі гадоў; сустрэчы з мастацтвам Лідскага зрабіліся амаль традыцыйнымі для нас, ён трывала ўвайшоў у лік "сваіх" гастралёраў. (Дарэчы, карані радаводу піяніста — з беларускай зямлі, пра што сведчыць і прозвішча).

З усяй музычнай біяграфіі Лідскага вылучаецца такі факт: падчас навучання ў Расійскай акадэміі музыкі імя Гнесіных у класе прафесара У. М. Тропа, Міхаіл падзяліў першую прэмію на тады яшчэ ўсесаюзным конкурсе, а пасля... цалкам адмовіўся ад далейшага ўдзелу ў музычных спаборніцтвах, якія, паводле ягоных слоў, "маюць вельмі малое дачыненне да музыкі". Важная заява, сведчанне сур'ёзных адносінаў музыканта да творчага працэсу, да змястоўнасці выканання, якая так хутка губляецца ў сучаснай конкурснай мітусні. Засяроджанасць цалкам на канцэртнай дзейнасці дае свой плён: Лідскі ўжо добра вядомы не толькі ў Расіі, а таксама ў Японіі, Тайвані, шэрагу еўрапейскіх краін. Расце яго рэпертуар — мы мелі магчымасць пачуць творы Бетховена, Шуберта, Шумана, Брамса, Дэбюсі, Стравінскага. Іграе Лідскі і Скрабіна, Пракоф'ева,

Мяскоўскага. Няцяжка заўважыць: большая частка яго праграмы — гэта музыка пачатку XIX і пачатку XX стагоддзя, "позняя класіка" і "новая класіка", так можна сказаць. Гэткае ж класічнае па сваім духу і майстэрстве выкананне Лідскага.

Майстэрства ягонае — гэта перш за ўсё дасканаласць валодання гукам, гэта надзвычай тонкі слых і чуйлы кончык пальцаў. Цікава, што Лідскі добра адчувае менавіта рэальную прыроду фартэпіяна, таму ён практычна не карыстаецца штрыхом legato, меладыйныя фразы вядзе па зыходзячай лініі, у тон з натуральным згасаннем гучу. Тушэ піяніста лёгкае, далікатнае, але вельмі сканцэнтраванае, што не дае музыцы распыльвацца, губляць свой тэмбр. Гэтаму ж садзейнічае і спрыжністае пачуццё рытму. Падобныя якасці, а таксама здольнасць "прасвечваць" слыхам усю фактуру, быццам праз рэнтген, робяць Лідскага яшчэ і выдатным ансамблістам (у чым мы ўжо маглі пераканацца). Але заўсёдна яснасць музычнай думкі і дакладнасць інтэрпрэтацыйскіх намераў дазваляюць яму быць лідэрам у ансамблі.

Звяртае на сябе ўвагу і такая акалічнасць. Маючы выдатныя віртуозныя здольнасці, Лідскі часам нават тры творы, што пэўна вымагаюць эстраднага бляску ("Ісламей", брамсаўскія "Варыянты паводле Паганіні"), трактуе вельмі стрымана, ці не наўмысна "антывіртуозна". У чым тут рэч? З аднаго боку, гэта ўсё тое ж памкненне да большай змястоўнасці, з другога — відаць, высокая прафесійная адказнасць не дазваляе Лідскаму пераходзіць праз нейкую эмацыянальную мяжу, за якой можа быць парушана зладжаная праца розуму, слыху і пальцаў. Ці не адсюль з'яўляюцца кулуарныя меркаванні: "Лідскі — элітарны піяніст"?

Тут варт заўважыць, што цяпер пад паняцце элітарнасць рызыкую падпасці значная частка класічнай музыкі. Нават прафесіяналам не надта лёгка выслухаць дзве даўжэзныя санаты Шуберта (Ля мінор, опус 42 і асабліва Санату-фантазію соль мажор). І ў гэтым не вінаватая інтэрпрэтацыя Лідскага, наадварот, яна ў значнай ступені адпавядае мастацкаму свету гэтых найскладанейшых твораў.

Можна пагадзіцца, што агульны эмацыянальны дыяпазон Лідскага не надта шырокі, ён вагаецца ў межах прыблізна аднаго сцэнічнага стану. Але ў гэтай палосцы эмацыянальнага спектра піяніст раз-пораз выяўляе цудоўныя фарбы і адценні — трэба толькі пачуць! Несум-

ненна, што склад ягонай ігры філасофскі, разважлівы, шмат у чым рацыянальны. Але ж тут няма "голага" інтэлектуалізму — думкі Лідскага спрэс музычныя, народжаныя самім успрыманням музыкі. Ён не растраваецца ў музычнай плыні, а кіруе ёю прыблізна так, як планета кіруе рухам свайго спадарожніка, які нібыта і звязаны з ёю, і ў той жа час сам вольна лунае ў бязважжасці. Іншае параўнанне з'явілася ў мяне падчас праслухоўвання "Эстампаў" Дэбюсі: піяніст, нібы задуманы дойдлі, літаральна на вачах будаваў паветраныя замкі з гучаў.

"Я лічу, што "іграць для душы" — гэта і ёсць вышэйшая прыступка прафесійнай дзейнасці", — у гэтым выказванні Лідскага адчуваецца яго асабістае крэда, якому ён імкнецца заўсёды адпавядаць. Безумоўна, можна спрацацца пра розныя бакі творчасці Міхаіла Лідскага, але ж, відавочна, спрэчкі гэтыя будуць датычыцца з'явы, якая ўжо існуе і займае адметнае месца ў сучасным фартэпіянным мастацтвае.

Мы чакаем яго наступнага візиту. Бо Лідскі — з тых артыстаў, якія прывучаюць чакаць чагосьці новага ад кожнага свайго выступлення. І, што галоўнае, — не расчароўваюць у гэтым.

Юры БЛІНОЎ

“КАЛІ Б ЁН НЕ БЫЎ У СПЕЦХРАНЕ...”

**Тое, што тэатр “Дзе-Я?”
грунтоўна і паслядоўна
ставіць Францішка Аляхновіча,
здаецца, ужо не здзіўляе,
не бянтэжыць, не раздражняе.
Мастацкі дырэктар тэатра
Мікола Трухан мяркуе,
што мэтанакіраванае
захапленне Аляхновічам
усё-такі трэба вытлумачыць:**

— Мы, дзееўцы, у Аляхновіча знайшлі ўсё тое, чаго так бракуе беларускай драматургіі: і... Чэхава, і... Дастаеўскага... Свайёй спакутанасцю стаўся нам блізкі Аляхновіч. Асабліва калі пасля “Чорта і бабы” ўбачылі касмізм “Страхаў жыцця” і “Ценяў”. Адчулі, што не трэба з ім, Аляхновічам, спяшацца, — ставіць, увасабляць, даводзіць. Першы спектакль, які рабіўся спакойна, — кантэмптарна паводле двух апошніх згаданых твораў. Без выездаў, гастроляў. Ціхая праца. Таямнічая. Адлет душы... А “Круці...” ды “У кіпцях ГПУ” — гэта развітанне. Бо кожным Аляхновічам словам мы даражым. Шукаем, кантэмптарна, сутыкаючы творы, праўдзівых пунктаў судакранання, унікаем штучнасці, канцэптуальнасці ў горшым сэнсе. Хіба ў “Круці...” можа не ўразіць тое, што Мастак аддае жыццё Смерці, каб існавала Гармонія?

— Мікола, вы пачыналі, памятаеце, з “Ладзі распачы” паводле Уладзіміра Караткевіча. Суадносіны, параўменне мастака (у Караткевіча — улюбёнца жыцця)

і Смерці ўжо браліся вамі пад увагу. Мастак з новага спектакля — гэта працяг адной з асноўных Труханавых тэм у мастацтве?

— Гэтая тэма ўзнікла для мяне ў 1974 годзе, калі мы з Віталем Баркоўскім рабілі “Сотнікава” ў Краснаарску. Паводле Васіля Быкава. Цяпер і наша рэжысёрскае жыццё імкне... да канца. Што такое смерць? У чым сэнс гэтага канца? А што такое чалавечая падвоенасць? А як адлятае душа? Як яна блукае? У чым сэнс яе нязменнасці? Аляхновіч даў нам штуршок для асэнсавання часу Люцыпара ў нашым свеце. У “Круці...” — канфлікт акцёраў з аўтарам, і калі канфлікт узбуіняецца, акцёры робяцца персанажамі...

— А сапраўднага канфлікту з Аляхновічам (з тэкстам, фабулай, павароткамі і г. д.) не надаралася?

— За кошт таго, што “Кіпцы...” дапамагалі думкамі, якія прыдаваліся то да падтэксту, то да маналогаў, непараўменняў з аўтарам не было. Стаўленне да Аляхновіча ў тэатры — як да бога драматургіі. “Дзе-Я?” пад ягоным моцным уплывам, якога не так проста будзе пазбыцца.

— “Круці...” , значыць, развітанне. Тэмы вычарпаліся? Або творы, прыдатныя для вашых пастановак?

— Аляхновіч збольшага сам паўтараецца. Мы ж выбіралі тое, што вастрэй ды трапней адчувалі, што бліжэй і нам, і часу. А мо і мы падманваем самі сябе... Схадзілі ў адзін бок,

у другі бок, а здаецца, што дарогі больш няма... Праўда, няма сэнсу нам паўтарацца. Але былі выпадкі, калі на рэпетыцыях, і на спектаклях здавалася, што... Аляхновіч побач. Мы не вар’яты, ды і выпадкаў калектыўнага здурнення, збачэння ў тэатры не прыгадаю. Відаць, зрабіўся ён нам блізкі да такой востра ступені — ягоны жыццёвы подзвіг, відаць, шмат што значыць для нас. Быў на спектаклі Валодзя Арлоў. Расказаў, што яшчэ перад вайною віленскі чарнакіжнік прадказаў Аляхновічу страшны лёс. Маўляў, нават магільні ягонай не застаецца. І — не засталося. Хіба сімвалічны камень цяпер... Хацелі ўсім тэатрам на ўгодкі з’ездзіць у Вільню, але гэта - візы, доллары... Мяркуецца, што Аляхновіч адштурхнуўся ад Пшыбышэўскага ды новае драмы Ібсена. Але Аляхновічавы матывы пакладзены на адметную беларускую мову (“шэрае алавянае неба наплывала на чалавека, абдымала яго душу...”). Вобраз пры вобразе! Яны проста вымагаюць ўвасаблення. Наша невялікая тэатральная пляцоўка ўвогуле спрыяла Аляхновічу, бо ён драматург буйнога плана. Вачэй. Рук. Дыхання. Паўтаруся: Аляхновіч, з нашага пункту гледжання, драматург таямніцы. Здаецца, самі магчымыя чалавек яшчэ не дазваляюць гэтую таямніцу наблізіць ды спазнаць. Таму мы шчыравалі над унутранымі маналогамі. Таму рабілі імпрывізацыі там, дзе ў Аляхновіча пропускі...

— Ці варта каменціраваць такую паслядоўную... апантанасць Аляхновічам? Можна згадаць досведы “Абзаца” (тэатра-

студыі ўжо не існуе) ды Альтэрнатыўнага тэатра, але яны — адзінкавыя. Захапленне Аляхновічам у вашым тэатры — гэта вынік жыццёвых перакананняў або мастакоўскіх схільнасцяў?

— Ён шмат даў мне як чалавеку сённяшняга дня. Трэба дзесьці браць сілы ды цяпленне... Не ўяўляю, што было б, калі б ён не быў у спецхране: колькі б праз яго, Аляхновіча, з’явілася б новых цікавых драматургаў, празаікаў! Мы — маленькі тэатр. Мы не маглі ставіць сабе за мэту вярнуць да ўжытку ягоную спадчыну. Але быць сумленнымі ў дачыненні з ёю імкнуліся.

Гутарыла Жана ЛАШКЕВІЧ
Фота Аляксея МАЦЮША

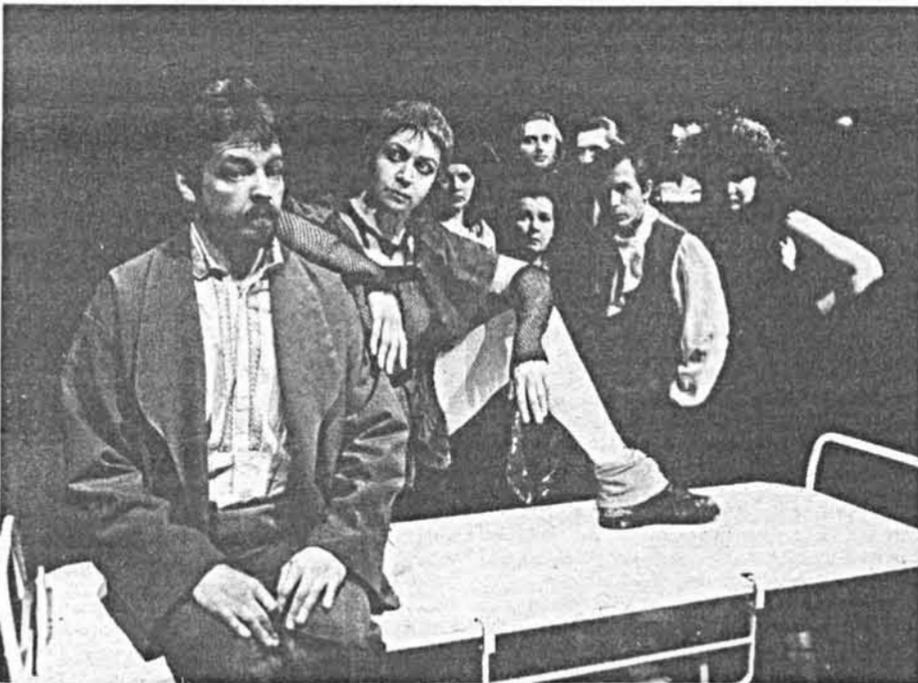
У ПРЫСУТНАСЦІ АЎТАРА...

**З сакавіка 1944 года на свайёй
кватэры ў Вільні стрэламі
ў патыліцу быў забіты
Францішак Аляхновіч.
Ён не дажыў да дня свайго
нараджэння, да 9 сакавіка.
Смерць не была для яго
нечаканай. Ён чакаў яе і пісаў
сваю апошнюю п’есу.
Камедыю. “Круці не круці,
— трэба памярці”, — горка
ўсміхнуўся пісьменнік у апошні
раз. Гэты твор ў Ф. Аляхновіча
— адзін з лепшых...**

Невыпадка менавіта ён разам з успамінамі “У кіпцях ГПУ” зрабіліся для Мікалая Трухана падстава для спектакля, які называецца “Круці не круці, — трэба памярці”. Прэм’ера адбылася 3 сакавіка і была прысвечана трагічнай даце — угодкам Ф. Аляхновіча.

Жанр свайёй п’есы аўтар вызначае як “сцэнічны гратэск у шасці абразках з пралогам”. Яна напісана пазычнай, сакавітай, выразнай беларускай моваю. Ды і персанажы тыповыя для беларускай літаратуры — Мужык, Алхімік, Смерць, Чорт, Рыцар, Ведзьма, Жыд — карацей кажучы, народ. Дый сюжэт вядомы — Мужык злавіў Смерць у мяшок, занёс да Алхіміка, які схаваў яе ў бочку са спірытусам. Здаецца, людзям павінна быць добра без яе. Але паўстаюць нячысцікі на чале з Люцыпарам ратаваць Смерць. Паміж радкоў мімаволі пачынае праўляцца іншы сэнс, калі ўспомніць абставіны напісання п’есы. Словы быццам брыняюць крывёю, робяцца цяжкімі і горкімі. Раптам становіцца зразумелым, па чые жыццё выпраўляецца спадарыня Смерць у горад Вільню. І ўжо не ўнікае пытанне, чаму спектакль робіцца на падставе такіх непадобных на першы погляд твораў, як “Круці...” Ісалавецкі мемуараў “У кіпцях ГПУ”. Нельга сказаць, што ў спектаклі выкарыстаны які-небудзь з гэтых твораў цалкам. Хутчэй, фабула і персанажы пазычаны з п’есы, а востра атмасферу, якой дышае спектакль, спараджаюць успаміны “У кіпцях ГПУ”. Гэты спектакль — пратэст супраць таталітарызму, гвалту, тэрору. Таму і не здзіўляе трактоўка вобраза Люцыпара, які не звужаны да алегорыі Люцыпар-Сталін, а мае глыбейшы сэнс.

Спектакль уяўляе сабою гратэск. У ягоную атмасферу глядач трапляе, як толькі ўваходзіць у залу, якая ў тэатры “Дзе-Я?” вельмі спецыфічная. Месцы для глядачоў рухомыя, іх размяшчэнне мяняецца ў залежнасці ад патрэб спектакля. Сцэнаграфія

вельмі аскетычная. Аснова — чорны кабінет. У вялізных бутэльках на чорным тле іскрыцца ярка-блакітная вадкасць. Узнікае слабае, амаль няўлоўнае адчуванне клінікі або шпіталю. З розных бакоў пачынаюць з’яўляцца персанажы ў нейкім незвычайным, але адметным адзенні (мастак І. Падлівальчаў). Стракатая група людзей няспынна гамоніць, рухаецца — маляўнічае відовішча. Чалавек, апрануты ў шэрае, раптам спыняе дзеянне. Прымушае акцёраў паўтарыць першую сцэну колькі разоў. Няцяжка здагадацца, што гэта Аўтар — той, хто стварыў гэтых людзей і хто мае над імі ўладу. Але і прыдуманая істота таксама маюць пэўны ўплыў на Аўтара. Яны спрачаюцца, папракаюць, крычаць, часам не падпарадкоўваюцца. Яны ўжо жывуць побач з ім і адначасова ў яго свядомасці. Такім чынам нібыта задаецца форма спектакля — рэпетыцыя. Але дзеянне не захоўвае цэласнасці. Яно разгаліноўваецца так моцна і так імкліва набывае хаатычнасць, што становіцца цяжка ўспрымаць спектакль як... спектакль. Як нешта адзінае. Ён быццам развальваецца на мноства яркіх асобных кавалкаў, кожны з якіх робіцца цывільным спектаклем. Нават драматургія не здольная сабраць гэта ўсё на агульны стрыжань, бо сюжэт п’есы выяўля-

ецца пункцірам. Прынцыпы пабудовы дзеяння — фрагментарнасць, асацыятыўнасць, шматслоўнасць, алагічнасць.

Сцэна сустрэчы Мужыка і Смерці прымушае нас узгадаць цэнтральную тэму, што яшчэ перад спектаклем панавала ў атмасферы залы і якую перабіла з’яўленне стракатага натоўпу. Тэма клінікі ў спектаклі заяўлена пэўна і настойліва. І чым бліжэй да фіналу, тым мацней яна гучыць і разрастаецца. Спачатку ў якасці ложка з’яўляецца шпітальная каталка, а потым у руках акцёраў з’яўляецца медыцынскі рыштунак, бутэлькі з блакітнай вадкасцю ператвараюцца ў кропельніцы з эліксірам жыцця, у эпізодзе можа пабачыць засміральную кашулю, а ў фінале, у сцэне ажыўлення Смерці, усе акцёры ў доктарскіх халатах.

На працягу прадстаўлення пляцоўка яўляе сабой нейкі фантастычны шпіталь, дзе змяшчаецца лабараторыя Алхіміка, дзе прымушае вядзе свой рэй Люцыпар. У гэтым шпіталі пануе Смерць. Узмацняецца пачуццё жаху, безбароннасці і фатальнай наканаванасці, бо клініка гэта незвычайная. У ёй не ратуецца ад смерці, а наадварот — аддаюць у яе “кіпцы”. Тут сапраўды — круці не круці, а трэба памярці. Не адступае

адчуванне замкнёнай прасторы. Нейкім чынам у яе замкнёнасць уцягваецца глядач, які апынаецца не апошняй дзеючай асобай! Асабліва востра адчуваецца гэта ў сцэне балю Люцыпара, калі ў напружанай цішыні Тамара Міронава (яна выконвае ролю Люцыпара). ідзе паўз рад і цягнецца да якога-небудзь з глядачоў — рухаецца. Апранутая ў недарэчны мундзір, на вачах — чырвоныя акулеры, але і ў галаву не прыходзіць смяцца з яе. Яна выклікае жах. Не знешнім выглядам, а непрадказальнасцю. Пачвара, у чыей руках улада...

Поспех гэтага спектакля залежыць ад ігры акцёраў, ад узроўню іх майстэрства, ад здольнасці вытрымаць наборам знешніх эфектаў. Вобразы набываюць аб’ёмнасць дзякуючы унутранаму акцёрскаму жыццю. Адзіны, хто быццам бы выбіваецца спосабам існавання з ансамбля, — Ігар Падлівальчаў (Аўтар). Ягоны персанаж, здаецца, жывы чалавек, не тое, што істота, якія круцяцца вакол. Калі ж прыгледзецца пільна, дык і Аўтар — такі ж... неканкрэтны, як і ягоны персанаж. У яго няма імя. Як асоба ён не надзелены ніякімі рысамі індывідуальнасці ў адрозненне ад сваіх каларытных, сакавітых, маляўнічых стварэнняў...

Імя Францішка Аляхновіча не гучыць на працягу спектакля ні разу, але дзейная асоба Аўтара — незвычайная фармальнасць. Спектакль дае магчымае засяродзіцца на светаадчуванні, настроях і тым, чым жыву Аляхновіч апошнія гады... Засяродзіцца так, што... сама прысутнасць Аляхновіча сярод глядачоў, здаецца, не здзіўляе...

Іна САБАЛЕЎСКАЯ,
студэнтка Беларускай акадэміі
мастацтваў

На здымку: сцэна са спектакля “Круці...”
Фота Аляксея МАЦЮША

ЯГО РАДЗІМА — УСЯ БЕЛАРУСЬ

...І АРГАНІЗАТАР ГРАМАДЫ

Нядоўгім было жыццё выдатнага дзеяча нацыянальнага Адраджэння Івана Луцкевіча (1881—1919), ды след пасля сябе ён пакінуў значны. Акурат цяпер, калі з дня нараджэння Івана Іванавіча спаўняецца 115 гадоў, і ёсць нагода ўспомніць яго добрымі словам. Жывучы ў Пецярбурзе, І. Луцкевіч удзельнічаў у стварэнні Беларускага гуртка народнай асветы, займаўся і выпускам кніг. Гэта і ён спрычыніў да выхаду "Калянднай пісанкі" на 1904 год (1903), "Велікоднай пісанкі" (1904). У зборніку "Вязанка" (1903) выдаў літаратурную спадчыну Я. Лучыны.

І. Луцкевіч уваходзіў у рэдакцыю газеты "Наша доля" і "Наша Ніва", быў ініцыятарам стварэння ў Вільні Беларускага музея, асновай экспазіцыі якога сталі яго ўласныя калекцыі, першай беларускай гімназіі.

А да ўсяго — быў адным з арганізатараў Беларускай Сацыялістычнай Грамады.

ПЕРШЫ Ў БЕЛАРУСКАЙ ЭТНАГРАФІІ

займаўся фатаграфаваннем у час экспедыцый беларускі этнограф, фалькларыст і археолаг Ісак Сербай, з дня нараджэння якога споўнілася 125 гадоў. Ён было выканана каля 5 тысяч унікальных здымкаў. На жаль, з іх захавалася толькі каля 450, але і іх дастаткова, каб атрымаць уяўленне аб побыце беларускага народа, яго рамёствах, адзенні, аб нашай прыродзе...

Увогуле ж І. Сербай даследаваў побыт і матэрыяльную культуру беларусаў, надаючы асабліваю ўвагу побыту лесарубаў і пляхоўнаў. Навуковую значнасць уяўляюць такія яго працы, як "Сяло Вялікае. Малюнкi з жыцця Беларусі" (1910), "Паездкі па Палессі 1911 і 1912 гг." (1914), "Беларусы-сакуны" (1915).

І. Сербавым сабраным багатым калекцыі адзення, узораў народнага мастацтва, на аснове якіх быў падрыхтаваны альбом "Беларускае народнае мастацтва", выдадзены ў 1951 годзе (Ісак Абрамавіч памёр у 1943 годзе). Значныя набыткі яго і як археолага. У 1925 годзе ён вёў раскопкі пад Мінскам, у 1928-ым даследаваў археалагічныя помнікі ва Ушацкім і Дубровенскім раёнах, а ў 1930 годзе — стаянкі неаліту. А яшчэ І. Сербай збіраў фальклор.

НІКАЛАЮ АНТОНАВУ — 70

Балгарскі пісьменнік Нікалай Антонаў з тых, хто прапагандаваў у сябе на радзіме беларускую літаратуру. У 1965 годзе выйшла, складзеная ім, анталогія "Паззія перамогі", для якой Н. Антонаў пераклаў творы Я. Купалы, Я. Коласа, П. Броўкі, П. Глебкі, А. Куляшова, М. Танка і іншых паэтаў. Ён жа — аўтар нататак пра гэтых аўтараў. Творы, пераўвасобленыя Н. Антонавым па-балгарску, з'яўляліся і ў перыядыцы. У сваю чаргу ён перакладаўся на беларускую мову. Знайшлося месца Н. Антонаву і ў анталогіі аднаго верша "Сто гадоў. Сто паэтаў. Сто песень", перакладзенай Н. Гілевічам.

ДАПАМОГ ФРАНЦІШКУ БАГУШЭВІЧУ

Калі пасля падаўлення паўстання 1863 года Францішак Багушэвіч, як удзельнік яго, хаваўся ад царскіх уладаў, перабрацца яму ў Нежын далапом Ян Карловіч. Дзякуючы яму пачаў свет і першы пазычны зборнік Мацея Бурачка "Дудка беларуская". Ужо гэтага дастаткова, каб Я. Карловіч, з дня нараджэння якога напрыканцы мал спаўняецца 160 гадоў, успамінаць добрымі словам. А да ўсяго Я. Карловіч — вядомы этнограф, фалькларыст, музыкантаўца. Ён вучаў духоўную і матэрыяльную культуру польскага, беларускага і літоўскага народаў, збіраў вусную народную паззію. Для М. Федароўскага запісаў больш за 500 мелодый беларускіх народных песень. Вядомы Я. Карловіч і сваёй перапіскай з А. Гурыновічам, А. Ельскім, М. Янчуком і іншымі выдатнымі дзеячамі культуры.

Створаны і робяць першыя крокі грамадскія фонды, якія носяць імя знакамітых сыноў Бацькаўшчыны. Мы паведамлялі нядаўна пра стварэнне Міжнароднага фонду Янкі Купалы. Не так даўно з'явіўся аналагічны фонд, звязаны з імем класіка нацыянальнай літаратуры Максіма Гарэцкага. І вось — працяг добрай справы: перад майскімі святамі прайшоў устаноўчы сход, на якім быў створаны Міжнародны фонд Якуба Коласа.

Няма, відаць, патрэбы нагадваць, наколькі вялікі ўклад Я. Коласа ў развіццё беларускай літаратуры, нацыянальнай культуры, як шмат зрабіў ён дзеля пабудовы агульнага беларускага дома. Досыць назваць, к прыкладу, толькі тры яго несьмяротныя творы — "Новая зямля", "Сымон-музыка", "На ростанях"... А Колас жа — яшчэ і выдатны мовазнавец, актыўны грамадскі дзеяч...

Пра ўсё гэта і гаварылася ў час устаноўчага сходу, старшынёй якога быў выбраны акадэмік Акадэміі навук Беларусі І. Навуменка, які вельмі шмат зрабіў для прапаганды творчасці і ўшанавання памяці сліннага песняра. Іншыя ўдзельнікі сходу таксама ўнеслі і ўносяць важкі ўклад у даследаванні творчай спадчыны Я. Коласа. Гэта — ініцыятар стварэння фонду Я. Коласа, яго пляменнік С. Белы, нястомная руплівіца на ніве коласазнаўства, дырэктарка літаратурна-мемарыяльнага музея Я. Коласа З. Камароўская. Гэта дзякуючы і ёй многае робіцца па ўвекавечанні памяці Я. Коласа на Стаўбцоўшчыне: працуе раённы фонд Я. Коласа, створаны так званы "Шлях Коласа", праводзяцца "Каласавіны", штогоднія святы "Сымон-музыка"...

Дзеля лепшай прапаганды творчасці Я. Коласа, яе далейшага мэтанакіраванага даследавання неабходны фонд, які б аб'яднаў прыхільнікаў таленту песняра з розных рэгіёнаў. Слушна наконт гэтага сказаў В. Ермаловіч: "Радзіма Я. Коласа — уся Беларусь".

Зрэшты, зацікаўленасць да стварэння Міжнароднага коласаўскага фонду праявілі А. Барскі і Ч. Сенько з Польшчы. Спадар Барскі на Беларусі даўно свой чалавек. Ч. Сенько, на жаль, у нас ведаюць менш. І гэта недаравальна, бо ён таксама вельмі шмат робіць па пашырэнні сувязяў паміж польскім і беларускім народамі, найперш на ніве літаратурных і культурных узаемадачыненьняў. Цяпер Ч. Сенько працуе над перакладам на польскую мову "Новай зямлі". На сходзе ён пазнаёміў прысутных з урыўкамі з паэмы. Цудоўна гучыць гэты неўміручы твор па-польску. Гэта — вынік вялікага майстэрства перакладчыка, яго здатнасці адчуць сам дух коласаўскай паэзіі.

Аб канкрэтных захадах па ўвекавечанні памяці Я. Коласа, прапагандаваў яго жыцця і творчасці гаварылі народны пісьменнік Беларусі І. Шамякін, намеснік міністра культуры і друку Рэспублікі Беларусь І. Карэнда, В. Каваленка, М. Мушыньскі, С. Грахоўскі, В. Коўтун, А. Майсейчык (Брэст), настаўнік Даманаўскай сярэдняй школы Івацэвіцкага раёна В. Мароз, прэзідэнт дзіцячага фонду "Сакавік" М. Міцкевіч і многія іншыя.

Пакрысе з іх выступленняў вымалёўвалася структура Міжнароднага фонду Я. Коласа як добраахвотнай грамадскай культурна-асветніцкай арганізацыі, якая ставіць сваімі мэтамі — аб'яднанне ўсіх, хто гатовы працаваць

дзеля ўшанавання імя народнага песняра Я. Коласа, хто неабябывае да нашай культуры, яе традыцыі, да творчай спадчыны Я. Коласа.

Вызначаны і асноўныя задачы фонду: аднаўленне, рэстаўрацыя і ахова мемарыяльных аб'ектаў, памятных коласаўскіх мясцін; арганізацыя і ўдзел у міжнародных навуковых канферэнцыях, юбіляях, святах, фестывалях; заахвочванне навуковых даследаванняў па коласазнаўстве, садзейнічанне па наладжванні сувязяў паміж гарадамі і населенымі пунктамі, дзе жыве Я. Колас; прыкладанне намаганняў па выданні Збору твораў песняра.

Паводле статута Міжнароднага фонду Я. Коласа, яго сябрамі могуць быць грамадзяне Рэспублікі Беларусь, замежныя грамадзяне, а таксама калектыўныя суполкі. А супольныя сябры фонду — гэта айчыныя і замежныя грамадскія арганізацыі, гурты, клубы, працоўныя калектывы навуковых і навучальных устаноў, прадпрыемстваў і фірмаў, зямляўцы, створаныя ў тых месцах, дзе жывуць беларусы.

Ганаровым прэзідэнтам Міжнароднага фонду Я. Коласа выбраны сын народнага песняра Д. Міцкевіч, старшынёй рады — народны пісьменнік Беларусі І. Шамякін, намеснікамі старшыні — З. Камароўская і народны пісьменнік Беларусі І. Навуменка, сакратаром А. Гарун, членамі рады — С. Белы, народны пісьменнік Беларусі Я. Брыль, С. Грахоўскі, загадчык аддзела культуры Стаўбцоўскага райвыканкама А. Грэкаў, Г. Далідовіч, М. Мушыньскі, Я. Хвалей.

А. М.

"РОДНАЕ СЛОВА": ПЕРШЫЯ СТО НУМАРОЎ

Так, красавіцкі нумар штомесячнага навукова-метадычнага часопіса Міністэрства адукацыі і навукі Рэспублікі Беларусь "Роднае слова" — па-свойму юбілейны. Нават не верыцца, што выйшаў ужо соты яго нумар: здаецца ж, так нядаўна было тое... Як жа ўзрадаваліся шчырыя прыхільнікі беларусчыны, калі ў 1987 годзе ў рэшце рэшт было прынятае рашэнне (а не будзем забываць, што на той час гэта не так проста і рабілася, без волі самой кіруючай анія не абыходзілася) аб выданні ў рэспубліцы часопіса "Беларуская мова і літаратура ў школе" (такой была першапачатковая назва "Роднага слова"). І з якім хваляваннем чакалі яны з'яўлення першага нумара. І, нарэшце, ён прыйшоў, пазначаны студзенем 1988 года. Прывабіла вокладка: на белым і зялёным фоне — гусінае пяро, верхняя частка якога аздоблена нацыянальным арнамантам. Ужо гэтым новым часопіс як бы нагадваў, што будзе прытрымлівацца не толькі сваіх першаступенных задач, звязаных з метадыкай выкладання ў сярэдняй школе беларускай мовы і літаратуры, а і стане шырока прапагандаваць увогуле нацыянальнае прыгожае пісьменства, культуры, тэатр, пры гэтым не забываючы, пастаянна памятаючы: напачатку было слова. У дадзеным выпадку — слова роднае, беларускае...

З першых жа нумароў часопіс пачаў набываць свой твар. Яго воблік, калі можна так сказаць, акрэсліўся ўжо к канцу таго ж 1988 года... Так і цягнуцца рука перагарнуць той, цяпер ужо даўні, камплект з 12 кніжак. Думаю, ён ёсць у многіх, хто з часу выхаду "Беларускай мовы і літаратуры ў школе" пачаў лічыць часопіс сваім. Ёсць ён і ў мяне.

У некалькіх нумарах падборкі матэрыялаў, прысвечаных 150-годдзю з дня нараджэння К. Каліноўскага. Як бы міні-энцыклапедыя, са старонкаў якой паўстае постаць слаўнага сына Бацькаўшчыны. Тут жа артыкулы, прысвечаныя

творчасці М. Гарэцкага, Ядвігіна Ш., А. Кулакоўскага, найноўшым творам сучаснай літаратуры, дыялогі з З. Азгурам, А. Грачанікавым, С. Грахоўскім, К. Кралівай, Л. Шчамяллёвым, Я. Янішчыц, у раздзеле "Спадчына" — творы М. Арла, А. Гаруна, артыкулы пра іх жыццёвы і творчы шлях...

І гэтых матэрыялаў дастаткова, каб пераканацца, што галоўны рэдактар М. Шавыркін адразу досыць правільна сарыентаваўся, каб рабіць выданне цікавае, карыснае, пазнавальнае і, вядома ж, нацыянальнае па змесце, па духу. І ў той жа час — не запалітваванае. Гэта таксама важна. Гучным голасам можна звярнуць на сябе ўвагу. Але "надрыўнасць" — яшчэ не перакананне ў працае справы, якой служыш, якой адданы.

"Роднае слова" (пад такой назвай "Беларускай мова і літаратура ў школе" выходзіць з 49-га нумара) пераконвае, што нельга не любіць родную мову, нельга не захаляцца беларускай літаратурай, а калі шырэй — культурай. Пераконвае падборам імён (як тых, пра каго пішацца, так і аўтараў "РС"), умелай падачай матэрыялаў, актуальнасцю іх праблематыкі.

А яшчэ вабіць пастаяннае жаданне супрацоўнікаў часопіса рабіць, здавалася б, немагчымае. Маю на ўвазе выхад (няхай і рэдка) нумароў з калярэвымі ілюстрацыямі, выпуск падвоенных нумароў як напамінак, якім можа стаць "Роднае слова", калі ў нашай дзяржаве настануць лепшыя часы і знойдуцца сродкі на тое, каб выданні, падобныя на "РС", выпускаць у папярэжым мастацкім афармленні і на належным паліграфічным узроўні.

Пра гэта гаворыць і юбілейны, красавіцкі нумар, які ў паўтара раза больш па сваім аб'ёме за звычайны. А яшчэ тут — і высакаякасная папера, і некалькі колераў. І — шматлікія віншаванні. У любові да "РС" прызнаюцца, самыя шчырыя пажаданні яму

выказваюць колішні міністр культуры і друку Рэспублікі Беларусь Анатоль Бутэвіч, міністр культуры Аляксандр Сасноўскі, старшыня Дзяржаўнага камітэта па друку Уладзімір Бельскі, намеснік міністра адукацыі і навукі Аляксандр Казулін, народны пісьменнік Беларусі Янка Брыль, Васіль Быкаў, Іван Навуменка, Іван Шамякін, народныя паэты Рыгор Барадулін, Ніл Гілевіч, народны артыст СССР Ігар Лучанок і многія іншыя.

І, урэшце, тут і слова галоўнага рэдактара М. Шавыркіна "Паходні мігатлівае святло": "З кожным нумарам удакладняецца роля навукова-метадычнага часопіса ў педагагічным жыцці. Напачатку яго параўноўвалі з лістэркам, якое перадае ўзровень філалагічнай навукі, стан метадычнай службы. Потым узнікла паралель з паромам, які (ужо на выбар) перавозіць з аднаго берага (навукі, педагагічнага майстэрства) на другі (для настаўнікаў) неабходныя матэрыялы. Цяпер называем паходняй. Не велізарным праэктам, які высвечвае шлях для грамады, не маяком, на агонь якога трымаюць арыенцір у неспакойным моры разнастайных памкненняў і палітычных намераў, а паходняй — тым агенчыкам, вакол якога збіраецца люд, каб вырашыць набалелыя пытанні пра родны край, нашу Бацькаўшчыну, пра сябе і сваё месца ў Сусвеце і рушыць далей, наперад, да хараства.

Часопіс імкнецца свяціць. Каб нам усім разам быць. І развівацца".

А наколькі гэтае "свячэнне" вабнае, яскрава сведчаць і такія лічбы. У нашай дзяржаве выкладчыкаў беларускай мовы і літаратуры недзе 8 тысяч, тыраж жа "РС" — 10 з гакам тысяч экзэмпляраў. Значыць, гэта часопіс для ўсіх!

Са шчырымі пажаданнямі свяціць доўга і ярка — пастаянны чытач "Роднага слова" і яго больш-менш пастаянны аўтар

Алесь МАРЦІНОВІЧ

Міхась ПАЗНЯКОЎ

● Чалавек без радзімы —
І сляпы, і глухі, і німы.
Беларусь, Беларусь, Беларусь...

● Спяжына ў дрэмучым лесе —
Нібы не адзін
У гэтай глушы блукаю.

● Кубак каля крыніцы.
Стому прагнала
Нечай душы дабрныя.

● Ногі адмералі пяць кіламетраў,
А душа яшчэ недзе
На першых кроках.

● Увечары, як залаты вудей,
Сведзіцца вокнамі-сотамі дом,
Але ці за ўсімі мёд?

● У небе выбліснуў месяц,
І мільёны позіркаў
Зліліся ў адзін.

● На месцы былой сядзібы
Квітнее старая груша:
Як сумна сняліць ёй плады.

● Рышч калодзеж...
Іржавы ланцуг
Смагу паляхае.

● Начное вогнішча...

● Як многа пачуццў і думак
На языках польмяна.

● Стог каля рэчкі —
Сувоў фарбаў і гукаў
Зніклага лета.

● Кліп жураўліны
І чарнобыльскую сіню
Разразае самотай.

● На сметніку квітнее вішня...
Чаго больш на душы:
Радасці ці суму — не ведаю.

● Ліловыя стракозы
Агучылі берагавыя травы
Чулівай музыкай асалоды.

"ЧАЛАВЕЦТВА стала смяротным у дваццатым стагоддзі", — вось думка, якая вызначыла ўсё жыццё і творчасць Алеся Адамовіча ў апошнія два дзесяцігоддзі. У ліпені 1983 года Юрый Каракін даў Алеся Міхайлавічу на пару дзён кніжку, якую пад спецыяльным грывам і нумарам выпусцілі толькі для членаў палітбюро. Гэта была кніга "Лёс Зямлі" амерыканскага журналіста Джанатана Шэла. У кнізе падрабязна расказвалася аб трагедыі ў Хірасіме, аб разбуральных выніках, аб уплыве радыяцыі на прыроду і чалавечы арганізм. Таму, калі здарылася чарнобыльская трагедыя, А.Адамовіч быў адным з вельмі нямногіх, хто рэальна мог уявіць сапраўдныя маштабы таго, што адбылося. Калі вучоныя яму гаварылі: з 350 умоўных хірасімак бомбаў 300 упалі на Беларусь — ён ужо ведаў, як канкрэтна гэта можа адгукнуцца на яго роднай зямлі, што менавіта пагражае яго роднаму народу.

Вярнуўшыся ў Мінск, Алеся Міхайлавіч пачаў нагрукнуць звесткамі з самых розных крыніц — інфармацыя была крайне трывожная. Да яго ішлі знаёмыя, вучоныя, расказвалі,

палымнеў плакат "Подвиг народа бессмертен!", і пісьменнік заклаў першага камуніста рэспублікі зрабіць так, каб і яго імя засталася ў добрай народнай памяці як чалавека, які зрабіў усё магчымае для выратавання свайго народа. Але разважанні М.Слюнькова зводзіліся да таго, што ўсё не так страшна, што ўзровень радыяцыі паветра не такі высокі ("А зямлі, якую ўзвораюць трактарысты?"), з зоны людзей вывозяць ("А чаму перавозяць іх у суседнія раёны?"), мяса заражанай жывёлы перамешваюць з чыстым ("А чаму ў могілкі не закопваюць?"), сметанковае масла не ўсё будзе ў рэспубліцы прадавацца, адвядзём суседзям ("Але ж радыяцыя будзе расцякацца па краіне?"), а ў будаўніцтва цэплавой атамнай станцыі пад Мінскам ужо ўкладзены велізарныя грошы, — і гэтак далей.

А калі Мікалай Рыжкоў — тады Старшыня Савета Міністраў СССР — прыняў двух прэм'ераў — Украіны і Беларусі, — з задавальненнем расказваў М.Слюнькоў, — дык украінец больш за гадзіну пералічваў страты і прасіў дапамогі, а яго калега беларус

Беларусі, як лічач спецыялісты, іх неабходна для пачатку хоць бы 500 штук. Акрамя таго, патрэбна хоць бы 50 заходнегерманскіх DL-MESSer-6150 для вымярэння альфа-, бэта-, гама-актыўнасці, каб дакладна вызначыць раёны і плошчы паражэння па ўсёй рэспубліцы. (Асабліва цяжкімі элементамі: стронціем, плутоніем, уранам і г.д.).

Патрэбны, акрамя таго, лічылнікі імпульсаў чалавека для абследавання тысяч і тысяч пацярпелых. Гэта мінімум неабходнага, а штошы і яшчэ спатрэбіцца. Без гэтых прыбораў Беларусь (і па сутнасці, не адна наша рэспубліка) застанеца фактычна безабароннай перад пагрозай усё больш шырокага заражэння радыяцыяй праз прадукты харчавання. Лакалізаваць яго не ўдасца.

Акрамя таго, патрэбна дапамога спецыялістамі па гэтай тэхніцы і ўрачамі-спецыялістамі. Неабходна прамое падключэнне да гэтай работы на Беларусі і на Украіне АН СССР і Акадэміі медыцынскіх

што А.Адамовіч "вёз з сабой у Беларусь" кампетэнтную камісію — чалавек шэсцьдзесят. У выніку будаўніцтва АЭС пад Мінскам было закрыта, і дапамогі аказалі. Аднак А.Адамовіч вельмі перажываў з-за бесталковасці апаратна-панавага фінансавання. Грошы, выдаткаваныя на ліквідацыю наступнаў аварыі на ЧАЭС, маглі быць патрачаны толькі ў раёнах, забруджаных радыяцыяй: там узводзіліся дамы, прадпрыемствы, дарогі, а жыццё і працаваць там было нельга. Рэальную колькасць забруджаных раёнаў афіцыйныя ўлады ніяк не хацелі аб'яўляць, хоць інфармацыю аб гэтым мелі.

Другое пісьмо М.Гарбачову А.Адамовіч напісаў ужо па яго асабістай просьбе. У пачатку сакавіка ён і Данііл Гранін сустрэліся з Міхаілам Сяргеевічам на Старой плошчы. Больш за гадзіну гаварылі толькі пра Чарнобыль. Алеся Міхайлавіч спытаўся, зразумела, што першая асоба ў дзяржаве інфармацыю атрымлівае досыць дазваляючы. І перш за ўсё расказаў аб паслядоўнасці выбухаў на станцыі чарнобыльскага тыпу — гэты "графік" склаў акадэмік Валерый Лягасаў і расказаў пра яго А.Адамовічу незадоўга да самазабойства (у гадавіну чарнобыльскай катастрофы).

Пісьмо было напісана да ўказанага тэрміну (да восьмага сакавіка) пасля кансультацыі з аўтарытэтнымі вучонымі: акадэмікамі Веліхавым, Гальданскім, Маісеевым і многімі іншымі. У Гарбачова былі сабраны "атамшчыкі". Выслушаўшы іх, Міхаіл Сяргеевіч заявіў, што яшчэ аднаго Чарнобыля краіна не вытрымае, а народ не даруе, і адправіў іх інспектаваць станцыі пад асабістай адказнасцю. Прапановы тых, хто вярнуўся, былі сенсацыйнымі: спыніць адзінаццаць рэактараў. Закрылі толькі Армянскую АЭС на возеры Севан.

Другое пісьмо Гарбачову Алеся Міхайлавіч дапрацаваў і ў выглядзе артыкула "Чэснае слова, больш не выбухне, альбо Думка неспецыяліста..." з падтрымкай Сяргея Залыгіна і моцным супраціўленнем цэнзуры і "думкай спецыялістаў" надрукаваў у "Новом мире" ўвосень. Гаворка ў ім ішла і пра вынікі Чарнобыля і, галоўным чынам, пра будаўніцтва і эксплуатацыю патэнцыйных Чарнобыляў. Ацаніўшы чарнобыльскую катастрофу як самую страшную ў дваццатым стагоддзі, А.Адамовіч даказаў, што паўтарэнне выклікае непрадказальныя сацыяльныя і сусветныя катаклізмы. Новае мысленне ў поглядзе на ваенны атам перамагло (у многім гэта заслуга А.Адамовіча), грамадская свядомасць прыняла як аксіёму: пераможцаў у трэцім сусветнай вайне не будзе.

Роля А.Адамовіча ў справе даведчанасці і людзей пры ўладзе, і народных мас па пытанні аб выніках выбуху "мірнага" атома пераацаніць цяжка. Пэст Ігар Шклярэўскі, таксама родам з Беларусі, які аддаў сваю дзяржаўную прэмію на аднаўленне лесу на яго роднай Магілёўшчыне, неяк сказаў, што безаглядная барацьба А.Адамовіча з анімацыйнай уладай выратавала жыццё тысячам людзей. Але ягоная абарона свайго народа ўвасаблялася і ў іншых формах.

Дзе ён ні быў: на пасяджэнні Маскоўскага энергетычнага клуба ў Маскве ці ў Бохуме (Германія), на ўрадавым прыёме або на сяброўскай вячэры ў Жукаўцы ў акадэміка Шэйндліна, у рэдакцыі газеты ці проста на вуліцы, на мітынг, ён ніколі не забываў пра галоўную пагрозу дваццатага стагоддзя, пра людзей, якія пацярпелі ад яе, і заўсёды стараўся памачы кожнаму канкрэтнаму чалавеку. Людзі цягнуліся да яго са сваімі бедамі.

Алеся Міхайлавіч узначальваў "Саюз — Чарнобыль" — грамадскую арганізацыю, якая здабывала сродкі для канкрэтнай дапамогі пацярпелым. І яны вельмі многа зрабілі.

Дапамога менавіта дзеям была асаблівым яго клопатам. Увосень 1989 года ён угаварыў паехаць разам з ім у Мінск дырэктар Курчатаўскага інстытута ў Маскве акадэміка Яўгена Паўлавіча Веліхава. Прычынай паслужыў марш "Чарнобыльскі шлях", які там праходзіў і на які сабралася вельмі многа народу з розных забруджаных мясцовасцей. У кожнай групы былі плакаты з указаннем ступені і якасці забруджвання. Уражанне было моцнае, і, калі яны вярнуліся ў Маскву, Я.Веліхав прапанаваў звярнуцца да Гарбачова, да замежных фондаў з просьбай аб арганізацыі адпачынку і лячэння дзяцей за мяжой. Колькі дзяцей змагло пачаць свет, забыцця пра свае недзіцячыя праблемы і хваробы, колькі лекаў, апаратуры, грошай было сабрана для іх!

У красавіку — маі 1990 года Алеся Міхайлавіч ездзіў у Японію па запрашэнні грамадскіх арганізацый. Яго страсныя выступленні выклікалі моцнае ўражанне ў японцаў, якія ўяўлялі раней чарнобыльскую трагедыю па афіцыйнай савецкай прапагандзе. Яны правялі дабрачынныя аукцыёны, выступалі артысты, людзі прадавалі свае рэчы, каб атрымаць грошы для хворых дзяцей. Сабралі мільён іен і перадалі іх А.Адамовічу, які павінен быў адвезці іх у дзіцячую бальніцу Мінска.

Любая Алесем Адамовічам зямля, яго родная Беларусь, якой ён аддаў столькі сваіх жыццёвых сіл, каб абараніць яе ад чорных чарнобыльскіх хмар — удзячна яму за гэта. Цяпер іншым людзям трэба рабіць усё для выратавання і ачышчэння яе. Тады і ягоная душа будзе спакойная.

Ірына КАВАЛЁВА

г.Масква

ДУША АЛЕСЯ АДАМОВІЧА

папярэдзвалі, спадзеючыся на яго унікальнае безагляднае ўменне публічна абараняць. Бо небяспека ўскладнялася яшчэ і той няўвагай да беларускіх праблем, якая ішла і ад легалізацыі ў прэсе трыццацікіламетровай зоны вакол Чарнобыля, і ад таго, што ўлада змярылася з тым, што давялося гаварыць толькі пра пацярпелую Украіну, але вечер, які, як пісалі ў газетах, "на шчасце, дзёму не на Кіеў", дзёму ў гэты час на Беларусі і Браншчыну, а пра гэта ўпарта маўчалі.

Калі Алеся Міхайлавіч прыехаў у канцы мая ў Маскву на міжнародную канферэнцыю вучоных у абарону міру, якая праходзіла ў гасцінічным комплексе на Паўднёвым Захадзе, і расказваў вучоным аб трагедыі беларускіх зямель, яны шчыра здзіўляліся: ці ж і ў Беларусі штосьці адбылося? Ён зразумеў, што выступіць з дакладам не ўдасца, перакладчыкі, пачуўшы змест, яго не перакладдуць.

А.Адамовіч звяртаўся да маскоўскай грамадскасці, тэлефанаваў усім знаёмым. І ўдзень ад'езду ў Мінск Юрый Каракін паведаміў, што Алеся Міхайлавіча гатовы прыняць Анатоль Сяргеевіч Чарняеў — памочнік М.С.Гарбачова, тады ўсёўладнага Генеральнага сакратара ЦК Камуністычнай партыі. Але яму (Чарняеў) патрэбны не эмоцыі, а канкрэтныя факты.

А.Адамовіч звярнуўся да прэзідэнта АН Беларусі Мікалая Барысевіча, прафесара Васіля Несцяранкі, сакратара ЦК КПБ А.Кузьміна. Простыя людзі верылі, што абаронены навукай, але не было нават элементарных прыбораў для правэркі прадуктаў; спрацоўвала і каставасць вучоных, апаратная боязь пайсці насуперак начальству, недаведчанасць народа ў пытаннях радыяцыйнага заражэння (ды і адкуль пра гэта можна было ведаць ва ўмовах жорсткай цэнзуры?). Ён быў уражаны не толькі тым, што нейкая маладзёжца на кірмашы не разумее, чаму яна не можа прадаваць тое, што самі яны ў вёсцы ядуць і п'юць, але і паводзінамі пісьменнікаў, якія не хочучы "сеяць паніку", растлумачваючы народу нябачаную дагэтуль небяспеку, каб не скіраваць на сябе строгага вока ўладу трымаючых, забыліся пра чалавечнасць пісьменніцкую, якая вышэй за ўсё.

Радыяцыя страху, на думку А.Адамовіча, якая ахапіла тады многіх, ад каго залежала здароўе народа, жыццё яго будучых пакаленняў, была не менш небяспечнай. Пераадолюваць яе даводзілася часам і нетрадыцыйнымі спосабамі: так, вядомы спецыяліст-радыёлаг прафесар В.Несцяранка, расказваў Алеся Міхайлавіч, падносіў дазіметр да шчытападобных залоз сакратара, якія не пускалі яго ў начальніцкія кабінеты. І іхні спалох даваў нейкі вынік.

Даведаўшыся пра тое, што А.Адамовіч збірае інфармацыю для Гарбачова, яго запрасіў да сябе на прыём першы сакратар ЦК КПБ М.Слюнькоў. Відаць, імя Міхаіла Сяргеевіча і рэпутацыя адчайнага чалавека сыгралі пэўную ролю, бо, як расказаў А.Адамовіч, кіраўнік беларускага атамнага цэнтру В.Несцяранка, які патрабаваў у першыя пасля аварыі дні галоснасці для насельніцтва, адменіў усіх масавых мерапрыемстваў, спачатку не быў ні пачуць, ні дапушчаны да першай асобы.

Размова цягнулася больш за шэсць гадзін, але суразмоўнікі не разумелі адзін аднаго: Алеся Міхайлавіч ніяк не хацеў убачыць і ацаніць партыйна-дзяржаўных пакут усасильнага чыноўніка, а той, у сваю чаргу, не хацеў пачуць чалавечы боль пра лёс свайго шматпакутнага народа. За акном саноўнага кабінета

Кавалёў адчытаўся за дзесяць хвілін. І Рыжкоў пахваліў: "Вучыцеся, украінцы, у беларусаў!"

А.Адамовіч зразумеў, што перакананьне гэтага чалавека, — выхаванца савецкай партыйна-чыноўніцкай сістэмы, якая ніколі не магла аперываваць нязвыклымі для яе паняццямі, не ўключанымі ў план пабудовы светлай камуністычнай будучыні, немагчыма. Пазней Алеся Міхайлавіч расказваў, што Слюнькоў пакрыўджана заяўляў: "Гэты пісьменнік думае, што толькі ў яго душа баліць за Беларусь!"

А.Адамовіч зразумеў, што начальства знайшло яшчэ адну нагоду для сачынення чарговай легенды пра цуды калектывнага гераізму савецкага народа.

Матэрыял быў сабраны, пісьмо М.Гарбачову напісана, А.Адамовіч вазе яго ў Маскву. 4 чэрвеня 1986 года яно было прачытана на пасяджэнні палітбюро.

"Глыбокапаважаны Міхаіл Сяргеевіч!

Калі ласка, не аднясьце тое, што Вы тут прачытаеце, на рахунак пісьменніцкай фантазіі Алеся Адамовіча. Я пішу тое, што ведаюць і што думаюць многія буйныя вучоныя Беларусі і некаторыя партыйныя работнікі, у нас былі самыя гарачыя абмеркаванні гэтых праблем.

Не будзем шумець "на ўсю Еўропу", але мы-то разумеем, што Беларусь перажывае штошы, супастаўляльнае толькі з яе трагедыяй у гады мінулай вайны.

Пад пытаннем само існавання (фізічнае) дзесяцімільённага народа. Радыяцыя ўдарыла перш за ўсё па нашай рэспубліцы. Як пісала адна цэнтральная газета, не ўсведамляючы, што піша: "На шчасце, вечер дзёму не на Кіеў". Сапраўды, у самыя грозныя дні, з 26 па 30 красавіка (а потым яшчэ шмат дзён), вечер цягнуў радысактыўныя ападкі і выпадзенні на Гомель, Магілёў, Жлобін, Мазыр, Слаўгарад, Краснаполле, Рэчыцу, Хойнікі, Нароўлю, Брагін, Пінск, Слуцк, Брэст... Дасталося і Мінску. А між гэтымі гарадамі тысячы вёсак. Колькі людзей атрымалі розныя дозы радыяцыі і праз колькі дзён або гадоў гэта адаб'ецца на кожным, скажаць цяжка. Але калі мець на ўвазе, што большая палова рэспублікі была засыпана ёю (Гомельская, Брэсцкая вобласці і часткі Магілёўскай і Мінскай), — гаворка пойдзе пра лічбы найякіякія.

Калі не будуць прыняты меры, не будзе зроблена ў найкарацейшыя тэрміны тое, што абсалютна неабходна (на думку вучоных), яшчэ мільёны людзей у Беларусі пацярпяць (а многія загінуць), і тады можна будзе сказаць, што адбылася трагедыя — страшнейшая за тую, якую наш народ перажыў у 1941—44 г.

Усім гэтым людзям (у межах Беларусі і ў суседніх раёнах іншых рэспублік), гэтак жа, як, выдаючы, на Украіне, цяпер пагражае радыяцыйнае атручэнне праз прадукты харчавання.

І кіраўніцтва рэспублікі, і вучоныя нашы могуць з гэтым саўладаць, калі атрымаюць дапамогу і падтрымку. У нас фактычна няма патрэбнай колькасці прыбораў для замеры радыяцыі ў прадуктах харчавання. Старыя прыборы не прыгодныя, яны разлічаны на жорсткае выпраменьванне (на выпадак выбуху ядзернай бомбы), а тут патрэбны тыя, якія ўлоўваюць мяккае выпраменьванне. Тэрмінова патрабуецца арганізаваць вытворчасць прыбораў КРВП-3 АБ.

навуц СССР, стварэнне па мяжы пацярпелых рэспублік цэнтру па назіранні, вывучэнні доўгачасовых вынікаў радыяцыі і лячэнні хворых.

Патрэбна спецыялізаваная арганізацыя, "штаб", людзі, якія толькі гэтым і займаліся б — прадуктамі харчавання. З якіх можна было спытаць, але ў якіх былі б усе правы і паўнамоцтвы патрабаваць, дазваляць, забараняць.

І вывозіць дзяцей, падлеткаў, цяжарных жанчын і ўвогуле ўсіх, каго магчыма! Шырока і за межы рэспублікі і не на месяц-два, а пакуль не нармалізуецца абстаноўка. Самая прыкметная чыноўніцкая інертнасць і ўпушчэнні — тут. Радыяцыя імгненна, чыноўнік марудлівы, ён азіраецца — такая ўжо яго прырода. Ды і то сказаць: вельмі малой аказалася рэспубліка для такой вялікай бяды, сваіх "чыстых" раёнаў для эвакуацыі яўна недастаткова. Ну, а тыя, што нашых дзяцей прымаюць, таксама не заўсёды праяўляюць уважлівасць (за межамі рэспублікі). Час усвядоміць усім, што кожны дзень і гадзіна прамаруджання — недаравальны грэх перад будучыні народна. Ніякія нашы апраўданні і тлумачэнні хворае патомства не даруе. І неапраўданых ахвяр мы самі сабе не даруем...

Дарагі Міхаіл Сяргеевіч, гэта не проста станцыя выбухнула, а і ўвесь той комплекс безадказнасці, недысцыплінаванасці, бюракратызму, з якімі Вы пачалі разам з партыяй і народам барацьбу. Гэта гісторыя: як і чаму здарылася, наколькі гатовы (не гатовы) аказаліся і чыноўнікі, і многія ваенныя, і асабліва так званая "грамадзянская абарона" (невпадкова ў народзе: "Паўтарылася 22 чэрвеня 1941 года!") — усё, усё вымагае прынароднага высвятлення. І перш за ўсё — абгрунтаванасць сцверджанай практыкі будаўніцтва АЭС.

Вось і за 30 км ад сталіцы Беларусі ўзводзім свой Чарнобыль. Няякія ўявіць, што пра гэта будоўлю гавораць і думаюць сёння беларусы.

Краіна, народ не змогуць вытрымаць яшчэ чаго-небудзь падобнага на Чарнобыль, таго, што сёння абрынулася на мільёны людзей. Трэба было б паразважыць пра гэта энтузіястам з упраўлення ядзернай энергетыкі, якія тлумачаць па тэлебачанні і ў прэсе пра тое, што ўсё будзе, як было, таму што ўсё цудоўна. Не пра тое гаворка, быццё і не быць атамнай энергетыцы (гэта адыход ад сутнасці спрэчкі), а як і дзе павінны будавацца і размяшчацца АЭС.

Даруйце, але Беларусь сапраўды на краі бездані! Патрэбна найхутчэйшая дапамога народу, які сам заўсёды ўсім ахвяраваў у цяжкія для краіны часы. Беларусы рэдка скардзяцца. Вы гэта маглі заўважыць і па цяперашніх паводзінах нашых людзей і кіраўнікоў.

Так шмат залежыць ад такога па сутнасці нямногага. Толькі не ўпусціць час!

*А.М.Адамовіч,
член-карэспандэнт АН БССР, член
Камітэта савецкіх вучоных у абарону
міру і супраць ядзернай пагрозы,
пісьменнік.*

1 чэрвеня 1986 г.

Праз некалькі дзён пасля таго, як пісьмо гэта прагучала на пасяджэнні палітбюро, Алеся Міхайлавіч паехаў у Мінск. Потым высветлілася,

ЗАГІНУЎ НА ФРОНЦЕ

Як і многія іншыя, аддаў сваё жыццё за Радзіму юрэйскі паэт Леў Талалай. Варожая куля напаткала яго ў 1942 годзе. Сёбета спаўняецца 90 гадоў з дня нараджэння Льва Барысавіча. А родам Л. Талалай з Магілёўшчыны. Працаваў настаўнікам Вендарожскай пачатковай школы Магілёўскага раёна, у 1926—1928 гадах вучыўся ў Віцебскім педагагічным тэхнікуме, а затым быў прызваны ў армію. З 1932-га — супрацоўнік юрэйскай газеты «Юнгер арбайтэр» («Малады рабочы»). Да пачатку вайны выкладаў рускую мову і літаратуру ў адной з сярэдніх школ Мінска. Пісаў Л. Талалай на мове ідыш. З першым вершам выступіў у рэспубліканскай перыядыцы ў 1924 годзе. Выдаў кнігі «Мой першы сноп» (1932) і «На марш» (1940). Некаторыя творы Л. Талалай ў перакладзе на беларускую мову былі апублікаваны ў кнізе «Мы іх не забудзем», што выйшла ў 1949 годзе.

ВЯРТАННЕ РЭДКАГА ФОТАЗДЫМКА

У красавіку архіў Нацыянальнага мастацкага музея Беларусі папоўніўся рэдкім фотаздымкам славацкага мастака Ільі Рэпіна, зробленым у Віцебску на пачатку 1890-ых гадоў.

Нашчадкі мінскага знаўцы беларускай старасветчыны С. Палееса (1898—1964), якія зараз жывуць у Нью-Йорку, падаравалі рэліквію музею, як знак памяці свайго бацькі, які шмат гадоў працаваў у нашым музеі і даследаваў беларускі перыяд жыцця Рэпіна. У экспазіцыі музея ёсць творы Рэпіна часоў, калі ён жыў у Здраўневе, сваім маёнтку пад Віцебскам («Месячная ноч. Здраўнева», палатно, алея), але фотаздымкаў самога мастака гэтага часу ў архівах Беларусі дагэтуль не было.

Вядома, што віцебскі фатограф С. Юркоўскі ў час знаходжання Рэпіна ў Віцебску зрабіў некалькі здымкаў мастака ў розных ракурсах. Адзін з іх знаходзіцца ў Пенатах, другі ў канцы XIX ст. належаў знакамiтаму віцебскаму краязнаўцу, выдаўцу «Віцебскай старым» А. Салунову, які падпісаў яго і паставіў на адвароце свой аўтограф. У 50-ыя гады гэты здымак набыў С. Палеес, які захоўваў яго ў сваім асабістым архіве доўгія гады.

І вось — адна з рэдкіх прыемных з'яў вяртання на радзіму «вымытых» войнамі і эміграцыяй за межы краіны архіўных рарытэтаў Беларусі.

Нацыянальны мастацкі музей Беларусі выказвае сардэчную падзяку былой мінчанцы, нашай дабрадзейцы Галіне Аляксандраўне Палеес за каштоўны падарунак.

Н. ВУСАВА,
навуковы супрацоўнік НММ РБ

ЁСЦЬ СВАЯ РОК-ГРУПА

Маладыя петрыкаўцы ўжо знаёмы з песнямі мастака-афірмацеля мясцовай райаграпрамтэхнікі І.Вінніка. 21-гадовы юнак напісаў звыш ста ўласных песень — тэксты і музыку, многія з якіх палюбіліся слухачам. У канцы мінулага года культасветработнік С.Сергіенка пачаў дапамагаць яму і яго аднадумцам — брату С.Вінніку, С.Міцурі і С.Каленіку падрыхтаваць першую канцэртную праграму. Дзякуючы намаганням мастацкага кіраўніка РДК С.Новак адбылася яе прэзентацыя на сцэне культасветустановы. Присутныя прыхільна паставіліся да дэбюту рок-групы «Ноч». Маладзёў нават выказалася за тое, каб у далейшым у горадзе праводзіліся не дыскатэкі, а, як і раней, іграў на танцах мясцовы ансамбль.

А.ЛАРЫЁНАЎ

КЛОД ЖАЛІФ: “У ФРАНЦЫІ НЯМА АГУЛЬНАЙ ДУМКІ АБ ПАДЗЕЯХ 1871 Г.”

У гэтыя майскія дні ў многіх краінах свету адзначаецца 125-я гадавіна Парыжскай Камуны. Стаўленне да гэтай падзеі ў нас яшчэ зусім нядаўна трактвалася выключна з «класавых» пазіцый.

Дзесяцігоддзямі ў савецкай літаратуры цытаваліся словы У.І.Леніна пра тое, што «...Камуна ёсць найвялікшы ўзор найвялікшага пралетарскага руху XIX стагоддзя» і што «на плячах Камуны стаім мы ўсе ў цяперашнім руху». У кожным падручніку па гісторыі можна было прачытаць, што «Камуна навучыла еўрапейскіх пралетарыят канкрэтна ставіць задачы сацыялістычнай рэвалюцыі».

125 гадоў мінула з тых дзён, калі спыніла сваё існаванне Парыжская Камуна. За гэтыя гады

— 4 верасня 1870 года ў Францыі пала Другая імперыя. Ідэя абароны Айчыны нярэдка спалучалася з ідэямі перабудовы грамадства, у прыватнасці, стварэння Камуны. Хто ж падтрымліваў гэтую ідэю і ў чым быў яе сэнс?

— Камуна не з'явілася вынікам нейкага канкрэтнага плана дзеянняў, выпрацаванага тэарэтыкамі, хутчэй спантаннай рэакцыяй парыжан на сітуацыю, якая ім падалася непрымальнай: капітуляцыя ўрада перад ворагам. З гэтага патрыятычнага парыву ўзнікла ідэя сацыяльнай справядлівасці, якая аказалася яшчэ больш неабходнай таму, што багатыя класы ў сваёй масе здаваліся здраднікамі Радзімы. Падобны працэс можна назіраць у час большасці народных хваляванняў; паўстанне з'яўляецца

адказам на канкрэтную сітуацыю, якая здаецца несправядлівай тым людзям, якія ў ёй аказваюцца. Адночы пачаўшыся, рух набывае размах, знаходзяцца яго кіраўнікі і ідэолагі і, у рэшце рэшт, ён выраджаецца. Але Камуна не працягнулася так доўга, каб прайсці ўвесь гэты цыкл, вось таму складана яшчэ і цяпер дакладна ацаніць яе значэнне.

— 18 сакавіка 1871 года ў Францыі адбыліся падзеі, якія ўвайшлі ў гісторыю як Парыжская Камуна. Як на самай справе гэта адбылася?

— Лепш за ўсё ўспомніць храналогію падзей:

- 2 верасня 1870 года — Напалеон III капітулюе ў Седане;
- 4 верасня — абвешчана Рэспубліка і

з'явіліся шматлікія версіі гісторыі Камуны. Спрэчкі вакол яе ідэйнай спадчыны працягваюцца. Некаторыя бачаць толькі патрыятычны характар Камуны, разглядаюць яе як стыхійны сацыяльны выбух «традыцыйнага» грамадства, пішуць пра Камуну, як пра народнае свята ці нават карнавал, перабольшваюць аспекты самакіравання ў Камуне і г.д.

Гісторыя Парыжскай Камуны, яе інтэрпрэтацыя, яе вопыт і ўрокі па-ранейшаму носяць неадназначны характар.

Суб'ядседні нашага карэспандэнта Ігара Кузняцова — Надзвычайны і Паўнамоцны Пасол Французскай Рэспублікі ў Рэспубліцы Беларусь сп. Клод ЖАЛІФ.

сфарміраваны ўрад Нацыянальнай абароны;

- 5 студзеня 1871 года, атрымаўшы серыю перамог у ваенных бітвах, прускія войскі пачынаюць бамбіць Парыж;

- 28 студзеня — перамір'е з Прусіяй: пайшоўшы супраць жадання жыхароў, урад адмовіўся абараняць Парыж;

- 17 лютага — Ц'ер выбраны кіраўніком выканаўчай улады, у пачатку сакавіка ўсё кіраўніцтва Рэспублікі перабіраецца ў Версаль;

- з 10 па 15 сакавіка ў Парыжы фармуецца Цэнтральны Камітэт Нацыянальнай гвардыі (войска, сфармаванае з жыхароў кожнага з буйных гарадоў з мэтай яго абароны);

- 18 сакавіка — рэгулярная армія не змагла абяззброіць Нацыянальную гвардыю; два генералы былі забіты, гэта

ПАЭТ З СУЗОР'Я “БЕЛАВЕЖА”

Ян Чыквін — доктар гуманітарных навук, прафесар Варшаўскага ўніверсітэта. З 1988 года ўзначальвае беларускае літаратурнае аб'яднанне «Белавежа», што на Беластоцчыне. Член Саюза польскіх пісьменнікаў. Аўтар паэтычных зборнікаў «Іду» (1969), «Святая студня» (1970), «Неспакой» (1977), «Сонечная вязь» (1988, на беларускай і польскай мовах), «Кругавая чара» (1992). Кнігу «Светлы міг» выдала ў 1989 г. «Мастацкая літаратура».

Наш карэспандэнт меў магчымасць пагутарыць з Янам Чыквіным падчас сустрэчы беларускіх і польскіх літаратараў у Гайнаўцы. Неўзабаве прыйшлі адказы на пакінутыя тады пытанні, якія мы і прапануем увазе чытачоў.

— Як вы лічыце, Ян Арцёмавіч, гэта заканамернасць ці выпадковасць, што вы сталі менавіта беларускім літаратарам?

— Што ёсць заканамернасць, а што выпадковасць — на гэту тэму маем горы кніг. Але так і застаецца невядомым, што яны значаць у плане духоўным. У сферы творчасці, мяркую, шмат вырашаецца па-за чалавекам, г.зн. па-за ягоным полем інтэлектуальнага кантролю.

— Што ў асабістым жыцці магло паўплываць на станаўленне вашага светапогляду і творчай манеры?

— Думаю, што светапогляд нельга ставіць у адным радзе з творчай манерай. Светапогляд мы ўсё-такі застаем, так сказаць, гатовым. Хочам мы таго ці не хочам, але ўсе народжаныя ў міжземнаморскай культуры атрымліваюць аднолькавую статычна (хрысціянскую)-дынамічную (навуковую) карціну сусвету. З гэтага спалучэння двух разнакасных планаў быцця ўзнікае цудоўна-няўстойлівы, шматфарбны каберак нашага светапогляду.

А творчая манера — гэта знешняе выяўленне (графічнае, вобразнае, стылістычна-празядычнае і да т.п.) нашага псіхічнага свету, які, вядома, жыве ў сімбіёзе са знешняй рэальнасцю, што рашуча ўплывае на станаўленне нашай творчай (або нятворчай) індывідуальнасці. Мне зараз здаецца, калі шукаю для сябе нейкае вытлумачэнне, чаму я — часам — пішу вершы, што ўсе факты з майго ранняга жыцця складаліся неяк так добра — нядобра, так напружваліся іх патэнцыялы,

што толькі праз мяне магла вызваліцца іх энергія.

Адметная прырода падбелавежскіх ваколіц, сярод якой я рос і чым насычаўся, чаго сам спачатку не ўсведамляў, фармавала з мяне асобу, як мне здаецца, з мяккім характарам, які любіць залатое сячэнне, гармонію ва ўсім. Хацелася б верыць, што гэта рыса маёй натуры мае сваё адлюстраванне не толькі ў маіх паводзінах, але і ў творчай манеры.

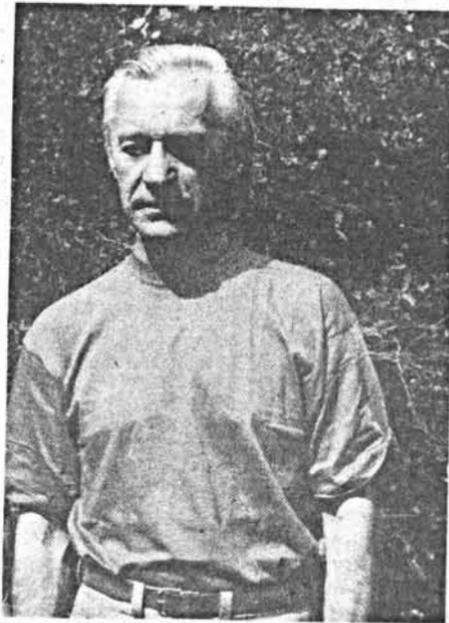
— Хто бліжэй вам па творчасці з калег-беларусаў ці з нашых класікаў?

— Па спецыяльнасці я філолаг-русіст, гісторык літаратуры. У Варшаўскім універсітэце нас не распешчвалі. Каб утрымацца на паверхні, мы, студэнты, мусілі штодзень чытаць па 250—300 старонак адно мастацкай літаратуры — зразумела, не толькі расійскай.

Знаёмства з беларускай літаратурай не ішло паралельна з сусветнай. Гэта сталася пазней. На маю думку, альфаю і амегаю беларускай паэзіі ёсць Максім Багдановіч. Ніхто з беларускіх паэтаў не змог дагэтуль падняцца вышэй за яго. І кожны не можа не адчуваць ягонай прысутнасці.

— Увогуле вы чалавек адкрыты свету ці, як кажуць, “у сабе”?

— Не гэта для мяне найважнейшае, ці я адкрыты, ці “ў сабе”, бо насампраўдзе я, калі хочаце, пераменлівы, г.зн. часам, вельмі рэдка, “адкрываюся” да канца, дазваляю выпявацца з найбольш інтымных перажыванняў. Але гэта бывае надта рэдка, у крайніх сітуацыях шчаслівасці або нешчаслівасці. А так наогул, на штодзень я

“ў сабе”, як і большасць людзей.

Важнейшае для мяне тое, што я сам сабе — вялікая таямніца. І мая літаратурная творчасць, а таксама схільнасць да жывапісу, музыкі ёсць, мабыць, шлях да зразумення праз самога сябе таго феномену, якім ёсць у свеце Прыроды Чалавек.

— Якія гады ці дзесяцігоддзі вашага жыцця былі найбольш істотнымі для творчага росту?

— Для майго пакалення, народжанага ў гады другой сусветнай вайны, на ўскрайку этнасу, які здаўна ўжо накрыты польскаю культураю, творчы старт быў спознены на 5—7 гадоў.

У 1956 годзе пачала выходзіць у Беластоку “Ніва” — і яна дала магутны штуршок да творчасці не толькі мне аднаму. Я быў тады вучнем ліцэя ў Бельску Падляскім. Праз два гады пасля свайго дэбюту стаў студэнтам, жыву ў Варшаве. Той чысты, празрысты час студэнцкай вольнасці (1959—

быў пачатак Камуны.

Гэтая простая храналогія добра паказвае, што абурэнне насельніцтва паражэнствам урада і яго безадказнымі дзеяннямі адыграла ролю каталізатара.

— У савецкай літаратуры Парыжская Камуна называлася дзяржавай новага тыпу. І як правіла, у папярэдзеным гэтага цытаваліся словы К.Маркса аб тым, што “у адрозненне ад папярэдняй рэвалюцыі, якія не закраналі асноў капіталістычнай дзяржавы, Парыжская Камуна ўяўляла сабой і аб гэтым не можа быць дзвюх думак — заваёўу палітычнай улады рабочым класам”.

Ці падзяляеце вы гэты пункт гледжання?

— Пазіцыя самога Маркса мела значна больш нюансаў, чым можна было меркаваць, спасылаючыся толькі на некаторыя з цытат, узятых з яго працы “Грамадзянская вайна ў Францыі”. Напрыклад, у пісьме за 22 лютага 1881 г., адрасаваным галандцу Ньювеніусу, ён пісаў: “Камуна была проста гарадскім паўстаннем, якое ўзнікла ў надзвычайных умовах, большасць камуны была зусім не сацыялістычнай... Маючы крыху больш здаровага сэнсу, яна змагла б атрымаць ад Версале спрыяльны кампраміс для ўсяго народа”. Сапраўды, менавіта савецкія гісторыкі, пасля Леніна, зрабілі акцэнт на “пралетарскі” характар Камуны і, скарыстаўшы яе вопыт, зрабілі выснову, што ёй не хопала партыі рабочага класа, падкаванай рэвалюцыйнай тэорыяй і гатовай устанавіць дыктатуру ад імя пралетарыяту. Аднак гісторыя Камуны была надта кароткай, надта складанай, каб даваць ёй выразную ацэнку.

— На працягу дзесяцігоддзяў у нас сфармаваўся стэрэатып, што Парыжская Камуна была папярэдняй Кастрычніцкай рэвалюцыяй 1917 года. Як вы лічыце, наколькі гэта палажэнне адпавядае праўдзе?

1964) для мяне, для майго творчага сталення лічу найбольш вартасным. Ён параўнальна толькі з маім залатым перыядам вясковага дзяцінства. Жыццё ў Варшаве бадзёрыла мяне духоўна, я сам адчуваў сваё ўзыходжанне, там я і эмацыянальна даслеў. Я востра адчуваў тады смак маладога жыцця. Вершы былі як плата за радасць існавання. Відаць, адсюль мае першыя зборнікі маюць такія дынамічна-эстэтычныя назвы: “Іду” і “Святая студня”.

— Як вы ставіцеся да пытанняў веры?

— Вера, таксама як Надзея і Любоў — тры асноўныя і фундаментальныя канструктыўна-будаўляльныя матэрыялы нашай чалавечай душы, унутранага свету. Якое-кольвек парушэнне гэтых асноўных элементаў вядзе няўхільна да дэструкцыі характару, жыццёва-быццёвых перакосаў. Вельмі істотна, каб яны былі “жывымі” матэрыяламі, каб працавалі арганічна, каб развіваліся ў напрамку да цуду жыцця, добра, прыгажосці свету, адухоўленасці, боскасці.

— Давайце, пан Ян, вернемся да літаратурнага абсягу. Безадносна да погляду збоку, у чым вам самім бачыцца своеадметнасць літаратуры Беластоцкага рэгіёна? У чым яе моцныя бакі, у чым слабасць?

— Своеадметнасць беларускай літаратуры ў Польшчы закладзена ў да-тэкставых фактах, з’явах і працэсах. Літаратурныя творы адно падхопліваюць гэтую іншасць і выносяць на паверхню. Іншасць тая зводзіцца да падвоенасці ці нават патроенасці культурных пластоў, а сумежка заўсёды і ўсюды давала высокі і якасны плён. Геаграфічна Беластоцкая заяўляецца ў адносінах да Мінска перыферыяй. Але ж па законе дзеяння цэнтрафугі перыферыя мае іншы энергетычны патэнцыял, чым сярэдзіна.

— Якім вам уяўляецца ідэальны варыянт творчага супрацоўніцтва з літаратурнай суполкай Рэспублікі Беларусь?

— Ідэальны варыянт магчымы толькі тэрэтычна. Таму дзеля прынцыповага супрацоўніцтва не трэба ні задумвацца, ні распрацоўваць ідэальных варыянтаў, але якраз — вельмі прагматычныя, выгадна-карысныя.

Ці ёсць на сённяшні час мажлівым такое прагматычнае супрацоўніцтва? На маю думку — не, бо супрацоўніцтва з’яўляецца тады, калі дзейнічаюць, прынамсі, дзве больш-менш роўныя велічыні. Саюз пісьменнікаў Беларусі, можа, з прычыны сваёй маштабнасці ці якіх іншых супрацоўнічаў з “Белавежаю”, адзіным літаратурным

— Несумненна, асноўныя дзейныя асобы ў Кастрычніцкай рэвалюцыі згадвалі пра сваіх папярэднікаў 1871 года; вядома, яны хацелі адначасова следаваць іх прыкладу і пазбегнуць паўтарэння іх памылак. У гэтым сэнсе Камуна можа лічыцца першай ластаўкай Савецкай рэвалюцыі. Але можна таксама лічыць, — і гэта мая думка, — што Камуна была апошняй з рэвалюцыяй XIX стагоддзя: яе дзейныя асобы былі ў большасці сваёй рамеснікамі і дробнымі служачымі, а не рабочымі, якія працавалі на вялікіх прадпрыемствах, ідэалогія ж Камуны па сваіх ідэях больш блізкая да ідэй Прудона, чым Маркса.

— У гэтыя дні спаўняецца 125 гадоў Парыжскай Камуны. Як сёння ў Францыі ацэньваюць гэтую гістарычную падзею?

— У Францыі не існуе агульнай думкі ў адносінах да падзеі 1871 года. Але негатыўныя меркаванні ў адносінах да Камуны, якія панавалі даволі доўга, зведалі значныя змены. У прыватнасці, практычна да самага пачатку другой сусветнай вайны большасць добранадзейных гісторыкаў лічыла, што камунары былі дзікунамі, якім, на шчасце, не далі ажыццявіць іх злачынныя планы. Сёння, наадварот, увесь свет згодны асудзіць жорсткае рэпрэсіі ў адносінах да камунараў урада Ц’ера ў час “крывавага тыдня”. Хоць, вядома, крытычна ставяцца і да тэрору камунараў. Левыя французы прыхільна ставяцца да Камуны, што з’яўляецца хутчэй данінай павагі да вялікіх папярэднікаў, але не лічаць яе прыкладам для пераймання, асабліва ў нашу эпоху. Што тычыцца стаўлення да яе народных мас, то яно ўвасобілася ў песні “Час выпянявання вішань”, напісанай камунарам Жанам-Батыстам Клеманам (за некалькі гадоў да Камуны). Яна дагэтуль папулярная і выклікае пачуцці настальгіі і смутку па уталічнай і крывавай вясне.

аб’яднаннем па-за Беларуссю, усё ж пакуль не надта зацікаўлены. А новыя пісьменнікі суполкі, якія групуюць творчую моладзь, або нічога пра нас не ведаюць, або лічаць “белавежцаў” не вартымі ўвагі. Так мне здаецца.

— А мне здаецца, што вы і самі не вельмі імкніцеся да творчых кантактаў. На маёй памяці не было, каб вы даслалі ў “ЛіМ” свае вершы ці штосьці іншае... Але пойдзем далей. Адсутнасць вядомасці (не кажучы ўжо пра так званую славу) і шырокага чытацкага кола — балючая кропка Лубога, хто піша па-беларуску. Як вы ўспрымаеце гэтую сумную акалічнасць?

— Шырокае чытацкае кола — гэта пратэз, якім часта любяць пакарыстацца ўсялякага тыпу наракайлы. Тым часам кожнае грамадства, яе вядома, структурызаванае і стратыфікаванае. І на кожным такім узроўні ёсць сваё большае або меншае кола чытачоў, у тым ліку і беларускага літаратурна-мастацкага слова. У сацыялагічным плане беларуская мова займала статус “элітарнасці”, калі мець на ўвазе нешматлікасць носьбітаў нашай мовы — той мовы, якая сваімі каранямі сягае да санскрыта.

Але з таго, што я гавару, нельга рабіць выснову, што я прыхільнік згортвання беларускай мовы і што не бачу ў дачыненні да яе таго, што вы бачыце і трапіна называеце “балючай кропкай” і “сумнай акалічнасцю”.

— Не будзе адкрыццём, калі я скажу, што літаратураў Беластоцчыны больш ведаюць на Захадзе, а не ў самой Беларусі. Чым вы растлумачыце гэты парадокс?

— Веданне пра зробленае намі — справа адносна як у дачыненні да Захаду, так і Беларусі. Новая культурныя з’явы адразу распазнаюцца кваліфікаванымі чытачамі, спецыялістамі. І пра нас, “белавежцаў”, інфармацыя найперш з’явілася ў спецыялізаваных даведніках, энцыклапедычных артыкулах, навуковых нарысах. Славiсты заходняга свету і польскія на пару дзён, здаецца, раней адзначылі факт з’яўлення сузор’я “Белавежа” на літаратурным небасхіле і выдзелілі найбольш арыгінальныя з гэтага сузор’я планеты.

— Як хораша вы сказалі — пра сузор’е “Белавежа”. Застаецца пажадаць, каб яго планеты свяціліся ўласным, а не адбітым святлом і каб у ім нараджаліся новыя звычкі.

Пытанні падрыхтавала
Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ

Павел САКОВІЧ

ЭПІГРАМЫ, ЯК РЭКЛАМЫ

ГЕНАДЗЬ БУРАЎКІН

У Генадзя у Бураўкіна
Вочы — вострыя бураўчкі.
Бачыць ён усіх наскрозь,
Яго ж — не заўважаюць штось...
А ён не крыўдзіцца, ані,
Пласты жыццёвыя буравіць,
І пройдзе тыдні, можа, дні, —
Фантан пазіі ударыць.
Па ўсім відаць, што буравая —
Перспектыўная такая!

УЛАДЗІМІР НЯКЛЯЕЎ

Ён за “Крыніцу” так сваю баіцца —
Не кожнаму дае з яе напіцца.
Не падпускае на вярсту чужых,
Адных правераных — сяброў сваіх,
Каб шкоды ёй ніхто не нарабіў,
Крынічную ваду не замуціў!

УЛАДЗІМІР ГНІЛАМЕДАЎ

Лагодны ён і памяркоўны,
З усімі і заўсёды роўны.
Калі ж, аднак, аўрал ці SOS,
Бяда наваліцца ўсуп’р’ыз,
Як боцман ад літаратуры,
Ён вычысціць усю халтуру.
Наваліцца сваім аўтарытэтам —
Не устаяць прэзіаку, паэту!
Нібы катком, у блін распляжа,
А зверху ледзь мядком памажа...

ТАМАРА ВІННІКАВА

Кліенту банка кожны раз
Надзвычай цяжка-разабрацца:
Ці пакахаць яе ў анфас:
Ці то у профіль закахацца.

Нібы да кас, чарга мужчын
Да пані на прыём імкнецца,
І кожны з іх — які б ні чын —
Ў яе не грошы просіць — сэрца!

А можа, ёсць разлік у іх?
Пытанне гэта не прастое,

Бо чуў шмат водгукаў такіх,
Што сэрца ў дамы — залітое...

ТАЦЦЯНА МАРОЗКІНА,

прафесар медыцыны

Яна сабак бароніць ад людзей, —
З “братамі меншымі”
мы жорсткія парою, —
Ў бядзе любой не кіне іх нідзе,
Нібы ім стала роднай мед-сястрою.

Удзячны ёй і чалавечы род.
Я не адзіны у сваім жаданні:
У гонар доктара каб гэты год
Прайшоў увесь, як Дзень Таццянін.

СЯМ’Я МАСТАКОЎ ПАПЛАЎСКІХ

Працуюць спрытна мастакі
Наталля, Каця і Георгій.
Не трапяць час на пікнікі,
Тым больш яны не любяць оргіі.

Зато выставу ім падай,
Каб учыніць прыём гасцінны,
І тут яны ўжо — не з’яві! —
Сябе пакажуць... і карціны.

ЮРЫЙ ДАНЕШЧЫК

Генеральны дырэктар аб’яднання
“Ваўкавыскіхэменташыфер”, заслужаны
работнік прамысловасці. У 1995 г.
адзначаны ордэнам Святога Уладзіміра

Вытворчасць Юрыя павялічыў
— Завод сучасны збудаваў.
Яшчэ ж узводзіць ён пачаў
Царкву у месцы маляўнічым,
Каб матэр’ял і будаўнічы:
І чалавечы лепшым стаў.

Высокай пробы ён, вядома,
Нібы цэмент яго, таму
Не цалаваў ён рук нікому —
Мітрапаліту аднаму!

АПОШНЯЯ З РОДУ СНІТКАЎ

Вера Андрэеўна Ніжанкоўская — жывая памяць сёвай мінуўшчыны. Неардынарная постаць у нацыянальным адраджэнні, сведка гістарычных падзей амаль цэлага стагоддзя. Чалавек вялікага сэрца.

В. Ніжанкоўская надаўна споўнілася 96 гадоў. Шаноўную бабулю Веру павіншавалі шматлікія сябры, мэр Радашковіч Аляксандр Кахоўскі...

У Радашковічах, на маляўнічым пагорку ў засені духмянага бэзу, сярод саду і векавых ліп стаіць хаціна В. Ніжанкоўскай, дзе яна з дачкою Ірынай дажывае свой век. Поруч — больш дагледжаная і прасторная хата, у якой яна калісьці жыла са сваім мужам Браніславам Тарашкевічам і маці Лізаветай Сніткай, роднай сястрою Аляксандра Уласава, рэдактара “Нашай Нівы”.

Тут, пад купчастымі кронамі ліп, не раз і не два збіраліся сляныя змагары, кіраўніцтва Беларускай рабоча-сялянскай Грамады на чале з яе старшынёй Б. Тарашкевічам. Сённяшняя бабуля Вера чула галасы Рака-Міхайлоўскага, Дварчаніна, Альберта Паўлавіча, Гаўрыліка, Мятлы, Валашына. Яна дапамагала ладзіць сустрэчы, душой і сэрцам падзяляла палітычныя погляды гэтых мужных людзей. Яшчэ жывучы ў Вільні ў канцы 20-ых гадоў, фактычна з’яўлялася даверанай асобай Грамады, актыўным яе сябрам.

Вера Андрэеўна сумленна выконвала ролю сувязной Грамады, наведвала вязняў Лукішак, дзе сядзеў і яе муж, перадавала ім шыфраваныя запіскі. Пасля Лукішак сям’я Тарашкевічаў (з сынам Радаславам) пераехала ў Радашковічы. Тут, на берагах Вязыні, віравала палітычнае жыццё.

Завіла пра сябе камсамольская арганізацыя Беларускай гімназіі, дзе вучыўся і набіраў крылы для ўзлёту будучы Максім Танк. Камсамольцы-гімназісты Скурко, Таўпека, Пальчэўскі, Сідаркевіч, Лавор трымалі сувязь з Грамадою. Іх палымныя словы гучалі на сходках і мітынгх

у абарону палітычных свабод, за адраджэнне мовы, культуры. У сваіх успамінах Максім Танк пісаў: “Помню, перад самым ад’ездам з Радашковіч мы цэлы дзень блукалі па маляўнічых узгорках, пералесках, якія акружалі гэтае пагранічнае мястэчка. З аднаго месца відаць была і сама граніца... Там была савецкая зямля — краіна нашых мар, нашых светлых надзей...”

Сябрам і палпнікам у змаганні супраць паланізацыі была свайму мужу шчырая беларуска, дачка двараніна і вядомага беларускага археографа і гісторыка Андрэя Сніткі. Прадстаўнік гэтага даўняга дваранскага роду верай і праўдай служыў простаму люду. За гэта і папаліўся: “халуп” не абышоў сям’ю Сніткі. І толькі дзякуючы заступніцтву добрых людзей, дачка Сніткі Вера і яе маці засталіся жыць на бацькаўшчыне, дзядзьку Сашу, сляннага абаронцу сялян, вядомага грамадскага дзеяча, арганізатара Таварыства беларускай школы, які за “хамскі дух” і абуджэнне нацыянальнай свядомасці пакаштаваў казённага хлеба ў лагерах “Сташалкова”, арыштавалі. Не змаглі яго абараніць ні Янка Купала, ні Якуб Колас, хоць прасілі самога П. Панамарэнка заступіцца за чалавека, які шчыра, аддана служыў свайму народу. Той развёў рукамі, маўляў: “Аляксандр Уласаў ужо за межамі БССР”...

Сад і хату Сніткаў канфіскавалі, дазволілі жыць у “времяны” дзе і зараз пакутуе сціглая, высокаінтэлігентная жанчына, апошняя з роду Сніткаў. Гора яна глынула напоўніцу. У час вайны ў партызанах каля возера Палік загінуў яе сын Радаслаў. Ён так і не даведаўся, што яго бацьку “дабрадзеі” расстралілі на пачатку 1938 года ў Курпатах.

Нельга без шчырай павагі глядзець на сіваю памяць стагоддзя. Ажно не верыцца, што пасля такога гора, такіх жыццёвых нягод, яна не зламалася, захавала ў сэрцы светлыя думкі пра людзей, не зачарсцела душою...

Сымон БЕЛЫ

г. п. Радашковічы

Саюз беларускіх пісьменнікаў выказвае глыбокае спачуванне члену рады СП, дырэктару выдавецтва “Юнацтва” пісьменніку Валянціну ЛУКШУ ў сувязі з вялікім горам — смерцю брата Леаніда.

Калектыў выдавецтва “Юнацтва” выказвае глыбокае спачуванне свайму дырэктару пісьменніку Валянціну ЛУКШУ з прычыны вялікага гора — смерці брата Леаніда.

Дзяржаўны камітэт Рэспублікі Беларусь па друку выказвае глыбокае спачуванне дырэктару выдавецтва “Юнацтва”, пісьменніку Валянціну Антонавічу ЛУКШУ з прычыны вялікага гора — смерці брата Леаніда.

Як завуць цябе, горад? Над будынкам чыгуначнага вакзала неонавымі літарамі высвечваецца тваё апошняе імя, прысвоенае ў гонар сціплага ўсесаюзнага старасты, які не пашкадаваў ні свайго прозвішча, ні нават сваёй жонкі — абы дагадзіць сістэме, у якой меў зацішны закуток. У вулічным шапіку можна набыць геаграфічную карту, на якой ты завешыш на нямецкі лад горадам караля. А прайшоўшы трохі па цэнтральным праспекце, так і карціць завітаць у невялічкую крамку, дзверы якой упрыгожвае шылда, што прымушае радасна адгукнуцца кожнае беларускае сэрца — “Каралевец”. Гэтае ж слова апаясвае круглую пячатку на запрашэнні, якое паведамляе, што з 4 па 8 красавіка ў Каралевецка-Кенігсбергска-Калінінградскай вобласці пройдуць Дні беларускай культуры. Прэзентаваць беларускую культуру з затузанага рэфэрэндума ды іншымі жыццёвымі амбарасамі метраполіі на берагі Балтыкі адважыліся выправіцца мужчынскі камерны хор “Унія”, бард і акцёр Віктар Шалкевіч ды аўтар гэтых радкоў...

БЕЛАРУСЫ Ў КАРАЛЕЎСКИМ ГОРАДЗЕ

Апрача малаткастага і сярпастага, за пазухай я не меў да душой нічога, што дазваляла б мне беспераходна пераадоляваць межы. Рызыкуючы быць ссаджаным на беларуска-летувіскай мяжы і ўяўляючы сваё сумнае вяртанне па шпалах у сталіцу суверэннай Радзімы, я нервова запіхваў далей пад вагонную лаўку ладнаватую тарбіну. Яе эмсціва складалі кнігі — цэлы пакунак “Ад родных ніў” Ларысы Геніюш, якімі я думаў пацешыць тамтэйшых беларусаў.

Любы памежнік з чырвонаю зоркай на шапцы меў поўнае права абвясціць выданне Беларускага камітэта самапомачы ў Нямеччыне кантрабандай і дадзенай яму ўладай спыніць распаўсюджванне нацыяналістычнай літаратуры. Але міліцыянт са скрынкай на жываце, нібы катрыншчык, больш прыглядаўся да “Пагоні” на самаробнай вокладцы пашпарта, чымся да яго эсэсраўскіх атрыбутаў усярэдзіне. А багаж пачаў пераглядаць увагуле ў суседзьяў-украінцаў. Неўзабаве па ўсім вагоне ўсчаўся вялікі вэрхал, пачуліся жаночыя галашэнні і дзіцячы плач, падцібнутыя катэгарычным, як у турме, “на выход с вещами!” Тут я зразумеў, што хваляўся я неадараным і што асядланым збройным рыцарам на кані пашпарт СССР сапраўдны толькі для грамадзян новаўтворанага ССР, а сыны і дочкі ненькі Украіны падлягаюць высляенню з цэлага цягніка ў трывожную прыгранічную ноч. Але самасцігнаў, а таму непазбавіўны нашчадкі пышнавусяга інтэгратора Багдана праявілі кемлівасць і, відаць, дэзінфармаваўшы памежнікаў, што яны яшчэ з часоў Пераяслаўскай рады ў тым саюзе, супакоена вярнуліся на свае месцы, і мы паехалі далей.

Калі б знакаміты рэжысёр Андрэй Таркоўскі надумаўся аддаць даніну модзе і вырашыў ператварыць свайго “Сталкера” ў бясхонны серыял, здымчаў натуру яму зручна было б у Калінінградскай вобласці. Наўсцяж чыгункі ўвесьчасна мільгалаі залушчаныя, кінутыя гаспадарамі сядзібы з забітымі вокнамі. Віктар Шалкевіч вываляк са свайго купэ на калідор нейкага бізнесмена-калінінградца, які доўга тлумачыў асаблівасці існавання расійскага аяла і таму на гэтым кавалку змялі пануе гэтка безгаспадарчасць.

На вакзале нас сустрэў старшыня Таварства беларускай культуры і ўладальнік вышэйгаданай крамы “Каралевец” Ігар Шаховіч. Гэта дзякуючы яму і ягонай жонцы Наталлі мясцовыя беларусы маюць магчымасць пазбегнуць

канчатковай русіфікацыі. Гэта спадарства Шаховічаў на ўласных нервах, харчах і грашах выцягвае гэтыя Дні культуры, што сталіся традыцыйным штогадовым святкам.

Шаховіч яшчэ ў машыне робіць афіцыйнае спавешчанне, што паводле ягоных падлікаў беларусам павінен быць кожны дзесяты калінінградзец, але не ўсе пакуль прызналіся. (Паводле найноўшага энцыклапедычнага даведніка “Народы России” (М., 1995), беларусаў у Калінінградскай вобласці налічваецца ўсяго 73,9 тыс. чалавек. Магчыма, афіцыйныя статысты мелі на ўвазе толькі тых нашых суродзічаў, якія звыкліся лічыць сябе неад’емным складнікам таго нацыянальнага месіва, з якога сем дзесяцігоддзяў выплаўлялі дзіўны кангламерат “савецкі народ” і якое на сваю нацыянальную прыналежнасць да беларусаў глядзіць, як на часовае з’явішча). Мы з Шалкевічам моўчкі настроіваемся на абуджэнне гістарычнай памяці ўніклівых суродзічаў. А “Унія” ўжо два дні з поспехам гастралюе па бліжэйшых мястэчках.

А другой палове дня едзе у Праўдзінск. Па дарозе аглядаем мясцовую гідраэлектрастанцыю, збудаваную яшчэ немцамі. Ніягары Хуткасы вады вельмі вялікая, ажно здаецца, што пад запрудай сядзіць нехта вялікі і сцябае раку даўжэзнымі розгамі. Электрастанцыю ўжо каторы дзесятак гадоў рамантуюць, а калісьці яна сілкавала энергіяй нават недалёкую Польшчу. Я стаю над бурлівым патокам, адчуваючы лёгкае кружэнне галавы, і назіраю вясёлку, што дазваляе ад белых надброўяў нарасталага набярэжнага снегу і адранняў лысіны неўтаймоўна Шалкевіча, які бясстрашна праглыбаецца над самымі вірамі.

На канцэрце ў праўдзінскім ДOME культуры я маю вольную, а таму зашываюся на самую камчатку напаўцёмнай вялікай залы, якая паціху запоўнілася людзьмі рознага веку. Зладжаным шматгалоссем “Уніі” заслухаліся нават дзяўчкі ў кароткіх да неверагоднасці спаднічках, а песня на словы Уладзіміра Дубоўкі “О Беларусь, мая шылшына” да слёз расчуліла бабульку за маёй спіной. Шалкевіч спяваў і скамарошыў, як і належыць артысту лялечнага тэатра, таксама падаваці. Прыемнай неспадзяванкай для мяне стала колькасць мясцовых самадзейных артыстаў, калі на сцэну наўзамен прыезджым выступоўцам пачалі адзіна за адным падымацца шматлюдныя рознаўзростава калектывы і спяваць... беларускія народныя песні. Было такое ўражанне,

што дзея адбываецца дзесьці пад Слуцкам, а не ў былой Усходняй Прусіі.

Паперадзе мяне сядзела сямейная пара. Ён увесьчасна парываўся выйсці, яна ўмольвала: “Ну посидим еще трошки”. Нарэшце пасярод песні “А дзе тая крынічэнька, што голуб купаўся” ён павярнуўся да мяне профілем шарыкава і прастадушна запытаўся ў жонкі: “Да нах... тебе эти песни?” Кабета не вытрымала й, прыклаўшы да вачэй хусцінку, падалася да выхаду. Следом патэлаў і муж.

Пасля канцэрта я вярнуўся ў праўдзінск. Каб не расійскі трыкалёр і не двухгаловы арол на будыніне раённай управы, можна было б падумаць, што знаходзімся мы дзе-небудзь у Зэльве ці Калінкавічах — нават самы чалавечны чалавек на пастаменце быў гэты ж самы, шэры й недагледжаны, застылы ў знаёмай да болю паставе з выцягнутай рукой.

У недалёкім “питейном учреждении”, куды мы завіталі ну дальбог толькі дзеля цікавасці, на гразнай падлозе спіць сабе чалавек. Культурна так, і відаць, што не божж, бо побач акардэон валяецца. Ніхто на яго не звяртае ўвагі, нават міліцыянты, што мелі нейкі інтарэс да шынкаркі, якая, нібы ў анабіёзе, нерухома сядзела за прылаўкам.

На пад’ездзе да Калінінграда назіраем цікавае відовішча. Над ракой распачна ўскінуўся да неба разведзены немцамі пры адступленні мост. Не здолеўшы разабрацца ў падпсаным разводным механізме, новыя гаспадары вымушаны былі пабудаваць поруч новы мост, а стары й праз паўстагоддзя выгледзе нязгоршы. У горадзе дапамагаем разысціся нанач па хатах двум паважным удзельнікам “Уніі”, якія па дарозе добра-такі захмялелі ад незлічоных показкаў Шалкевіча. Жадаючы як найхутчэй развітацца, знаёміты акцёр і бард замоўк, і басавітыя й барытоністыя мужчыны раптоўна адчулі недахоп жыццёва неабходнай энергіі. Мясцовы пазт адразу рынуўся да адной са шматлікіх гандлёвых кропак. І толькі гэта басы й барытоны сталі шчыльнымі радамі ва ўтульным дворыку, як аднекуль вынырнула машына з міліцыянтамі. Абаронцы правапарадку былі настроены дужа рашуча. Тут адзін з “уніяў” прызнаўся, што ён заслужаны артыст Рэспублікі Беларусь, у пацвярдзэнне чаго замахнуў перад носам маёра чырвоным пасведчаннем, атрыманым нібыта з рук самога Шушкевіча. Маёр, як заварожаны, далікатна патрымаў у руках кніжачку з “Пагоняй” на вокладцы, учытаўся ў подліс. Праз імгненне

хлопцы ў пагонах узялі пад казырок і ад’ехалі. Мабыць, не схацелі ўсчыняць міжнародны канфлікт, баючыся, што Шушкевіч скліча новую сходку ў Віскулях, і горад Калінінград з кожным дзесятым жыхаром-беларусам адыдзе да Беларусі, паколькі некалі лічыўся ў складзе Вялікага княства Літоўскага.

Для таго, хто, прачытаўшы гэтыя радкі, скептычна пасміхнуўся, нагадаю больш блізкі па часе гістарычны факт. Пасля заканчэння Другой сусветнай вайны герой партызанскага руху ў маскоўскім штабе Панамарэнка змог падлабуніцца да Сталіна, і правадыр даў згоду на далучэнне нямецкага Кенігсберга з навакольнымі землямі ды найбольш пацярпелай у барацьбе з нямецка-фашысцкімі захопнікамі Беларусі. Панамарэнка нібыта нават паспеў накіраваць у каралеўскі горад сваніжына Другой Сталін нечакана раздумаў ашчаслівец беларусаў даступа да марскіх портаў. У выніку Беларусь і па сёння застаецца сухаземнай краінай.

Па вечаровым горадзе ўтрох здзяйсняем імкліваю вандроўку ў напрамку Шаховічавай гасподы. З вышыні моста цераз паўнаводны Прэгал галоўны завадатар каралевецкіх беларусаў паказвае месца, дзе неўзабаве паўстане помнік Францішку Скарыну. Непадалёку пахаваны аўтар “Усеагульнай гісторыі і тэорыі неба” знакаміты філосаф Кант. Яшчэ ў Мінску, даведаўшыся пра маю паездку ў Калінінград, блізікі мне па духу чалавек, адзін з любімых маіх беларускіх пісьменнікаў, наказаў перад дарогай: “Пакланіцеся там Імануілу”. Але мае спадарожнікі спыталіся на вачэру, і на магілу Канта я трапіў толькі на другі дзень, калі сумысна адстаў ад кампаніі і паўдня блукаю на адзіноце па пыльных калінінградскіх вуліцах.

На заключны канцэрт у старажытнай нямецкай кірсе, перабудаванай пад арганную залу, сабралася шматлікая й паважная публіка. Кожны, прымаючы падарунак “Ад родных ніў”, называў дарагі сэрцу радзінны куток, прасіў перадаць паклоны сваякам. Случчына, Сморгонскі раён, Наваградак, Гародня, Рэчыца, Нароўля... на сценах кіркі размясцілася цікавая выстава мастака з Віцебшчыны Крыцкага, які настала асеў у Калінінградзе.

Кіраўнік “Уніі” Кірыля Насаеў на ўзнёсенай пад храмавыя скляпанні сцэне пасвясчэнна дэду з камертонам і — залай завалодала маліоўна-ўзвышана мелодыя. Упершыню ў жыцці прыходзіцца чытаць вершы ў храме. Анекдатычна-песеннае

нашэце Віктара Шалкевіча сходу ўзяло ў палон нямецкую кірку з усёй яе шматвяковай прускай гістарычнай одумнасцю. Адно звыклія да строгага харалаў Баха арганнае лехі знянацку папярхнуліся папулярнай на берагах Нёмна беларускай аўтарскай песняй, у якой міла распавядаецца, як “нейкія заспанцы папсавалі танцы, худыя, як цвікі, кажуць, што бальшавікі”...

Пасля канцэрта я, легкадумна праігнараваўшы запрашэнне капітана карабля-рэстарана “Віцязь” спадара Чарняўскага распачаць навігацыю па толькі што вызваленым з лёдавай вязніцы Прэгале, накіроўваюся спаўняць наказ — кланяцца канту.

Вольная думка філосафа сягала да зор, а на зямлі ён заставаўся звычайным чалавечкам, не пазбаўленым слабасцяў і амбіцый. Імкнучыся заняць прафесарскую пасаду ў Кенігсбергскім універсітэце (славытым Альберціне, заснаваным ажно ў 1544 годзе), Імануіл Кант некалькі разоў пісаў слёзныя чалабітныя імператрыцы Елізаветце (у другой палове 18 стагоддзя, пасля Сямігадовай вайны, Кенігсберг некаторы час уваходзіў у склад расійскай імперыі): “Найсвятлейшая, вялікадзяржаўная імператрыца, самадзяржыца ўсяе Расіі, найлітасцівейшая ўладарніца і найвялікшая жонка!” Падпісваўся вялікі філосаф пад сваімі пасланямі, уклёныўшы на ўсе чатыры: “Гатовы памерці ў сваёй найглыбейшай адданасці Вашай імператарскай вялікасці найвернападаннейшы раб Імануіл Кант”.

Эпістальныя прызнанні вялікага філосафа адбываюцца на маёй ужо цэлых пяць гадоў суверэннай душы смутай і прыгнечанасцю. Каб пазбегнуць дэпрэсіі, я пачынаю напытваць у добразычлівых месціцаў месцазнаходжанне вуліцы Афіцэрскай, дзе ў кавярні “Дыяніс” мае адбыцца развіццельная вачэра для ўдзельнікаў Дзён беларускай культуры. Шлях вядзе мяне паўз велічэзны (дваццаць два паверхі) змронны палац з выбітымі шыбамі. Устрывожана пытаюся ў сустрэчных дзяўчат, ці не вынік гэта бамбардаванняў авіяцыі аб’яднанай Нямеччыны, што жадае вярнуць страчаны пасля Другой сусветнай вайны Кенігсберг? Аказваецца, люфтвафэ тут ні прычым. Проста калінінградскія дойдлівы ўзвалі палац на месцы ўзваранага старажытнага замка, паленаваўшыся пралічыць глыбіню падмуркаў. У выніку выведзены пад дах гмах даў трэшчыну, і ўжо пятнаццаць гадоў недарэчнае збудаванне чакае, каб спатрэбіцца хіба на дэкарацыю для экранізатараў вядомага рамана Ф.Кафкі.

Непадалёк ад замка я нечакана набрыў на яшчэ адну меморыю, звязаную з Кантам. На месцы, дзе колісь стаяў ягоны дом, устаноўлена шылда з выслоўем філосафа: “Дзве рэчы напаяняюць душу ўсё новым і растуцым захалпеннем і багавейлівацю па меры таго, як задумваешся над імі ўсё глыбей і даўжэй: зорнае неба нада мной і маральны закон ува мне”.

Зорнае неба неаднойчы зачароўвала й мяне, і таму я пасля хвіліннага роздуму велікадушна вырашаю дараваць Канту ягоныя вернападанніцкія пісьмы.

Увечары, шчодро ўздаючы хвалу богу Дыянісу ў названай у яго гонар кавярні, мы не адчувалі сябе на чужой зямлі. Бо ад часоў Вітаўта і да нашых дзён жывуць тут людзі, што маюць гонар і няскоранасць у душы — беларусы ў каралеўскім горадзе.

Міхась СКОБЛА

ЗАСНАВАЛЬНІКІ

Саюз беларускіх пісьменнікаў;
Міністэрства культуры і друку Рэспублікі Беларусь; калектыв рэдакцыі газеты “Літаратура і мастацтва”

Выходзіць з 1932 года

Газету рэдагавалі:

Х. Дунец	(1932-35)
І. Гурскі	(1935-41)
А. Куляшоў	(1945-46)
М. Горцаў	(1947-49)
П. Кавалёў	(1949-50)
В. Вітка	(1951-57)
М. Ткачоў	(1957-59)
Я. Шарахоўскі	(1959-61)
Н. Пашкевіч	(1961-69)
Л. Прокша	(1969-72)
Х. Жычка	(1972-76)
А. Асіпенка	(1976-80)
А. Жук	(1980-86)
А. Вярцінскі	(1986-90)

Галоўны рэдактар Мікола ГІЛЬ

РЕДАКЦЫЙНАЯ РАДА:

Святлана БЕРАСЦЕНЬ,
Міхась ЗАМСКІ,
Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ,
Жана ЛАШКЕВІЧ,
Алесь МАРЦІНОВІЧ,
Барыс ПЯТРОВІЧ —
першы намеснік
галоўнага рэдактара,
Юрась СВІРКА,
Віктар ШНІП —
намеснік
галоўнага рэдактара

АДРАС РЕДАКЦЫІ:

220600, ГСП, Мінск,
вул. Захарава, 19

ТЭЛЕФОНЫ:

прыёмная рэдакцыі —
332-461
намеснікі галоўнага рэдактара — 332-525, 331-985
адрэды:
публіцыстыкі — 332-525
пісьмаў і грамадскай думкі — 331-985
літаратурнага жыцця — 332-462
крыткі і бібліяграфіі — 331-985
паэзіі і прозы — 332-204
музыкі — 332-153
тэатра, кіно і тэлебачання — 332-153
выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў — 332-462
навін — 332-462
мастацкага афармлення — 332-204
фотакарэспандэнт — 332-462
бухгалтэрыя — 268-640

Пры перадруку просьба
спасылка на “ЛІМ”.

Рукапісы рэдакцыя
не вяртае і не рэцэнзуе.

Пазіцыя рэдакцыі
можа не супадаць
з меркаваннямі
і думкамі аўтараў
публікацый.

Набор і вёрстка
камп’ютэрнага цэнтра
тыдніўкі “ЛІМ”

Выходзіць раз на тыдзень
па пятніцах

Друкарня
“Беларускі Дом друку”
(г. Мінск, пр. Ф. Скарыны, 77)

Індэкс 63856. Наклад 7332.
Нумар падпісаны 24.5.1996 г.
Заказ 2546/Г

П 123456789 10 11 12
М 123456789 10 11 12